

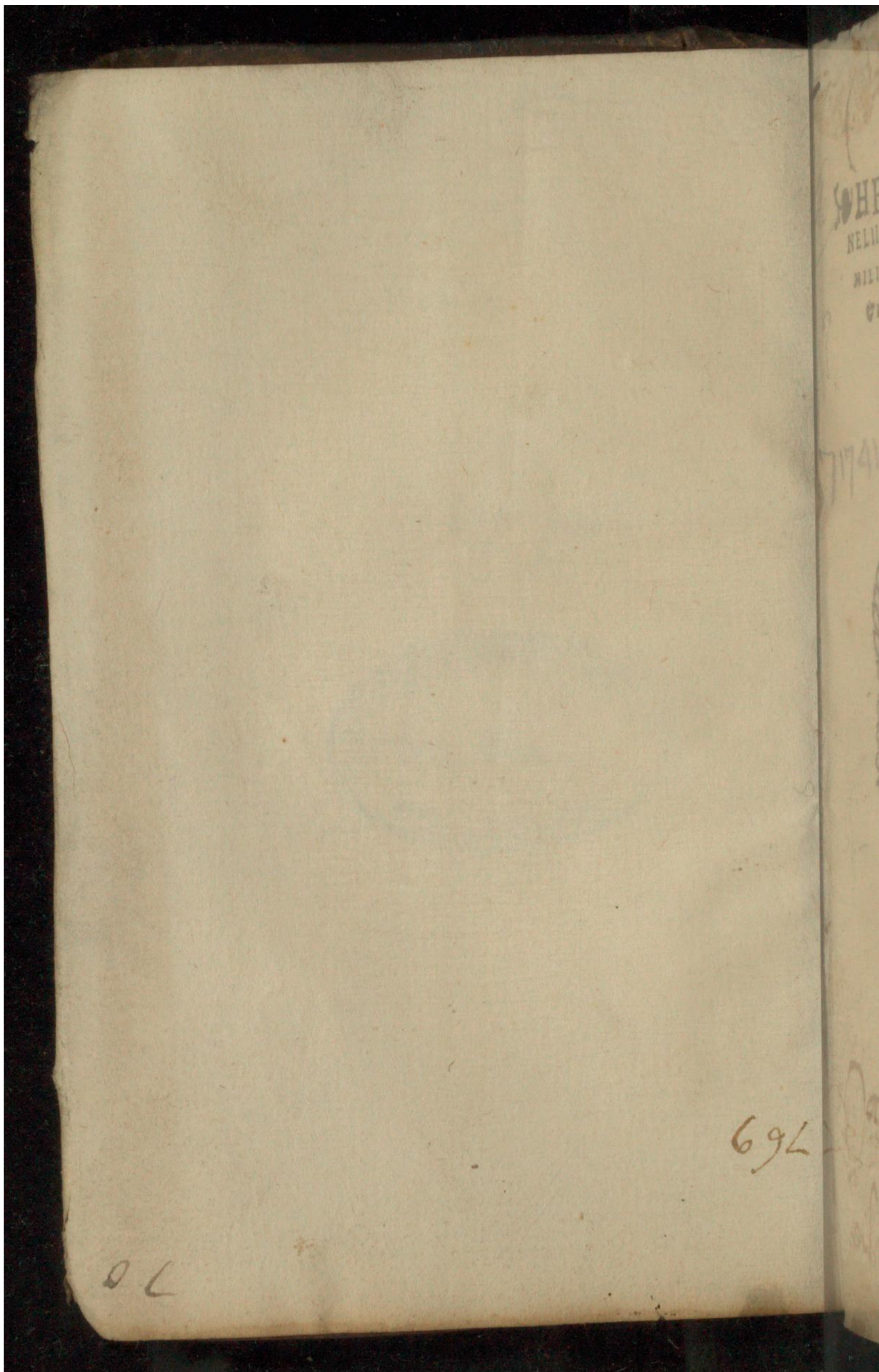

Agrippa.

HENRICI CORNELII AGRIPPAE ARMATAE MILITIAE EQVITIS AVRATI, & utriusq; Iuris Doctoris, In Artem Breuem Raymundi Lullij Commentaria.

COLONIAE, IOANNES SOTER excudebat, AN. M. D. XXXIII. Mense Augusto.

REVERENDO PARITER ATQVE GENEroso Domino, Domino Ioanni Laurencino Lugdunensi Præceptori Primario Diui Antonij apud Riuũ euersum Prouinciæ Pedemontiũ, Henricus Cornelius Agrippa. S. D.

Voniã sic tibi persuasum uideo uir clarißime, ut multo laudabilius ducas scire plura mediocriter, quàm unum aliquod insigniter: & licet tu iã in utroq; & Põtificio & Cæsareo iure insigniter doctus sis, tamen circa eam disciplinam tibi immorandum non censeas, nec illam omnimoda ingenij occupatiõe dignam eße arbitraris, sed & alias quasq; optimas disciplinas felicißimi ingenij amplitudine prosequeris, etiã occultiores abstrusioresq; scientias diligenti inuestigatione perscrutaris. Vnde fit, ut ego etiam mei ingenij industria cupiam tuis desiderijs morem gerere, & te à nostrorum arcanorum pomerijs non excludere, ita nanq; uirtus tua deposcit, & beneuolẽtia erga me tua meretur. Volumus igitur te donare arte, & ea nõ uulgari, non triuiali, non circa unum aliquod obiectum occupata, sed arte artium omnium regina, qua duce ad re

liquas omnes ſcientias & artes facile conſcendes, ita, ut non modo in illis mediocrem diſciplinam, ſed & inſignem doctrinam rationabiliter ualeas profiteri: Ea autem eſt ars inuentiua Raymundi Lullij, cuius ea dignitas eſt ac præcellentia, ea generalitas ac certitudo, ut ſe ſola ſufficiente, nulla alia ſcientia præſuppoſita, non ullo indigens forinſeco iuuamine infallibiliter, cum omni ſecuritate ac certitudine, errori omni ſemoto, de omni re ſcibili, ueritatem ac ſcientiam, ſine difficultate & labore inuenire nos faciat. Inſuper omnes alias ſcientias ſub ſe complectens, & ad uerũ ordinans, ſoluens omnes quæſtiones & obiectiones, quæ circa quodcunq; ſcibile fieri poſſunt: nec ullum ſcibile eſt, quod hãc effugiat. Argumentatur inſuper per argumenta infallibilia, certiſſima & notiſſima, quibus nemo poteſt contra dicere: ideoq; non indiget aliarum ſcientiarum uel ſcripturarum teſtimonijs, ſed ipſa omnem aliarum ſcripturarum ac ſcientiarum autoritatem, etiam ipſam ſacrã ſcripturã diſponit, ordinat & probat: Habet enim principia uniuerſalia, generaliſſima ac notiſſima, cum mutua quadam habitudine ac artificioſo diſcurrendi modo, in quibus omnium aliarum ſcientiarum principia et diſcurſus tanquam particularia in ſuo uniuerſali eluceſcunt. Ea inſuper huius ſcientiæ eſt promptitudo & facilitas, ut etiam pueri impuberes, hac arte freti, in omnibus fermè facultatibus doctè diſſerere poſſint: multi etiã qui in extrema ſenectute ſe ad literas contulere, hac arte paucis menſibus in uiros doctiſſimos euaſere, ita hæc ars omnem temporis indigentiam uincit & inopiam.

Quod

Quod ne fabulosum uideatur, extant nostræ memoriæ testes, Petrus Daguinus Mediatus, & Iacobus Ianuarius, uiri tota Italia celebrati, quorum prior tricesimoseptimo ætatis suæ anno, cum uix prima hausisset elementa literarum, septem duntaxat mensibus huic artificio incumbens, omnibus doctissimis uiris miraculo habitus est, quem & tota ferè Italia uerbo experta est, & opera eius in hunc diē quantū doctrina præstitit, præ se ferunt. Alter autem (quod magis mirum est) cum septem peregisset lustra, à literis penitus alienus, intantum hac arte profecit, ut sicut ex scriptis eius uidere licet, nulli doctorum hominum sit postponendus. Notum est Ferdinandum Cordubam Hispanum, per cuncta ultra & citra montes gymnasia, omnibus studijs hac arte celebratissimum extitisse: atq; Raymundus Sabunde, qui librum creaturarum siue theologiam naturalem edidit, eo ipso, præter reliqua scripta sua satis ostēdit, quantum hac arte ualuerit. Præterea Iacobum Fabrum Stapulensem, ac Carolum Bouillum, apud Parisios diuulgatæ sapientiæ uiros, Raymundo deuotissimos scimus, eorumq́; scripta testantur. Et ut ad meos Germanos ueniam, Andreas, Petrus, Iacobus germani fratres, natione Frisones, cognomine Canterij, unica cum sorore adhuc pueri decennes, in omni disciplinarum genere egregie disseruere, quos non modo Germania et Gallia, sed tota penè Italia, ipsaq́; Rhoma & nouit & admirata est. Horum Andreas mihi huius artificij præceptor contigit, cuius fundamento innixus, deliberaui etiā ego aliquod ædificium superstruere, atq; hæc in artē Bre-

uem succincta commẽtariola scribere: quæ cum iamdiu apud me detinerem, cogitabundus cui ea digne dedicare deberem, tu mihi protinus occurristi, hoc ipso dignissimus, quòd præter generosam natalium dignitatem, insuper amplißimo ingenio decoratus, uir desideriorũ es, & qui nihil quod sciri poßit ignorare uelis. Accipe igitur nũc benignißimo animo has nostras lucubrationes. Accipe Lullianum artificium: huic insiste, huic inhære, quousque penetraueris, & in actum ac praxim deducere noueris: tum mactus uirtute, cõfidens ingenio aggredere omnia, & euades omnium scientiarum toto animo plenißimus.

Vale.

HENRICI CORNELII AGRIPPAE ARmatæ militiæ Equitis Aurati, & Vtriusq; Iuris Doctoris, In Artem Breuem Raymundi Lullij Commentaria.

AYMVNDVS Lullius cõposuit artẽ ad scientiarũ inuentionẽ, q̃ ex eo artem inuentiuam nũcupauit, & ipsam, per multos et uarios tractatus sparsim scriptis tradidit, quorum aliũ intitulauit artem demõstratiuam, alium de mixtionibus principiorũ, aliũ uocauit artẽ magnã, aliũ artẽ breuẽ, in quo totã artem inuentiuã breuiter cõplectitur, sicut per præsentem expositionẽ cõpendiose declarabimus. Dicitur aũt hæc ars inuentiua, q̃a docet nos inuenire et multiplicare res, et terminos, et propositiones, diffinitiones, diuisiones, media, loca, argumenta, quæstiones, quæstionũ et argumentorũ solutiones atq; deductiões, ueritates et scientias, de omni re, et ad omne id quod proponitur.

Inuenire aũt rẽ uel terminos hoc solũ interest, q̃m res cũ una sit, pluribus põt terminis explicari, idẽ aut simile significãtibus, cõuertibiliter uel aliter. Inuenire itaq; terminos, nihil aliđ est, q̃ re aliqua proposita, illã pluribus et ijs quidem aptis uerbis, amplificare et exornare.

Dicimus autē terminum, quicquid extra propositionem est, ut nomen & uerbum, quæ principales partes sunt orationis, siue etiam aliquod categoricū, quicquid præter nomen & uerbum finitum & rectum est, ut quidem, omnis, nullus, & reliquæ partes orationis, siue etiam aliquod complexum quantumlibet multiplex, à parte prædicati uel subiecti positum, uel modus etiam, uel dictum de quo modus prædicatur.

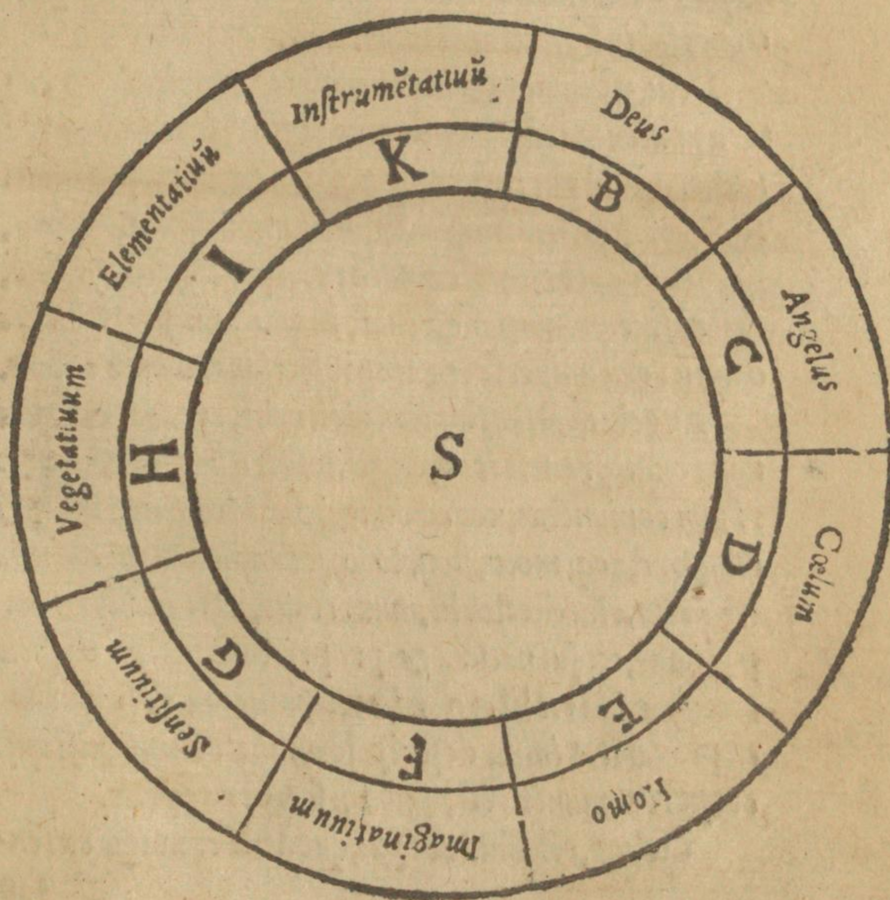
Rem autem compositam uel terminum compositum, dicimus orationem complexam, quā ex rebus incomplexis complexam facimus. Terminis itaq; incomplexis repertis, facile erit eos uaria adiunctione cōplexas facere, ut homo, & homo iustus.

Primum autem nos inuenire oportet terminos generales, quibus in omni re proposita uti poßimus, secūdum huius artis intētionem: & huiusmodi termini sunt, quos Raymundus Lullius nobis sub quadruplici figura tradidit, extra quos nihil cadit in intellectu.

In tres itaq; partes præsens expositio nobis partiēda erit, in quarum prima, iuxta intentionē materiæ, terminos ipsos generales declarabimus, & multiplicare docebimus: In secunda parte, complexorum inuentionē ostendemus: In tertia, uniuersalem artis dispositionem & applicationem docebimus, & per exempla demonstrabimus.

Prima pars in sex subdiuiditur: nam primo declarantur subiecta uniuersalia, quarum figura apud Raymundū notatur per literam S. Secundo agitur de prædicatis absolutis, quarum figura signatur per A. Tertio de præ

de prædicatis respectiuis, seu de triangulis quarum figura notatur per T. Quarto de quæstionibus earumq; regulis ac speciebus, quarum figura tenet literam Q. & hæ sunt quatuor figuræ generales artis, & quælibet illarum apud Raymundum nouem poßidet terminos, notatos per nouem has literas, B. C. D. E. F. G. H. I. K. post figurarum expositionem. Quinto terminorũ multiplicationem & extraneos terminos inuenire docebimus. Sexto loco figurarum in seinuicem multiplicationem ostendemus.

Primũ itaq; nũc diffinitiones ſubiectorũ nobis memorãdæ ſunt, ut in prædicatorũ attributiõe cõſiderentur, diffinitiones, circunſtãtiæ et cõditiones ſubiectorũ, quas unicuiuſq; ſubiecti genus, natura atq; ordo demõſtrat. Quoniã nõ omnia prædicata, aut nõ eodẽ modo omnibus ſubiectis cõueniunt, aut cohærẽt, uel cõſequuntur, uel attribuũtur, uel antecedũt. Nã ea quæ de deo dicuntur, per quendã aliũ modũ q̃ de creaturis dicuntur: ita quæ homini ſecundum rationem attribuũtur, oportet in bruto non eſſe: ſic illa quæ de homine iuſto, aliter quàm de homine iniuſto dicuntur. Sed nunc ad diffinitiones ſubiectorum ueniamus.

Deus, eſt illud ens, in quo bonitas, magnitudo & cætera prædicata abſoluta in arte poſita, ſunt unũ & idẽ numero, habẽs in ſe omne cõplemẽtum, & aliquo extra ſe nõ indigẽs. Eſt itaq; deus, illud ens infinitũ, æternũ, perpetuũ, ante & poſt omniũ rerũ principium et finẽ, ipſum ſine principio & fine, in quo ſunt perfectiones omniũ rerũ uniuerſæ, & imperfectiones omnes abſunt.

Angelus, eſt ſubſtantia ſpiritualis, creata, corpori non coniuncta. Eſt itaq; angelus, ſpiritus creatus, corpori non coniunctus, nec coniungibilis: ideoq; non indigẽs tempore, neq; motu, neq; loco, ſecundum ſuam eſſentiã & naturã intellectualis, immortalis, inſenſibilis & impaſſibilis, ex ſui natura & proprietate, niſi ex ea facultate, quæ ſibi ex libero arbitrio pmiſſa fuit, ſe moribus deprauarit. Similis deſcriptio animæ cõuenit, niſi quia corpori coniuncta eſt, ipſumq; ſemper appetit.

nõ de libero arbitrio

Cœlum, eſt illud corpus, quod habet magis extenſam

sam magnitudinem quàm aliud corpus. Est itaq; cœlum corpus incorruptibile, in quo non cadit mutatio ad formam, sed tantum ad ubi, sua materia & forma compositum, non elementorum compositione coactũ, habens animam uiuentem, rationis capacem, meliorem meliori coniunctam corpori, quàm sit anima humana.

Homo, est substãtia, in qua anima rationalis & corpus mortale cõiunguntur. Est itaq; homo qui habet eße, uiuere, sentire, imaginari & intelligere.

Imaginatiua, est illa potentia, in qua animal imaginatur similitudines eorũ quæ fuerunt sensibus præsentata: itaq; sub eo cõtinentur, animalia perfecta, & sunt illa quæ habent eße, uiuere, sentire, & apprehendere potentijs & sensibus interioribus & exterioribus.

Sensitiua, est illa potentia cũ qua animal sentit res sensibiles: itaq; sub ea cõtinetur animal, quod habet eße, uiuere, sentire & apprehendere per potentias apprehensiuas exteriores, carẽs sensibus interioribus, aut potius sine illis consideratum: potest enim sine illis intelligi, quamuis fortaßis sine illis dari non poßit. Sunt autẽ secundum Raymundum sex sensus particulares, scilicet uisus, auditus, odoratus, gustus, tactus, affatus.

Vegetatiua, est illa potẽtia per quã naturaliter fit transmutatio de una substantia in aliã: itaq; uegetatiuũ dicimus illud, cui conuenit esse & uiuere, ut ea quæ generantur, nutriuntur & uegetantur, sicut arbores & plantæ, & ita uiuunt, licet sensu careant.

Elementatiua, est potentia in elemẽtatis, cũ qua elementa existũt et agũt actualiter, & præsentialiter ac poten-

imaginatiua formas

vegetatiua

elementatiua potentia in elementis

potentialiter in ipsis elementatis. Est itaq; elementatiuum, quod habet solum esse substantiale, & continet sub sua generalitate primo, quatuor elementa simplicia scilicet ignem, aërem, aquam, terrã: deinde omnia mixta inanimata, in quibus non est uita, siue sint perfecta, ut sunt metalla, & gemmæ: siue imperfecta, ut nix, grando, pluuia, & etiam quæuis alia elementata, quæcunque de quatuor elementis sunt composita, sine uita tamẽ cõsiderata, licet uita non careant, ut animalia, & plantæ, & homo secundum corpus.

Priusquam nunc ad instrumẽtatiuam procedamus, primo de scala naturæ pauca exponemus.

Scala naturæ quinque habet gradus generales, ad quos tota rerum uniuersitas reducitur, qui sunt esse, uiuere, sentire, imaginari, intelligere: & infra quemlibet illorũ sunt multi gradus speciales, qui sub uno gradu generali continentur.

Conditio istorum graduũ est, ut omnis inferior possit esse sine superiori, & nõ econtra: & omnis gradus superior fundatur in inferiori: ideoq; infimus gradus q est ipsum esse, est principium, radix & fundamentum scalæ, in quo omnes alij gradus sustentantur, ipsum autem à nullo sustentatur, nec in alio fundatur: ideo potest separatim sine alijs reperiri, alij autem sine ipso reperiri minime possunt.

Esse ergo est primus gradus scalæ naturæ, & sub ipso sunt multi gradus dignitatis, secũdum quos aliqua res habet nobilius esse quàm alia: & illæ cognoscuntur à proprijs ac specialibus accidentibus rerum, sic quod ubi

ubi ſunt nobiliores proprietates, ibi ſit nobilius eſſe, ſicut in igne luciditas, ſubtilitas, leuitas, caliditas: in aëre diaphaneitas, ſubtilitas minor, leuitas minor, & humilitas: in aqua fluxibilitas lubrica, pſpicua groſſities, grauedo labilis, & frigiditas: in terra opacitas tenebroſa, ſolida groſſities, ponderoſitas grauiſſima, & ſiccitas. Similiter nobilius eſſe eſt in mobili circulari, quàm recto: in mobili ſurſum, quàm deorſum: in motu ſimplici, quàm compoſito: graduatur etiam eſſe, ſecundũ gradus durationis & uirtutis, & reliquorũ principiorum. Inſuper illud eſſe eſt nobilius, in quo fundantur nobiliores gradus ipſius ſcalæ: & hoc idẽ de reliquis gradibus ſcalæ inferioribus intelligendum eſt.

Secundus gradus generalis eſt uiuere, et habet propria accidentia, & proprias potentias, quæ ſunt generatiua, nutritiua, augmentatiua, &c. & quæ ad illas ſequuntur uel antecedunt, ut attractiua, digeſtiua, retentiua, expulſiua, quæ proprie ſequuntur eſſe compoſitũ ex elementis, & quodammodo præcedũt actus uitales: & quælibet iſtarum utitur ſuo elemento ut inſtrumento: nam attractatiua ſiue appetitiua, aëre gaudet, quia implet: retentiua terra, quia reſtringit: digeſtiua igne, quia eſt dilatatiuus partiũ & ampliat: expulſiua aqua, quia lubricitate ſua euacuat.

Tertius gradus tenet ſentire, & intelligitur de exteriori tantum, et habet ſex particulares ſenſationes, uiſum, auditum, olfactum guſtum, tactum et affatũ, ſecundum quos diſtinguuntur gradus nobilitatis ſenſitiuorum: et inter omnes ſenſus auditus eſt nobilior, quia non

de exteriori

ſenſus auditus nobilior

non potest reperiri sine sensibus interioribus: nam ubicunque est auditus, ibi necessario est memoria: ideoque absque auditu non est disciplinabilitas.

Quartus gradus est imaginari, & cohæret sibi, sensus intrinsecus qui communis dicitur: item imaginatio, phantasia, æstimatio, memoria, secundum quorum præeminentiam sumuntur sub illo gradu gradus particulares.

Quintus gradus est intelligere, & habet sibi coniuncta recolere, & libere uelle, sine quibus esse non potest: & quæ hæc sequuntur, discernere, docere, eligere, iudicare, sermocinari, & quæ inde proueniunt, sapientia, scientia, ars, ingenium, notitia, fides, opinio, credulitas, religio, uirtus, et eiusmodi, secundum quorum graduationem et possessionem graduantur sub hoc genere contenta: et supra hunc gradum non est ascensus in scala naturæ: et ipse continet in se singulos inferiores, et quilibet gradus superior, continet suos inferiores in se realiter, et dignificat eos, ea dignitate qua ipse dignificatus est: in his autem quæ supra naturalia sunt, non est ita, ut quilibet gradus superior contineat inferiorē realiter, sed cōtinet illum secundum nobilissimum modum continendi et dignificandi, ut formaliter et intellectualiter, et non secundum modum coniunctionis, sed unionis et cuiusdam identitatis, gradatim secundum subiecti nobilitatem minus à seinuicem distinctos.

Et quia iam descendimus ad subiectum elementalitatis, in quo situatur infimus gradus scalæ naturæ, separatus ab omnibus alijs, uidelicet ipsum esse, siue uiuere, senti-

sentire, imaginari, intelligere, uel sine illis considera-tum: ideo scire nobis conuenit, quia quoddam est esse primitiuũ et per se subsistens, nõ ab aliquo, nec de aliquo, nec in aliquo, sed simpliciter ante omne non esse, quod est deus: aliud est esse, non in aliquo, nec de aliquo, tamen ab aliquo, quia à primo esse de nihilo productum: et tale est esse creatum substantiale, cui præcessit non esse: tertium est esse quod est ab alio, de alio, in alio, et non nisi in alio: ut esse accidentis, cuius esse est secundarium, natura et perfectione: natura, quia præsupponit substantiã in absolutione & respectu: perfectione, quia substantia est per se, in se, de se, propter se, & sui: accidens autem, per ipsam, in ipsa, de ipsa, propter ipsam, & ipsius substantiæ: itaq; nunc consequenter de accidẽte dicamus, quod Raymundus instrumẽtatiuam uocat, quod est ultimum in genero subiectorum.

Instrumentatiua est potentia illa quæ est instrumentum substantiæ, cũ qua agit aliquod opus, & per se existere non potest: itaq; continet sub se omne id quod habet esse in alio, ut in principali subiecto: itaq; consideratur dupliciter, uel absolute secundum se, ut si sermo sit de iustitia secundum se considerata: uel quemadmodum subiecto alicui adiungitur, ut si dicatur de iustitia dei, uel hominis, & tũc reducitur ad genus sui subiecti, conditionum subiecti obseruandarum causa.

Adhuc autem subiectum hoc instrumentalitatis apud Raymundum consideratur dupliciter, scilicet naturaliter et moraliter. Naturaliter, sic cõtinet in se nouem prædicamenta accidentis, et quicquid artificialiter in-

strumen

esse primitiuu

esse creatu substantiale

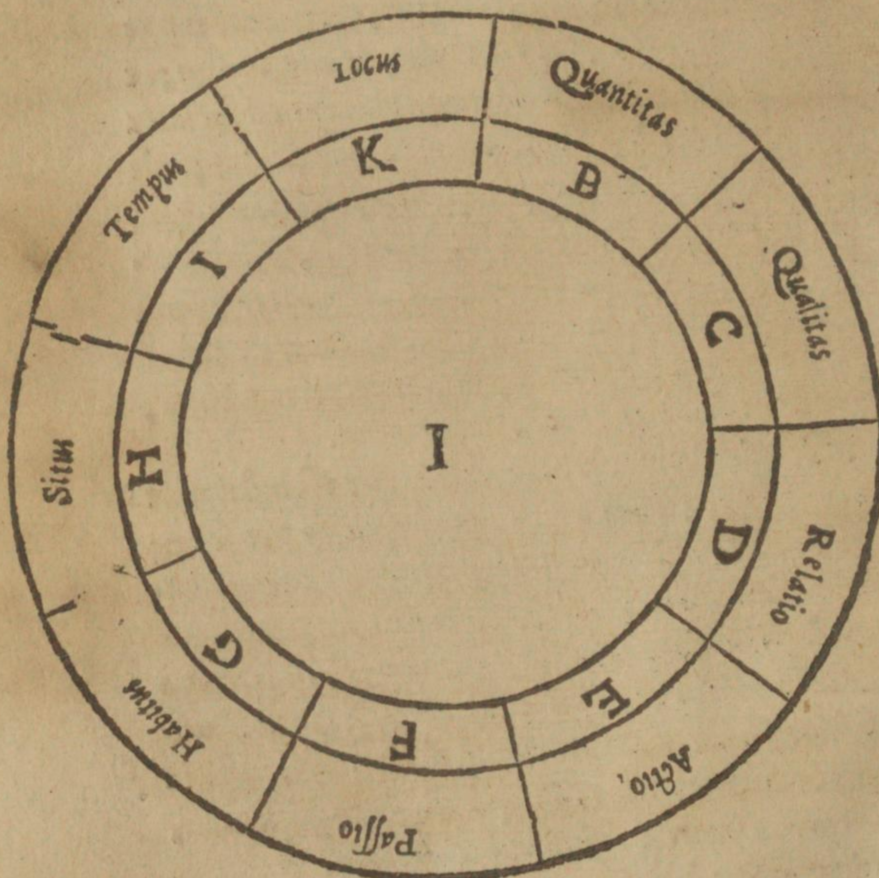
esse accidentale

instrumentatiua est potentia

naturaliter et moraliter

ſtrumentum eſt alicuius operis inquantum inſtrumentum: Moraliter autem, ſic continet ſub ſe uirtutes et uitia, et quicquid eiuſmodi eſt, ut gratiæ et dona.

Inſtrumentalitatis itaque naturaliter conſideratæ, talis conſtitui poteſt figura, prænotata litera I.

Accidentium principia

Nunc consequenter singula hæc accidentiũ principia diffiniamus & declaremus.

Quantitas est principium ratione cuius entia creata sunt finita siue terminata. Est itaq; quantitas, principium, cui conuenit ratio mensuræ, secundum multitudinem, magnitudinem, diminutionem, & diuturnitatẽ Quantitatis autem aliud continuũ, cuius continuæ partes sunt, ut linea, lõgitudo, latitudo, superficies, altitudo & profunditas corporis, & tempus mensurans, actus, & locus atq; motus circumscribens corpus. Quantitatis aliud discretum, cuius partes non copulantur ad aliquem terminum, ut numerus & oratio, & alia multa, sicut in respectibus duplum, dimidium, longius, breuius, et huiusmodi: et in actibus, inquantũ uidenti, uehementes, intensi uel remißi: similiter in qualitatibus, prout remißæ uel intensæ.

Qualitas est principium ratione cuius res sunt quales siue determinatæ, itaq; secũdum qualitatem dicimus aliquid eße quale, ut secundum iustitiam iustum, secundum bonitatem bonum. Species autem qualitates sunt, ut habitus, dispositio, uirtus, naturalis potentia uel impotentia, ut eße fortem, risibilem, & quæ sunt contraria: item paßio uel paßibilis qualitas, ut calor, dolor: itẽ forma, et circa eam cõstans figura, ut triangulum, quadrangulum.

Relatio est principium ratiõe cuius aliquod ens de neceßitate refertur ad aliud: idem alio nomine uocatur ad aliquid, quia eius eße ad aliud est, uel secundum superpositionem, ut pater filij, dominus serui: uel secundũ

æquiparantiam, ut frater fratris, uicinus uicini.

Actio est principiũ ratione cuius agẽs agit in paßũ.
Paßio est principiũ ratiõe cuius patiẽs patiť sub agẽte

Habitus est principium quo res induit de semetipso rem quæ ipsam sustinet, & est illud per quod etiã sunt habituata, siue uestita de similitudinibus aliorum: itaq; habitus communiter est corporum, & eorum quæ corpori adiacent, ut tunicatum eße &c.

Situs est principiũ per quod partes recte & debite sunt positæ in subiecto ĩ quo sunt, ut caput sursum, pedes deorsum: ẽ itaq; situs nihil aliud q̃ partiũ ordo in toto

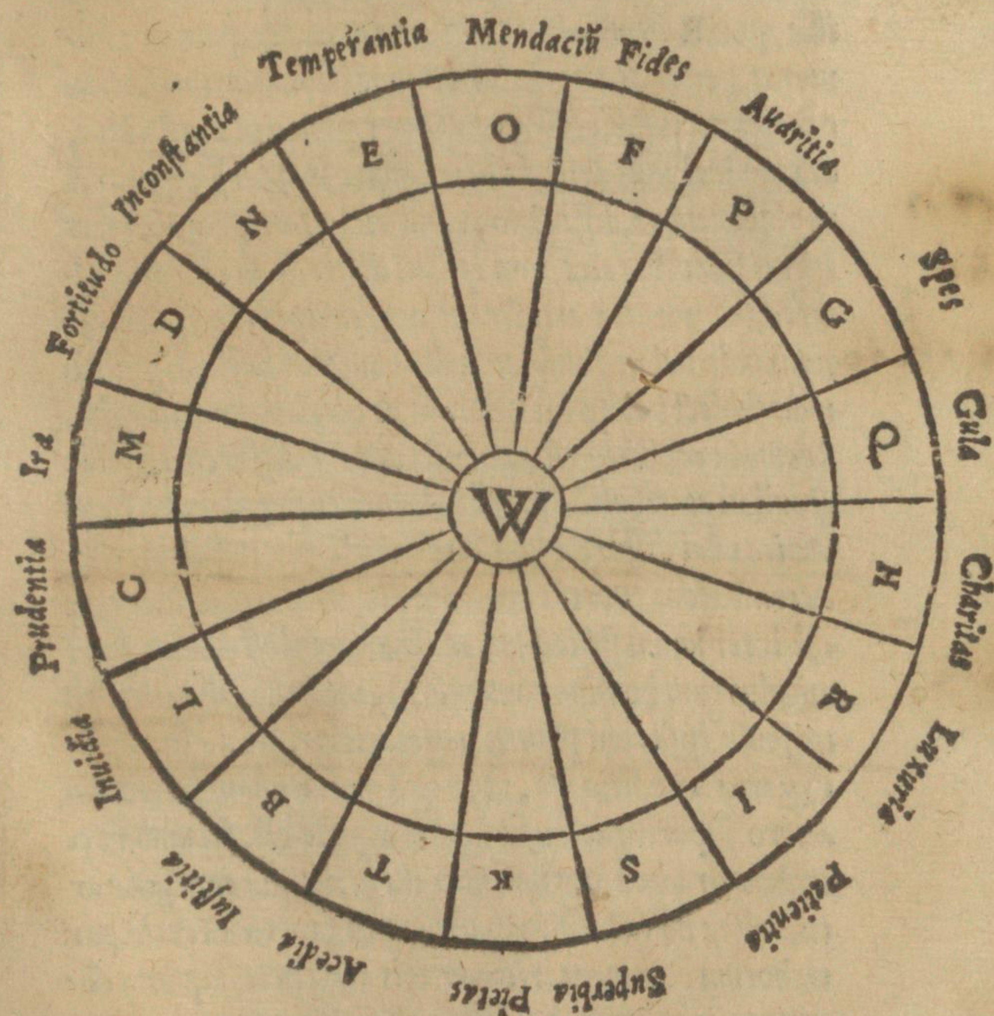
Tempus est illud principium, in quo & per quod entia creata, sunt nouiter incœpta. Consideratur autem hic tempus, non solum secundum mensuræ rationem, sed etiam secundum id quod ex tempore in re temporali relinquitur, ut eße senem uel iuuenem.

Locus est principium ratione cuius una substantia aliam in se continet & collocat. Est itaq; locus, circumscriptio corporis, & hoc principium alio nomine dicitur ubi: & est ubi repletiuum, ut dei in mundo, animæ in corpore: & est aliud ubi diffinitiuũ, uidelicet secundũ operationẽ etiã uel in absentia rei, ut solis in terra: secundũ eundẽmodũ angeli dicũtur eße in loco. s. secundũ operationẽ: est aliud ubi occupatiuũ, ut corpus occupans locum aliquem in alio corpore: & est aliud ubi contilentiæ, quod continet in se.

Quando aut instrumentatiua moraliter consideratur, in uirtutes diuiditur et uitia, quæ sub duobus nouenarijs Raymundus cõplectitur: qui tamen uelit aliter hæc

re

restringere uel ampliare, potest id suo modo facere, et figuram earum mixtim ita fabricare possumus, præno tatam dupliciliteraw.

Qui supra in figura S narrati sunt nouem termini generales subiectorum, hi ad nostram intentionem maxime necessarij sunt, in quibus continetur omne id quod est, tamen sub ordine quodam atq; quibusdã inter se gradibus: ideo obseruandæ nobis sunt necessario cõditiones illæ, quas Raymundus Lullius in arte sua quatuor enumerat, per quas regulatur et conditionatur intellectus quoties nobis subiectũ aliquod per principia respectus, et regulas huius artis deducendum est. Harũ prima est ut obseruentur, diffinitio, conditiones et proprietates ipsius subiecti, tales, cum quibus differat ab omi alio subiecto, cui tunc ita attribuantur principia et regulæ, affirmando uel negando, ut nulla causetur læsio diffinitionum subiecti et principiorum et conditionum suarum. Secunda conditio est, ut conseruentur differentiæ subiectorũ in attributiõe principiorum et regularum, sicut bonitas dei differt à bonitate angeli per infinitatem et æternitatem. Tertia conditio est, ut concordantia quæ est inter unum subiectum et aliud, non destruatur, sicut angelus cum homine conuenit in intellectu, ille cum brutis sensu, ipsa cum plantis uegetatiõe, et sic de similibus Quarta conditio est, ut in quo gradu unum subiectum altero superius uel inferius uel æquale est, secundum eundem gradum attribuantur illi principia et regulæ artis, et hæc omia lucidius patebunt in practica tertiæ partis horum commentariorum. His addi potest quinta cõditio talis, ut omnis perfectio quæ affirmatur de aliquo subiecto inferiori, dicatur suo modo de omni superiori: et quicquid imperfectiõis negatur de inferiori, negetur

et de

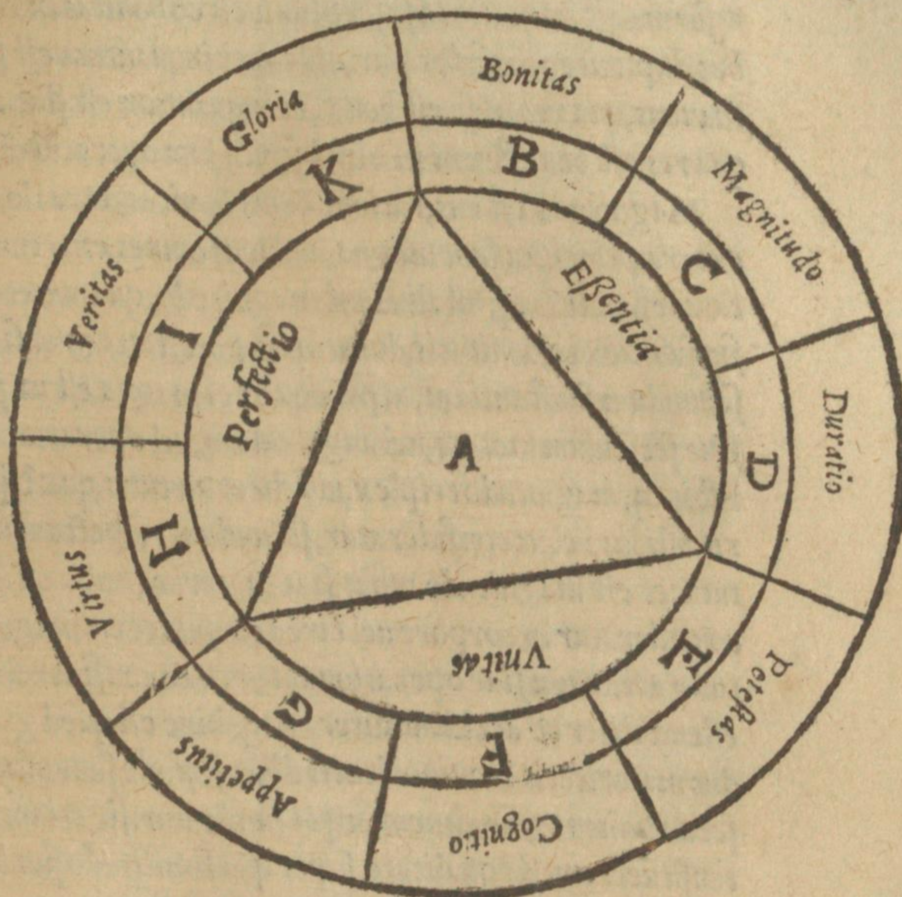
et de ſuperioribus:ita quicquid imperfectionis attribui tur,uel perfectionis negatur,de ſuperiori, eodem modo attribuatur uel negetur de inferiori:ut ſi homo eſt mortalis,ergo om̃ia animalia neceſſe eſt eſſe mortalia:ſi homo intelligit,multo magis angelus intelliget. Sexta conditio eſt,ut quicquid attribuitur duobus extremis,attribuatur omnibus intermedijs:ut deus et homo intelligũt, ergo angelus et cœlũ intelligunt. Similiter de quocunq; dicũtur duo etxrema,de eodẽ dicant om̃ia intermedia, ut in deo eſt eſſe et intelligere,ergo uiuere et ſentire.

Secundario nunc de figura A.hoc eſt,de prædicatis abſolutis dicendum erit. Accipiuntur autem hæc prædicata, pro quibuſdam terminis generalibus prædicabilibus de omni re,ſecundum aliquem modorum,per quos diſcurſus fieri poteſt circa aliquod ſubiectum, uel ſimpliciter attribuendo,uel oſtendendo aliquod prædicatũ ineſſe ſubiecto, propter congruentiam quæ erit cũ his terminis. predicata absoluta

Sciendum etiam quod prædicata non ſolum accipiuntur hic termini qui actu prædicantur, ſed etiam qui apti nati ſunt prædicari,ſecundum aliquod genus prædicationis,etiamſi ſit forma abſtracta,et extra genus ſuũ conſiderata,ut bonum,bonitas & eiuſmodi.

Sciendum,quod quamuis prædicatorum infinita fermè multitudo reperiri poſſit, quemadmodum et ſubiectorum,tamẽ in hac arte Raymundus redegit ea in certum numerum ac ordinem,et uocauit illa prædicata abſoluta, et principia generalia, uultq; quod nõ ſolũ ſint ex genere prædicatiõis accidentalis,ſed etiam ſubſtan-

tialiter & causaliter de aliqua re prædicari possint, prout aliqua res non solum accidentaliter, sed etiam substantialiter bona magná ue dici potest: unde sciendum est, quod omne principium generale & substantiale, creatum est cum alio accidentali innato, quod est de suo genere: sicut bonitas accidentalis, quæ est accidens bonitatis substantialis, & instrumentum cum quo illa bonificat cætera, & ita unumquodq; principium est plenum suijpsius, inquantum est substantiale, habens partes in semetipso eßentiales, & concretas, de sua eßentia, specie & natura, uidelicet tiuum, bile, are, & est plenum omnibus partibus, quæ sunt similitudines, quas ab alijs principijs aßumit, & ab illis subiectatur, & illæ similitudines sunt accidentales, quæ de partibus substantialibus procedunt. Præterea ista prædicata, non solum prædicari habent, sed etiam sibi inuicem subijci, siue in cōcreto, siue in abstracto, utcunq; considerato, ut si dicamus bonam magnitudinem, uel magnam bonitatem, siue magnum bonum.

Nunc consequenter ad terminorum istorum declarationem accedamus.

Bonitas est ens, ratione cuius bonũ est bonum, & bonum agit bonum: & sic bonum, est esse: & malum, est nõ esse. Est itaq; bonitas, principium diffusionis & communicationis, similitudinis, formæ & fluxus: fluxus enim

à forma est in materia susceptio: iccirco bonitas in rebus dupliciter consideratur, uidelicet inquantum est p manens, qua res in se est bona, et inquantum est fluens, qua res est bona fluens in aliud secundum operationẽ.

Magnitudo est ens, ratione cuius bonitas, duratio et cætera principia sunt magna, ambiens omnes extremitates essendi: itaq; nil aliud est magnitudo, quàm extensio substantiæ, bonitatis, durationis. potestatis &c. siue secundum substantiam, utputa qua res magna est in se, siue secundum motum, uel augmentum, uel operationẽ. Est itaq; magnitudo triplex, uidelicet uirtutis, quæ ĩ spiritualibus rebus consideratur, secundum respectum uirtutis: et est magnitudo molis siue materiæ, inquantum consideratur in corpore uel circa corpus: et est magnitudo actionum siue operationum, et hæc consideratur essentialiter et accidentaliter. Atq; hinc est quod gradus maioritatis et minoritatis diuersimode sumuntur, secundum magnitudinem in qua fundantur: sic etiam intensa uel remissa qualitate, super qua similitudo fundatur, similia sunt sibi similiora aut minus similia

Duratio est ens ratione cuius bonitas et cætera principia durãt: ipsa itaq; est permanentia essentiæ bonitatis etc. et est triplex propter tres terminos permanẽdi Aeterna quæ sine principio et fine est: Aeuiterna, quæ principium habet sine fine: Temporalis, principium et finem habens, quæ uariatur magnitudine, ita ut alia breuior alia longior sit. Sciendũ insuper, qm̃ duratio quædam est de essentia subiecti, eius intima pars alia est de essentia temporis uel æui etc. mensurãs priorẽ à se essentialiter

tialiter distinctā, quæ est coëssentialis proprietas mundi, in eo substentata sicut accidens in subiecto, mensurans omne quod est in mūdo, uel per tempus quod sequitur motum, uel per tempus æuiternatum, & ita circa alia principia considerabis.

Potestas est id per quod bonitas, magnitudo etc. possunt existere & agere, ipsa itaq; est principium essendi, agendi, patiendi & existendi, ut in inferioribus uel materia: itaq; potentia tendit ad esse, impotentia uero ad corruptionem, & consideratur dupliciter: naturaliter, quæ aliter se habere non potest, et uoluntarie, quæ est in arbitrio. Adhuc nota hic, quòd potentia quædā est efficiens in effecto, sicut intellectus in intelligibili in eadem essentia: alia est ad fieri, ut aliquid de quo possit fieri, realiter distincta ab efficientis essentia, ut in generatione cum motu, loco & tempore.

Cognitio est proprietas ratione cuius cognoscēs cognoscit, & consideratur in hac arte ut qualiscunq; seu quantumlibet de aliquo suscepta notitia, siue secundum ueritatem, siue secundum speciem, quamuis ea quæ secundum speciem est & errore contrahitur, non recte cognitio dicatur, sed opinio uel suspicio, quæ tamen hic cognitioni iunguntur: & talis cognitio est actus intellectus, qui neque de ueritate, neque de suo opposito certificatus est, per necessarias rationes, ut in credere et opinari, aliquid esse uerū uel possibile, quod nō ē, sed secundū uerā cognitionē impossibile ē eē intelligibile, hoc ēe possibile, q̄ ē impossibile, quia suus appetitus ē de rebus ueris tantum. Est autē cognitio multiplex, nam alia in-

intellectualis, quæ fit simplici intuitu absq; discursu, qualis est in angelis, et in modo scientiæ infusæ, et in prophetia. Est alia rationalis, quæ fit discursu rationis, siue sit sapientia, quæ est altißimarum et primarum rerum cognitio, siue sit scientia, quæ est habitus conclusionis per demonstrationē acquisitus, siue sit intellectus speculatiuus, qui ex speculatiuis principijs procedit: siue practicus, qui ex practicis, siue sit ars, quæ est recta ratio agibilium cū appendicijs et partibus suis. Est alia cognitio sensitiua, quæ aliquid apprehendit et cognoscit aliquo sensuum interiorum uel exteriorū, circa suū obiectum uersante, aut post primā et propriā sui obiecti apprehēsionem, ex his aliquid iudicāte et conditionē aliquā cōponente, quā quidē cognitionē in animalibus brutis instinctum uocamus, ut est prouidentia formicæ, et studium apum. Est alia cognitio apprehensiua, sine sensu et motu aliquo cognitiua, ipsa uidelicet natura cognoscēte quid sibi propriū cōueniens 'ue sit, neq; enim in naturam suā res ferretur, ut grauia deorsum, aut in loco suo quiesceret, si nulla certa eßet eius cognitio.

Appetitus est id per quod bonitas, magnitudo et c. sunt appetibiles et amabiles. Est itaq; appetitus, insita rebus aßequendi aut fugiendi alicuius rei cupiditas, qua unaquæq; res naturaliter fertur et per se in id quod sibi conuenit, et fugit aduersum. Appetitus alius est rationalis, quem uoluntatem dicimus: est itaq; uoluntas appetitus cū ratione. Est alius sensitiuus, qui inest animalibus brutis sine ratione, et in homine secundum inferiorem portionem. Est alius insensibilis, ut ille quo dicimus arbores et

bores & plantas appetere solem & pluuiam. Et nota hic, quòd quãuis appetitus de sua natura uersetur circa amabile, ea tñ eius libertas est maxime in uolũtario, ut poßibile sit hoc eße odibile, quod est amabile, et ecõtra.

Virtus est origo uniõis, bonitatis, magnitudinis etc. Ipsa itaq; est origo & principiũ operationũ, manẽs in substãtia, & fluẽs in operatiões, et hæc multipliciter di uiditur: Nã alia intellectualis, q̃ nõ nisi intellectu administratur, ut sapiẽtia, sciẽtia, prudẽtia, etc. alia theologica, quæ nõ nisi desup uenit, ut fides, spes, charitas et gratiæ, q̃ uirtutes gignũt, siue sint gratis datæ, ex quocũq; genere donorũ, siue ptineãt ad animã, ut intellectus & cõsimilia, siue ad corpus, ut forma, sanitas & similia, uel ad res exteriores, ut potentia, diuitiæ &c. siue sint gratiæ gratũ faciẽtes, siue præuenientes, siue subsequẽtes, siue operantes, siue cooperantes. Est alia uirtus quæ aĩalis dicitur, siue sensitiua, quæ sensibus opatur, q̃ ẽ apprehẽsiua alicuius sensibilis, ut interius p sensum cõmunẽ, imaginationẽ, phãtasiã, existimationẽ, memoriã: uel exterius, ut puisum, auditũ, olfactũ, gustũ, tactũ. Est alia uirt⁹ animalis, q̃ motiua dicitur, qua se mouet animal cui cõiũgitur uirtus cõcupiscibilis & irascibilis, ac uirtus cõcupiscibilis et irascibilis, ac uirtus uitalis qua uiuit aliqd, ac uirtus uegetatiua, cuius potẽtiæ sunt gñare, augmẽtari, nutriri, &c. ad quos seqtur attractiua, retẽtiua, expulsiua, digestiua, ad quã seqtur sepatio et aßimilatio. Est etiã uirtus pria elemẽtorũ et elemẽtatorũ plures uirtutes, q̃ uirtutes naturales uocãtur. Sũt præterea ĩ ipsis uirtutes cœlestes, q̃ occultæ seu specificæ nũcupãt Ipsa etiã natura uirt⁹ appellari potest, ẽ eñ principiũ

quiescendi. Plures adhuc diuisiões uirtutis dari poßēt, tot enim sunt uirtutum genera, quot operationũ & potentiarum, secundum actionem & paßionem.

Veritas est id quod est uerum de bonitate, magnitudine & cæteris, & ipsa est duplex, uidelicet propositionis, & rei: ueritas propositionis, siue mẽtalis siue uocalis est, cum prædicatum uere attribuitur suo subiecto, ex eo enim quòd res est uel non est, oratio dicitur uera uel falsa. hinc describitur ueritas, quod est adæquatio rei intellectæ ad intellectum: ueritas autem rei, est uera cõseruatio naturæ in suo genere: unde falsitas est in re, quando ea quæ alicui rei iure conueniunt, in re ipsa non sunt. Consideratur autem ueritas rei, uel secundum actũ sibi usum, uel secundum habitum, sicut homo furiosus: secundum actum uere homo dici non potest, habitu uero sic. Adhuc notandum est, quod ueritas quædam est æterna, quæ conuertitur cum suo subiecto, ut in deo, quæ immediate causat aliã ueritatem creatam, quæ nõ conuertitur, potestq; deficere, & hæc est neceßaria rebus, ut agant naturaliter & artificialiter, et ut deus in illis agat naturaliter, quod non potest immediate. Et idem de alijs principijs intelligas.

Gloria est ipsa delectatio in qua bonitas, magnitudo & cætera principia quiescunt. Ipsa itaque est quies rei in fine suo, aut ipsa per se consummatio delectãs quæ in omnibus rebus reperitur, quando in appetiti cõsecutione res delectatur.

Habent autem hæc principia distinctionem quandã & ordinẽ, nã ad deũ relata, prima tria eßentialia sunt,

reliqua tria ducuntur personalia, personarum attributa distinguentia, ultima tria dicuntur notionalia, quasi notiones quasdam importantes.

Iterum dicuntur tria prima essentialia, quia essentiam quodammodo ingrediuntur, tum quod his essentia subsistit. Tria uero sequentia dicuntur causalia, cum quibus & ex quibus causantur operationes extrinsecæ et intrinsecæ atq; ideo ad unitatem atq; eius fluxũ pertinent, ultima uero tria ad perfectionem accommodãtur, quoniam in consummatiõe sunt, atq; in ipsis est consummatione causationis.

Itaq; istis nouem principijs per Raymundum positis, tria alia principia generalia, ad quæ hæc nouẽ reducuntur, haud inconuenienter addere possumus, quæ sunt scilicet, essentia, unitas, perfectio.

Essentia itaq; est, qua unaquæq; res est in se, & in suis principijs, in quibus ut res dicitur esse, sicut homo in aiali & rationali, & domus in sua materia & opifice.

Vnitas autem est, secundum quam aliquid dicitur esse unum, & hæc diuiditur, nam alia rei realem continens existentiam, & hæc uel est simplex, in quam nulla cadit multitudo, nec discreta, nec partib⁹ cõposita, ut quælibet forma simplex, uel est cõposita, ut multarũ rerum in unum collectio, siue secundum modum unitatis substantialis, ut formæ & materiæ in uno supppοsito, siue cõtinuitatis, ut partium continuarum in suo toto, & punctorum in linea, siue discretionis, ut unitatis in numero. siue accidentalis, ut accidentis cum suo subiecto, quod unum est numero, nec dicitur compositũ, nisi per

modum

modum quendam. Alia est unitas rationis, quæ secundũ intentionem abstractam unum aliquid facit, in intentione uerius q̃ in re, ut genus & species ad sua inferiora. Est & unitas identitatis, & hæc alia est nominis, ut cũ plura in uno nõie cõueniũt, aut plura nõia in una re. Alia est secundum conuersionem, ut diffinitio et diffinitum, proprium & species, & huiusmodi.

Perfectio est secũdum quam aliqua res consummata est et suis terminis completa: perfectionum uero, alia est in fine perfectionis simpliciter, & hæc est collecta consummataq; integritas, cui nil addi potest in uniuerso, ut crescat perfectio eius, nihil etiã subtrahi ut subsistat, qualis est in deo. Alia perfectio est secundũ modũ eßẽdi uniuscuiusq; rei, et secũdũ mẽsurã cõditiõis suæ, secundum quam est unaquæque res habituata ratione sui generis, sicut arbor est perfecta in gradu suo, et animal sanum, dicitur perfectum, quod potest operari operationes sibi debitas, sine defectu, & post operationes nõ habet læsionẽ, et in hoc genere gradus perfectionum sunt per acceßum ad ens perfectum simpliciter & per recessum ab eo.

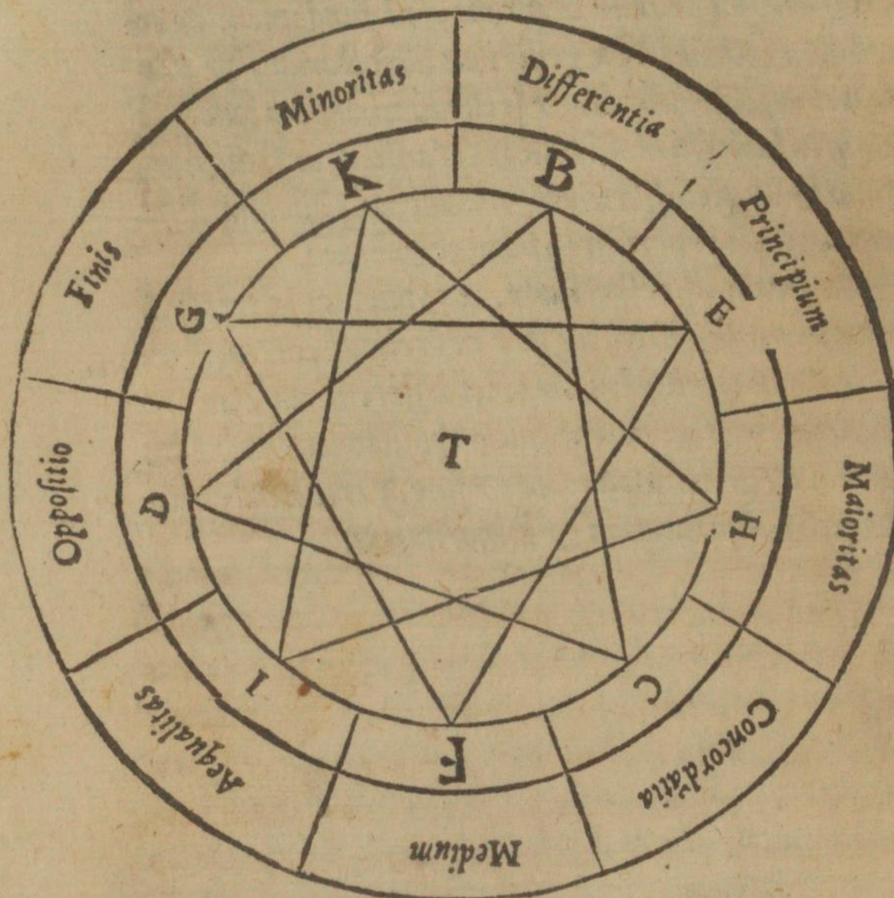
Tertio nunc de figura T. hoc est triangulorum siue respectuum, dicendum est. Respectus autem, et ipsi prædicata quodammodo sunt, non tamen absolute de re aliqua dicunt, sed cõparationẽ inter res diuersas faciũt, ut si dicatur, deus est bonus, nulla comparatio est: si aũt dicatur, deus differt ab homine, & ab angelo per bonitatẽ, & æternitatẽ, cõparatio est: similiter si dicat, duratio angeli & hominis differunt per tẽpus et æuũ. Itaq;

hi

hi termini per se nihil præstant, sed fundamentum eorum quærendum est ex generibus subiectorum, & prædicatorum absolutorum, & secundum hanc ratione ipsi etiam in subiecta uel prædicata transeũt, ut si dicatur, homo & brutũ differunt cognitione, uel si dicatur differens cognitio reperitur in homine & bruto.

Genera itaq; respectuum, Raymundus in tres triãgulos partitur, sub quibus fere oẽs reliqui continentur.

Primus triangulus continet differentiam concordantiam contrarietatem siue oppositionem. Secundus constat ex principio, medio & fine. Tertius habet maioritatem, æqualitatem & minoritatem.

De his itaq; nunc per ordinem dicamus.

Differentia est id per quod bonitas, magnitudo etc. sunt rationes claræ et inconfusæ. Est itaq; differentia, qua alterum differt ab altero, uel à seipso, eſsētialiter uel accidētaliter, aut realiter, quamuis nō semper secundū idem nec in eodem tempore. Est ergo differentia alia eſsentialis, q̄n res adinuicē cōparatæ differūt ī aliquo essentia

eßentialiter, ſicut homo differt à lapide per animatum & hæc differentia dicitur magis propria: ſic quæcunq; differunt per actum & obiectum, differunt per eßentiam, ſicut uoluntas & intellectus. Alia eſt differentia accidentalis, quæ fit per accidens, ſiue proprium ſiue cõmune, ut riſibile, bipes: & hac ratione differentia ſumitur ex primis intentionibus: ex ſecundis autem intentionibus ſic diuiditur, ut alia genere differunt, alia ſpecie, alia numero. Genere differunt, de quibus diuerſa genera, non ſubalterna nec propinqua dicuntur, ut homo & pirus, de quibus animal & arbor. Specie autem differunt, quæ ſub diuerſis ſpeciebus ſunt, ut ſub homine & equo, hic homo & hic equus. Numero differunt, quæ diuerſum habent numerum, ut Socrates & Plato. Quæcũque autem genere differunt, eadem & ſpecie, & numero. ſed non econuerſo, cuius oppoſitum in concordantia eſt, ut ea quæ ſpecie cõcordant, eadem & genere, quod etiam non conuertitur: itaq; differentiam dicimus conſtitutiuam ſpeciei, & diuiſiuam generis, ſicut rationale cum differentia ſibi oppoſita diuidit animal, & illi additum, conſtituit ſpeciem, ut hominem & brutum: intelligimus autem hic ſub differentia, omnem diſtinctionem, alteritatem, diſtantiam & diuerſitatem, non ſolũ rei, ſed & rationis, per quam uidelicet aliquid à ſeipſo dicitur eße aliud: quod quamuis re ſeiungi non poßit, ratione tamen ſeiungatur, ut uirtus & honeſtas, rationale & homo. Eſt itaq; realis differentia, realis creatura et principiũ generale, per quod res differunt per differentiam quam habent in ſe: differentia autem rationis,

 eſt

est intentionalis & phantastica, quam intellectus facit, & non est ens reale, nec principium generale, ut differentia inter finitum & infinitũ, quia alias daretur mediũ, quod esset neq; deus, neq; creatura. Vnde circa hæc sciendum est, quòd ens rationis accipitur uno modo pro quodam fabricato per rationem simpliciter, uidelicet simpliciter dependens ab operatione intellectus, repugnans existentiæ & naturæ, & ipsi intellectui, siue esse rei fabricatæ per ipsam, tam compositiue quàm diuisiue, ut omne impoßibile simpliciter, sicut hominem eße animal irrationale. Alio modo sumitur ens rationis pro aliquo fabricato per rationem cũ aliquo obiecto extrinsecus mouente, & tale dicitur ens rationis secundũ quid, quia non simpliciter, nec totaliter dependet ab intellectu, sed partialiter tantum, quia non repugnat naturæ: nam cum materia non sit limitata natura, habet in ipsa omnem poßibilitatem ad omnem monstrositatẽ, quamuis intentionem talem non habeat, nec res eiusmodi detur ad existere: itaq; res eiusmodi non repugnat naturæ nec eße rei, sed intentioni naturæ & existẽtiæ rei tantum, & quæ consequuntur existentiam, ut inquãtum tale, sicut in chimera, quam componit intellectus, quæ cum non est in rerum natura, tamen partes eius obiectatæ per intellectum, sunt reales & existentes. Sed ut iste angulus ad magis particularia applicari poßit, de uarietate diuisionum aliqua dicemus.

Diuisio alia incomplexi, alia complexi. Diuisio incõplexi, aut est rei, aut nominis, uocis aut significati: nõ enim de diuisiõe sensibus subiecta sermo est, sed quæ in-

ſtinctu eſt & imaginatione ac intellectu. Diuiſio itaq; nominis eſt, cũ una dictio in diuerſa ſignificata diuiditur, aut modos ſignificãdi: in ſignificata qdẽ, aut proprie, aut trãſlate: proprie, ut æquiuocum à cõſilio, aut à caſu, ut ſi canis diuiditur in cœleſtẽ, marinũ, terreſtrẽ: uel dictio aliqua in diuerſa ſignificata, quæ habet in diuerſis linguis. Trãſlate aũt diuiditur dictio, ſeu figurate, dupliciter: aut ut ex una parte ſit ſignificatũ proprium dictionis, & ex alia parte tranſlatũ ſiue tranſlata: aut ut relicto proprio ſignificato, dictio per trãſlata diuiditur, cuius diuiſiõis tot ſunt genera, quot ſunt ſub tropo ſpecies, & ſub eius ſpeciebus in cõmuni uſu dicẽdi ſiue p rectũ ſiue p oppoſitũ, ex ſimili, aut ex contrario, aut p analogiã: ſed omniũ illarũ tranſlationũ fundamẽtũ ex recta ſignificatione petendũ eſt. Quæ aũt uarietas per æquiuocationẽ uerã & aßimilatã in dictiõe fit, eadẽ fit p amphibologiã, accentũ uariũ, figurã dictionis, compoſitionẽ & diuiſionẽ in oratione, quæ omnia diuiſionẽ præſtant & ita multa argumẽta dißoluũt, ſi annotentur: neglecta autem, in fallacias cadere faciũt. Comparatiue aũt diuiditur dictio, in uaria ſignificata quæ tamen uere æquiuoca dici non poteſt, ſed quia hoc ita uelle uidetur uſus, penes quem dicendi norma ſubſiſtit, ſicut uertex, quæ dictio ad capitis ſuperiorẽ partẽ, ad mõtis cacumẽ, ad aquæ in ſuperficie inuolutionẽ, ad ſummum cuiuſq; rei refertur. Iſta quoq; dictionũ diuiſio etiã in orationes transfertur, quas uarie accipi oportet, uariatis dictionibus ex quibus conſtant.

Secundũ modos ſignificãdi diuiditur dictio, aut ſe-

cundum uarias suppositiones, uel secundum uaria accidentia, etiam grammaticalia, secundum quæ alio modo significat dictio.

Diuisio quæ rei est, siue significati, aut est essentialis, aut accidentalis, & sub his diuisa in multas species, quæ hic permixtim sequentur. Est itaq; diuisio totius in partes, quod genus tot modis diuiditur, quot sunt totorum genera. Aut diuiditur aliqd in suas species, ut superius in sua inferiora, sicut animal in hominem, equum &c. Aut diuiditur genus in differentias sibi oppositas, seu subiectas. Aut diuiditur totum integrale, uel substantiale, uel accidentale, in suas partes, secundum esse, uel secundum modum essendi. Pari ratione diuiditur totũ, secundum partes suas, in quantitate, in tempore, in modo. Aut diuiditur causa in effectus diuersos quos causat. Aut effectus in diuersas causas à quibus causatur, secũdum quodcũq; genus causarum. Aut diuiditur subiectũ in accidentia, siue consideretur subiectum secundũ speciem, ut hominum alius albus, alius niger: siue secundum numerum, enumeratione quadam, per secundam & tertiam speciem regulæ Q.C. ut in homine inest color, risus, intelligẽtia, &c. Aut diuiditur accidẽs in subiecta, prout in diuersis subiectis repiri potest, ut corona, alia auri, alia argenti, alia ex herbis & floribus. Aut diuiditur uirtus in operationes, non ut genus, nec proprie ut causa, sed ut quoddam primitiuũ, à quo operationes proficiscuntur. Aut diuiditur substantia in potẽtias, quæ in ea sunt, ut angelus in intellectum, uoluntatem & memoriam. Aut diuiditur absolutum in comparata, ut bonum

in me-

in melius & optimum. Per extraneum autem fit diuisio, secundum attributa intrinseca, uel extrinseca, secũdum intentionem dicentis quam ipse proponit, quod tã in complexo quàm in incomplexo fieri potest.

Diuisio complexi, scilicet propositionis uel orationis fit, ut in subiectum & prædicatum, patientem & ultra patientem, & in modum actionis & passionis, et in modũ subiecti & prædicati, si tot sunt termini expressi uel subintellecti, quod quisq; per se notare potest, ut in hoc exemplo: Spiritus domini repleuit orbem terrarũ. In quibus uerbis considerantur, res replens, actus repletionis, & patiens, scilicet orbis terrarum. Similiter in hoc themate: Sapientia ædificauit sibi domum, cõsideratur ædificãs, actus ædificatiõis, & patiẽs domus. Quod si hanc diuisionem per extranea multiplicare uolumus, hoc eo modo fieri potest, per aliquorum attributionem, ut dicendo, sapientia ingenita, prudenter ædificauit, sibi domum sanctam: et quum ita propositio in terminos aliquos diuisa est, postea singuli termini subdiuidẽtur, secũdum aliquem modorum superius dictorum, aut per se, aut cum aliquo alio iuncto in eadem propositione. et hæc sunt diuisionũ fere genera: et si qua alia sunt, quisq; facile per se inuenire potest.

Concordantia est id, ratione cuius bonitas, magnitudo, etc. in uno et in pluribus concordant. Est itaq; concordãtia qua inter se subiecta prædicata' ue in uim subiectorũ redacta, concordant aut sunt eadem. Est autem concordantia alia unionis, secundum aliquem modorum unitatis, uelut aut partium in quãtitate, aut uniuersaliũ

in tempore, aut in modo, aut aliquo horum in ſuo toto. Alia eſt mixtorũ in mixto, alia continuorũ in cõtinuo, aut diſcretorũ in toto diſcreto, aut materiæ et formæ in uno ſuppoſito. Sunt etiam quæ inter ſe concordãt in aliquo tertio, per modũ uniõis uel unitatis, ut trinitatis in deo, & in his nonnunq̃ falſe dicitur, quæcunq; ſunt eadẽ in uno tertio, ſunt eadẽ inter ſe: de hac autẽ unitate & identitate loquuti ſumus in capite præcedẽti. Sunt alia quæ concordant in uno tertio, uelut in medio iũgẽti per unionem. Alia in termino concurrente, ut uir & mulier in filio. Eſt alia concordãtia æqualitatis, ut æqualiũ in eadẽ quãtitate. Alia proportionis, ut dupli & dimidij. Alia ꝑportionaliter cõcordãt, ut duarũ proportionũ inter ſe ſecundũ aliquam medietatẽ arithmeticã geometricã uel harmonicam. Alia eſt cõcordantia effectus, ut calidi & frigidi in indurãda terra: alia cauſationis, ut induratio terræ & mollificatio ceræ in caliditate, & in hũc modũ plura. Illorũ aũt quæ ſimilitudine inter ſe concordant, aliud eſt ſimiliter ſimile, æque per omnia: aliud ſimiliter ſimile, ſed nõ æqualiter ꝑ omnia: aliud diſsimiliter ſimile, ut ꝑoppoſitũ, atq; hinc oritur illa regula: Sicut affirmatio eſt cauſa affirmationis, ita negatio eſt cauſa negatiõis: poſsunt enim affirmatio et negatio ad ſimilẽ cõſequentiã ꝑuenire. Illa aũt quæ inuicẽ cõcordant, in hoc quod ſibi inuicẽ iungũtur, pluribus modis ſe cõtingere dicuntur: aut q̃a eſsentia alicuius, ut rationale hoĩs, aut ſicut eſsentiæ proprietas, ut riſibile homini: aut ut forma ſubiecto, ut anima in corpore: aut cõtingit aliq̃d ſicut trãſmutans tranſmutatũ, ut cœlum

ad elemēta: aut ſicut ars ſubiectā ſibi materiā, ut faber clauū: uel ſicut pars indiuidua in ſuo toto, ut ſtellæ in cœlo, intellectus, uoluntas & memoria in angelo & anima: uel ſicut pars ſeparabilis à ſuo toto, ut partes aquæ ab integritate ſui elementi ad quod colliguntur: aut ſicut effectus ſuæ cauſæ adhærens, ut herbæ terræ ſemper affixæ: aut ſicut effectus ex ſuis cauſis conſtans, ut animalia reptilia ex terra, piſces ex aqua: aut ſicut cauſa efficiens, ut deus creans mundum: aut ſicut cauſa exemplaris, ut homo ſecundum imaginem dei: aut ſicut cauſa finalis, ut homo ad cognoſcendum deum & dominandum creaturis: aut ſicut cauſa affinitatis, quo cauſæ primariæ ſecundariæ obediunt, ut deus cum anima mouet corpus, & finis ſecundarius principali, ſicut ſtellæ ut luceant, & lucendo influant: aut cauſa cognationis, ut homo homini, uir mulieri: aut ut medium participationis, ut colores medij inter album & nigrum: uel diuiſionis, ut firmamentum in medio aquarum. Poteſt præterea concordantia diuidi eiſdem modis quibus differentia, ſicut ex prioribus notum eſt, et econuerſo, differentia ſecundum eum modum, ſecundum quem concordantiam nunc diuiſimus, ac quemadmodum ſupra diuiſionem declarauimus, econuerſo collectionē conſtituemus, uarias res ad propoſitum noſtrum referendo.

Oppoſitio eſt quorundā mutua reſiſtētia propter diuerſos fines. Eſt itaq; oppoſitio ſecundū quod aliqua opponūtur. Oppoſitorū itaq; alia ſunt cōtraria, q̄ ſunt mediata, ut album nigrum: quædam immediata, ut uirtus uitium: alia ſunt contradictoria, ut affirmatio negatio.

Debet autem contradictio eſſe ad idem, ſecundum idẽ, ſimiliter, & in eodem tempore: alia ſunt priuatiue oppoſita, in quibus non eſt ordo regreſſibilis, ut habitus et priuatio, cæcitas & uiſus: alia dicuntur relatiue oppoſita, ut pater & filius, & hoc ex natura uerbi & rei, quandoque autem fit ex applicatione quæ faciat reſpectum rei, quæ non eſt ex prima impoſitione talis, ut ſi dicatur equus regis, ſecuris ſectoris. & eſt alia oppoſitio, quæ eſt localis, ut duorum polorum in ſphæra, et huiuſmodi: & eſt oppoſitio in propoſitionibus & oratione, & illa quædam eſt contraria, ut uniuerſalis affirmatiua ad uniuerſalem negatiuam: quædam ſubcontraria, ut affirmatiua & negatiua particulares: quædam cõtradictoria, ut affirmatiua & negatiua, una uniuerſali alia particulari: quædam eſt ſubalterna, ut affirmatio et negatio particularium ad ſuas uniuerſales eiuſdem qualitatis.
Raymundus ipſe in arte ponit duas ſpecies, circa quas iſte prior triangulus præcipue uerſatur, ſcilicet ſenſuale & intellectuale, ut inter intellectuale & intellectuale, intellectuale & ſenſuale, ſenſuale & ſenſuale. Diffinit autem Raymũdus ſenſuale, omne illud ens quod ſenſibus percipit uel percipitur, ſiue percipi poteſt, tã interioribus quàm exterioribus ſenſibus. Intellectuale eſt illud ens, quod eſt ſolum perceptibile per intellectum, uoluntatem uel memoriam, & nõ per imaginationẽ neque per ſenſus, ſicut ſunt deus, angelus, anima rationalis, uirtutes, uitia, ſcientiæ, artes, & omnia quæ iſta habent in ſemetipſis, ſimiliter dicuntur res intellectuales. Et eſt ſciendum circa hunc triangulum, quòd differen

tia

tia est magis generale principium quàm concordantia & oppositio, quia ubicunq; est concordantia & oppositio, ibi est differentia, sed non econuerso in omnibus: ita concordantia maius est principium quàm cōtrarietas, quia ab ea descendūt principia primitiua positiua: à cōtrarietate aūt priuatiua, & ideo cōcordantia magis conuenit principijs figuræ A quàm contrarietas: qa concordantia applicatur illis ponendo, contrarietas autem priuando. Et scias quòd differentia & concordantia sunt principia substantialia in suis partibus substātialibus, ut differens, differentiabile, differentiare: concordans, concordabile, concordare, quæ sunt partes de eorum essentia & substantia, et sunt alio modo principia accidentalia inquantum aliqua nō per se, sed per accidens differunt uel concordant, ut per differentiam et concordantiam: oppositio autem nullo modo potest esse principium substātiale, excepta oppositione relationis et locali.

Secundus triangulus constat principio, medio et fine. Principium est, in quo alicuius rei primitiua ratio uel essentia cōsistit. Principiū aliud uniuersale, ut unūquodq; superius secūdum prædicationem, quod de essentia sui inferioris est, ut genus suarum specierum, species suorum indiuiduorū et singularium, de quibus in quid prædicatur: differētia etiam quodammodo suæ speciei principium est, et hæc sunt principia ratione, intentione et diffinitione potius quàm tempore, ut prius oportet existere animal quàm hominem etc. Generum uero aliud generalissimum, ut ens, substantia uel qualitas, etc.

Aliud ſubalternũ, quod ſub alio genere locat, ut animal ſub corpore, & illud põt eſſe ſpecies, ſed ſubalternata. Nã ſpecies ſpecialiſſima, eſt illa ſub qua nõ eſt alia ſpecies, ut homo, ſicut in dialecticis manifeſtũ eſt, in rhetoricis aũt aliter ſumitur, prout ibi et perſonarũ et actionũ & negotiorũ conſideratio habetur: ut ſi dicat, nihil turpe bonũ, generaliſſimũ eſt: ſub eo aũt ſpecialius dicimus, uſurã turpem eſſe quæſtum: ſpecialiſſime aũt, hunc quæſtum eſſe uſurariũ, & hoc modo ſpecificando ſecundum reſpectus negotiorum, actionum & perſonarum.

Principiũ cauſale, eſt principiũ primitiuũ, quoniã ante cauſam nullũ ens exiſtere poteſt. Eſt itaq; cauſa, ad cuius eſſe ſequitur aliud: non aũt tã ſtricte intelligendum eſt hoc uerbum, ut neceſſitatẽ importet, quia etiã ſub hoc genere principium ponimus poſitiuũ, uidelicet ad cuius poſitionem ſequitur aliquid, ut domificator domui: ſimiliter principium priuatiuum, ut abſentia ſolis nocti, & ſimilia, per quæ & priuatio unius eſt principium inductionis alterius. Cauſarũ itaq; alia per ſe, alia per accidens. Cauſæ per ſe dicuntur, aut intrinſecæ, aut extrinſecæ: intrinſecæ ſunt, ſicut materia & forma, q̃ ingrediuntur conſtitutionẽ rei: & dicũtur intrinſecæ, ſecundũ quendã dicendi modũ, ut aliquod materiale id quod eſt, et aliquod formale id quo eſt, quæ in omni re et actione cõſiderantur, & in omni intentione, ita etiã, ut ſi ſit aliqua forma ſimplex, ſuo materiali et formali cõſtet, quæ ubi nomina deſunt, per tiuum & bile denotentur, ut intellectus & intellectiuo & intelligibili: ſed in his cauendum eſt, ne quis fallatur, abutendo his in uim

actionis & passionis extrinsece, sed secundum modũ in trinsecorum principiorum. Similiter, in moralibus, in genere demonstratiuo & deliberatiuo, materiã & formam accipimus, ut in uirtute, uitio, uerbis, intẽtionibus, actibus, uoluntate, facto & animo. Causa itaq; materialis, est principium eßentiale, quo est substantia secundarie, ut corpus in homine: Materia uero est ens quod proprie & maxime sub paßione consistit, unde inter materiam & paßionem non est dare medium. Est igitur materia ex qua aliquid fit, & hæc est aut propinqua, ut lateres parietis: aut remota, ut lutum unde fabricatus est paries, et hæc diuisio etiam in alijs causis accipitur. Dicitur etiam materia, obiectum circa quod alicuius potẽtiæ actio aut intentio uersatur, similiter et subiectũ, cui aliquid inest ut accidens, & quæ sunt similia.

Causa aũt formalis, est principiũ eßentiale, p quod substantia maxime consistit in suo eße, & in illo cõseruatur: forma uero est, per quod actio maxime cõsistit, & extra eam nulla actio existere potest: ipsa itaq; dat eße rei, non ut efficiens, sed ut id quo res est id quod est: & hæc aut est eßentialis, ut forma informans materiã, sicut anima rationalis per quam est homo: uel accidentalis, ut forma circa aliquod constans figura, uel exemplaris siue idealis, ut alicuius rei exempla. Et dicuntur adhuc causa siue principiũ eßentiale, ipsæ partes absolutæ totũ aliqd cõstituẽtes; sicut substãtialitas & spiritualitas cõstituunt angelũ, & hoc principiũ est mediũ principij effectiui quoad facere: est aliud principium eßentiale, quæ sunt tiuũ, bile et are, ut intellectiuum, in-

intelligibile intelligere in angelo: ut ſimpliciter compo ſita uel reſultantia ex eſſentiali principio.

Cauſa efficiens, eſt principium quod facit aliquam rem, ut agens naturale uel artificiale, ſiue principiũ unde motus: et eſt aut primitiua, aut coniuncta, quæ utraque etiam apud medicos et oratores conſiderãtur. Primitiua ſiue antecedens eſt, ex qua aliquid per ſe ſeqtur, quæ etiam ab effectu ſeparatur: et hæc apud oratorẽ cõſideratur in cauſa iuriſdictionali, ut in parte aſſumptiua, ſi quid in neceſſitatem cõfertur: uel in impulſiua, ut ſi in rem uel in perſonam impellentem crimen aut factum transfertur. Quandoq; tamen partim primitiue, partim coniunctiue mixtim apud oratorẽ cauſa rei inueſtigatur, ut in cauſa coniecturali et probabili: ut ſi à uita, conſuetudine, fide, et his quæ impellere poſſunt, argumentum ſumatur. Cauſa autem cõiuncta eſt, quæ cũ effectu manet, ut inflatio, tumor cũ percuſſione: et hæc apud oratorem ſumitur, quæ opportunitatẽ facto præſtat, quam ſignum uocãt, ut locus, tempus, occaſio, ſpes celandi, et huiuſmodi. Eſt iterum cauſa efficiens, aut ſubſtantialis, ut domificator domui: aut accidentalis, quanquam accidẽs per ſe nihil cauſet, ut longitudo porrectionis. Adhuc quædam eſt principalis, ut ſector: quædam inſtrumentalis, ut ſecuris: ſimiliter quædam mediata, quædam immediata.

Cauſa finalis eſt, principium propter quod res finaliter eſt facta, ut totum ſuarum partium. Eſt itaq; finis, propter quem aliquid fit, et ipſe eſt primus in intentione, et ultimus in executione: et ex his alius eſt ultimo ul-

timus,

timus, alius subordinatus, ut arma belli, bellum pacis causa sumuntur. Et est finis impulsiuus, licet improprie, ut impudentia Calphurniæ, quæ causa fuit impulsiua, ne mulieribus liceret postulare in iudicio.

Causa aūt per accidens est, quæ aliquo inditio ex se non importat necessitatem effectus subsequentis, ut sunt casus, occasio, fortuna. Sed quia Raymundus in arte diuidit principium in causale, quãtitatis et temporis, sub principio quantitatis et temporis, intelligit principiū accidentale siue instrumentale, ipsa uidelicet nouē prædicamenta accidentis, quæ sunt quantitas, instrumentū seu principium mensuræ, qualitas determinationis, relatio coniunctionis, actio formæ, passio materiæ, habitus doctrinæ, situs figuræ, tempus motus, locus continētis, et de his singulatim dictum est superius. Hinc præterea motus sub ratione principij cōsideratur, et est actus mobilis secundum quod mobile, et huius sex sunt species, scilicet generatio, quæ est progressio de nō esse ad esse, seu à potentiali ad actuale. Corruptio, quæ est progressio de esse ad non esse. Augmentatio et diminutio, quæ sunt mutationes quantitatum. Alteratio, quæ est mutatio qualitatis: et motus secundum locum, qui est uel rectus, uel non rectus: necessarius, uel uoluntarius: intra se, uel extra se, siue per occasionem.

Est aliud principij genus, quod ordinale dicitur, quo aliquid est prius, siue natura, siue tempore, siue diffinitione, siue cognitione: et illud non recte principium dicitur, sed solum prius, quoniam nihil principij tribuit suo posteriori suæ originis. Est præterea principiū ori-

ginale, ut punctus lineæ, fons riui, unitas numeri, pater filij, & huiusmodi.

Mediū est, quo aliqua extrema inter se quadā coordinatiōe cohærēt positiue uel priuatiue, cōstructiue uel destructiue. Mediū Raymūdus diuidit in mediū cōiunctionis, mēsurationis & extremitatū. Mediū cōiunctionis est, quod plura coniungit in unū, uel quod ducit aliqd de principio ad finē, siue quod cōiungit inter extrema, uel natura, ut copula inter subiectū & prædicatū: uel situ & loco, ut unitas media in ternario. Mediū mēsurationis est, p quod substātialiter aut accidētaliter æqualia uel inæqualia mēsurātur, & dicitur esse mediū opationis, quo aliqd fit, ut oculus ad uidendū, securis ad secādū. Deinde est mediū extremitatū, quod cōcluditur inter duo extrema. Sub his modis quidā alij sumi possunt, nā est quoddā mediū adhæsiōis seu instrumētale, ut clauus cōiungens duo ligna. Aliud est mediū participationis, quod inter duo extrema positū naturā trahit utriusq;, ut colores medij inter albū et nigrum, et numerus impariter par, inter pariter parē et pariter imparem. Aliud est mediū cōprehensionis, quod cōtinet ea inter q̄ ponitur, ut genus inter duas differentias se diuidentes. Aliud est mediū negationis, ut temperatū inter calidū & frigidū, et pfectū inter supfluū et diminutū. Aliud est mediū trāsitionis, p quod fit motus, actio atq; passio: siue secūdū locū, ut à termino à quo ad terminū ad quē: siue secundū speciē, ut aër illuminatus uehēs spiritus uisibiles: aut secundū quietē uel desitionem, ut quies media inter duos motus ad terminos oppositos, sicut status morbi

morbi inter augmētum et declinationem. Est adhuc medium quoddā essentiale, quoddā coëssentiale, hoc est medium principij essentialis uel coëssentialis: horū primū est, ipsa mutua informatio partiū absolutarū, unius actiua, alterius passiua. Alterū est ipse actus formæ in materiam, et materiæ sub forma.

Finis est, in quo aliqd terminať et qescit, cui sicut à principio influxus est, sic principio refluere uidetur. Est itaq; finis pfectionis, ille in quo res pficitur, siue habet suū finale cōplementū secundū aliquod genus pfectionis, de qbus supius in prædicatis dictū est. Alius est finis terminatiōis, seu finitiōis, siue extremitatū in quo res ulterius nō extenditur, et est extremū alicuius rei, substātiæ uel accidētis, secundū essentiā, uel tēpus, uel locū, uel qualitatē, uel quātitatē, et huiusmodi siue ante, siue post: et huic opponiť infinitū. Finis aūt desitiōis est, cū res desunt esse, uel opari siue pati, et sumiť secundum multiplices circūstātias, ut hoc uel illud tātū, aut tale, tūc uel ibi, et huiusmodi, inquantū alia et aliter sunt uel operātur. Alius est finis priuatiōis, in quo res finiunt in nō esse, et cōsiderať naturaliter, moraliter et artificialiter, et sub eo est finis corruptiōis et defectiōis, q et ipse eosdē habet terminos p oppositū. Est adhuc finis essentialis, q diciť cōsistētiæ, et est duplex hæc cōsistētia extrema, ut partes absolutæ, extrema uni⁹ cōsistentiæ cū alia, sicut spūalitas et substātia in angelo, et coïcidit cū principio essentiali: est alia cōsistētia, q̄ ppriè finalis diciť, ut ipsum totū ex his resultatū, et finis eorū, ut spiritus. Potest adhuc finis diuisio sumi secundum diuisionē prin-

principij, ſicut in prioribus dictū eſt. Similiter quæ hic de fine dicuntur, ſuo modo referantur ad principiū, & ſecundum hæc utraq; diuerſitas medij ſimili ratione inueſtigetur, & à medij diuiſione, ſumatur principiū et finis illi conueniens.

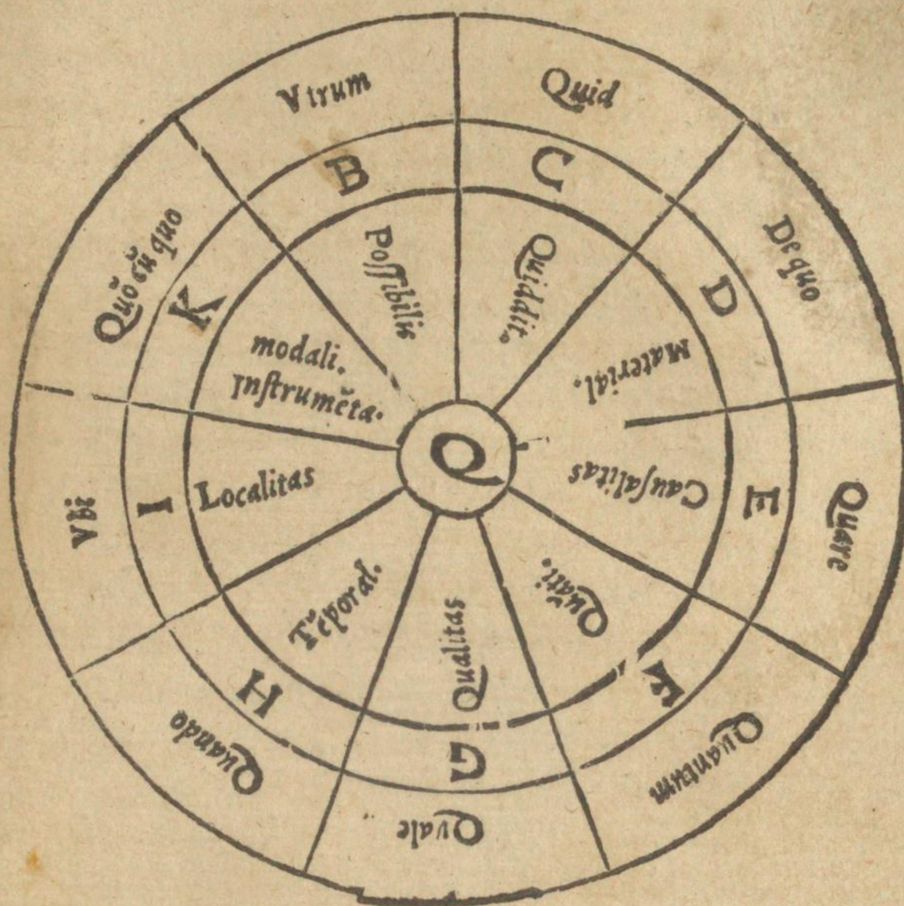
Tertius triangulus conſtat maioritate, æqualitate, minoritate. Maioritas eſt, imago immenſitatis, bonitatis, magnitudinis, &c. Aequalitas eſt, ſubiectum in quo finis concordantiæ quieſcit. Minoritas eſt, ens circa nihil, unde res creatæ de nihilo quæ de non eſſe in eſſe uenerūt, ante ſunt in minoritate quàm maioritate. Et iſte triangulus facit reſpectum in rebus, ſecundum aliquod genus magnitudinis & proportionis, & habet diuerſimode conſiderari quemadmodum ſuperius oſtendimus ubi de quantitate in figura ſubiectorum loquuti ſumus. Raymundus uero huic triangulo duas ſpecies aſsignat circa quas potiſsime uerſatur, quæ ſunt ſubſtantia et accidens, totus enim iſte triangulus uerſatur, uel inter ſubſtantiam & ſubſtantiam, uel inter ſubſtantiam & accidens, uel inter accidens & accidens, ut æqualitas inter duas ſubſtantias, ſicut duorum indiuiduorum in ſpecie, & æqualitas inter ſubſtantiam & accidens, ſicut extēſio quantitatis æqualis ſuæ ſubſtantiæ, & æqualitas inter duo accidentia, ſicut calidum in tertio gradu & frigidum in tertio. Eſt autem ſubſtantia ens quod per ſe exiſtit, in ſe, ſicut deus, augelus, cœlum, homo, &c. Accidens eſt ens quod per ſe exiſtere non poteſt, nec in ſe, ſed in ſubſtantia, et per ſubſtantiam, qualia ſunt, quæ ex nouem principijs accidentalibus ſunt, et ſub illis continentur,

nentur, de quibus superius late dictum est.

Hæc sunt Respectuum genera, quæ ad copiam inuē tionis maxime uidentur accommodata: quicunq; enim respectus in rebus sunt, in aliquo istorum generum contineri habent. Qui sicut per Raymundum in tres triangulos diuisi sunt, ita triplici uiæ doctrinali uidentur accommodati, ita tamen quòd unus triangulus alium adiuuet, in explendo suo munere & officio, et alius aliū probet, & se mutuo penetrent, & inter sese singuli etiā termini quandam penetrationem habeant. Itaq; primus triangulus diuisiuus dici potest, quantum ad differentiā: secundus diffinitiuus, propter principium: tertius uero collectiuus, et finis ostensiuus, cui etiam anguli medij et finis subseruiunt. Hinc ex primo triangulo, in probāda propositione aliqua affirmatiua, utimur concordantia: in destruenda ea, utimur differentia uel oppositione: & econuerso in negatiua, unde differentia accommodata est solutionibus: concordantia ad probandum & medium inueniendum, oppositio ad improbandum, cui differentia inseruit. Vnde concordantiam sequitur hæc regula: Quando alterum de altero prædicatur ut de subiecto, quæcunq; de eo quod prædicatur dicuntur, omnia de subiecto dicuntur, ita tamen quòd seruetur idem modus prædicationis & suppositionis. Sic ex sequenti triangulo colligimus alicuius rei necessitatem, causalitatē uel contingentiam, sic essendi uel nō essendi. Tertius uero triangulus, parum uel nihil probat, nisi ex locis sibi coniunctis, quare magis utilis est ad amplificationē sermonis, quàm ad probationem rei.

Quarto nunc de figura Q. hoc est, quæstionum & regularum tractandum est. Dicitur autem hic quæstio, non ut dubitabilis propositio, sed ipsum signum quæsitiuū, siue ipse terminus per quem quærimus. Regulam autem dicimus, rectam rationem respondendi ad quæstionem.

Quæstiones autem inter se distinguuntur, nā quædam sunt essentiales, ut istæ quatuor, utrū, quid, de quo, quare: quæ quærunt de ipsa re uel essentialibus eius. Reliquæ uero sunt accidentales, ut quantum, quale, quando, ubi, quomodo, & cum quo: quæ quærunt de aliquo accidente rei, & sub his quæstionibus plures aliæ species cōtinentur, neque tamen ita restringimus istas quæstiones, quin & per essentiales accidentalia quærantur & e conuerso, quemadmodum hoc diuisio atq; mixtio expostulant.

Prima itaq; quæstio est utrum, per quam quærimus, sit'ne illa res quæ proposita est, aut fiat, aut fuerit, aut futura sit. Deinde per eandem quæstionem quærimus ulterius, de rationibus speciebus & regulis omniū aliarum quæstionum, tam est generalis ista quæstio, quòd etiam in omnibus alijs quæstionibus uis ipsius supponitur: ut si responsum est ad aliquā quæstionē, iterū inue-

 stigamus

stigamus per hanc quæstionem, sit'ne recte responsum: ut si quæratur, quid est homo, quo dicto, iterum emergit ista quæstio, ut, sit'ne homo id quod dictum est, & similiter in alijs quæstionibus, ut, sit'ne ex eo, sit'ne propter id, sit'ne talis, & sic de singulis pro sua conditione. Regula autem huius quæstionis, apud Raymundũ est possibilitas. Itaq; huic quæstioni iungitur quæstio si est, cuius regula potius est entitas, & illæ regulæ contrahuntur particulariter secũdum singulas propositiones, ut poßibilitas siue entitas substantiæ, quantitatis, qualitatis, neceßitatis, contingentiæ, & huiusmodi. Habet autẽ hæc quæstio apud Raymundum tres species, quæ sunt affirmatio, negatio, dubitatio. Sed poßumus ponere alias species respondendi ad hanc quæstionem, ut poßibile, contingens, neceße, impoßibile. Oportet itaq; respondentem ad hanc quæstionem secundum artem discurrere cum subiecto quæstionis, per prædicata & respectus, regulas ac regularum species, & ex his id eligere, quod uel uerius uel probabilius & magis conueniens reperitur, cum diffinitionibus ipsius subiecti, de quo agitur, tũ prædicatorum & respectuum. Sunt autem quædã quæ in hoc quæstionis genus non cadunt, quæ adeo per se nota sunt, ut neq; probatione indigeant, uel nec probari, nec demonstrari poßint, ut prima principia. Nunc ergo aduerte aliquas conditiones obseruandas, ut ad hanc quæstionem sine errore ualeas respondere, affirmando uel negando, secundum quòd ueritas ipsa requirit. Harũ prima est, ut affirmemus omne illud eße uerũ, quod est magis intelligibile, recolibile & amabile, discurrendo

per

per principia & regulas, diffinitiones & species, quantum fieri potest cum maioritate intelligentiæ, & non cum minoritate: nam primum est de genere scientiæ, hoc autem credulitatis & opinionis. Secunda conditio est, quotienscunq; ad affirmationē alicuius sequitur destructio principiorum et diffinitionum, negatiua est tenenda. Tertia est, ut non concedamus illud esse uerum, quod non est intelligibile, postquam intelligibile est suũ oppositum esse uerum. Quarta est, ut positis duobus uel pluribus possibilibus, illud tenendum est, quod est magis intelligibile, amabile & recolibile.

Secunda quæstio est, quid est, cuius multæ sunt species, & secundum illas diuersæ regulæ, quamuis Raymundus solummodo quatuor eius species ponat, ut quid est in se, quid habet in se, quid est in alio, qd habet in alio Regulamq; huius quæstionis uocat quiditatem. Est itaque quid essentiale, ut cum quærimus quid est in se, uel quid est in alio, cui respōdetur per diffinitionem rei, nō solum essentialem, sed etiam quamuis aliam, quæ notificat rem, quare sub illa comprehenditur, quid, explicās nomen rei, siue per interpretationem, siue per uocabuli significationem, siue per translationem, ut si quis senectutem uocet occasum uitæ, siue per allegoriam, siue metaphoram, uel paraphrasim, quæ omnia in rei diffinitionem uenire possunt, ad quid est: in alio respōdetur per quiditatem respectiuam, ut si est forma, potentia, pars, finis, totũ, perfectio, plenitudo, effectus, accidens, locatum, uel aliquid in fine, & econtra. Est præterea qd rei, quocunq; modo rem ipsam diffiniens. Est aliud quid

contentiuum, cuius eßentia est in existētia, quādo quærimus qd habet in se secundū aliquē modū eßendi et habēdi, eßentialiter uel accidētaliter, siue ut pars in toto, uel totū in suis partibus: aut inferius secundū prædicationē in suo superiori, uel ecōtra, siue ut forma substātialis uel accidētalis in materia uel subiecto, aut ut potētia in uirtute, aut locatū in loco, aut causa in effectu & ecōtra, aut ut principiatū in suo principio et ecōtra, et huiusmodi. Et aliud quid operatiuū, quærens de actibus et operationibus, intrinsece aut extrinsece, ut qd habet in alio, siue uere alio, siue interpretatiue, ut si quæratur, qd habet intellectus in sensu, cuius respōsionis copia ex uirtutibus et operationibus sumit, tū ex diuersis prædicatis, uerbaliter, actiue uel paßiue acceptis: habet enim unumquodq; in alio quod habet in se: habet insuper actū operādi, tā propriū q̄ appropriatū. Est aliud qd personale, cuius regula est personalitas, quod qs dici potest, quod de persona siue supposito quærit, ut quis creauit mundum, quo tam in recto quàm in obliquo, per quendā modum ad rectum reducibilem, mutata constructione utimur, ut quis te accusat, uel per quem accusaris, seu à quo accusaris, & in hunc modum plura.

Tertiū quæstiōis genus est de quo, cuius tres sunt species apud Raymundū, ut de quo originaliter, siue primitiuū, quod dici potest à quo, cuius regula est deriuatio siue originalitas, uarie quidē secundū uarietatē originis, iuxta ea quæ de principio dicta sunt, & ad hāc respondetur tripliciter, ut uel q̄a non ab aliquo, nec de aliquo, ut deus: uel quia ab aliquo & non de aliquo, ut ange

lus

lus & omnis forma primitiua: uel q̄a ab aliquo & de ali quo ut corporalia. Secunda species est, quādo quærimus de quo materialiter, cuius regula est materialitas, ut si quæratur de quo factus est homo, respōdetur de limo ter ræ. Tertia species est, de quo poßeßiuū, quæ quærit pos seßionē, dominū, pertinentiā, respectum & relationē, cuius regula responsiua ex omni ratione respectuū sumitur, & hæc quæstio potest notari per signum, cuius, ut si dicatur, cuius est pater, cuius est bonitas, & huiusmodi, et accipitur dupliciter, deriuatiue, ut deus est bonus, uel bonitas est subiecti in quo est: uel sumitur poßes siue, ut homo est dei, uel tempus est subiecti in quo est. Adhuc ad hanc quæstionem de qua, per plerasque alias regulas ac species respondere poßumus, ut conuersiue, sicut deus de suis dignitatibus quæ in eo conuertuntur, exceptis paternitate, filiatione et spiratione: uel effectiue, ut angelus de deo: uel cōstitutiue, ut anima de suis po tentijs memoria, intellectu et uoluntate: uel compositiue, ut homo de corpore et anima: uel deriuatiue, ut parti culare de uniuersali: uel originaliter, uel materialiter, ut dictum est.

Quarta est quæstio quare, quæ interrogat de quiditate subiecta modo essendi rei, et eius regula generalis est causalitas, et inuestigat duas causas, uidelicet formalem, quæ quærit per quid res est, seu quare res sunt, uel agūt, per existētiam et agentiam, hoc quod sunt uel agūt, et ista prima species huius quæstionis est idē (licet secundū diuersum modū) cū secūda specie C. scilicet q̄d habet in se. Et est sciendū, quia ista species quærit de re

dupliciter, uel inquantum abstrahit ab omni respectu, & respondetur quod res est per se: uel inquantum respicit principium formale aut effectiuum, et respondetur per aliud, ut per essentialia: aut per effectiuum, & huius speciei regula est formalitas: aut inuestigat hæc quæstio causam finalem quæ proprie dici potest propter quid, quærens existentiam & agentiam rerum propter alias res: uel de finibus earum, & hoc duplici respectu, uel ad habitudinem intrinsecam, & respondetur propter se, quia omne quod potest aliquo modo absolui, primo est propter se quàm propter aliud: uel ad habitudinē extrinsecam, & respondetur propter aliud, cuius regula est finalitas. Et est aliud quare, quærens secundum necessitatem positionis ab effectu ad causam, & à posteriori ad prius, ut à specie ad genus, cuius regula est necessitas cōsequentis, ut animal est, quia homo est. Est et aliud propter quid, secundum illationem à priori, cuius regula est necessitas antecedentis, ut homo est, quia animal rationale est.

Quinta quæstio est, Quantum, & quærit de quantitate absoluta uel comparatiua, continua uel discreta, cuius regula generalis est Quantitas, non solum quantitas rei, sed ita generaliter accepta, ut quamlibet cōprehendere ualeat formalitatem, uti infinitum & finitum, & per hanc quantitatis quæstionem uarie quærimus, secundum uarietatem specierū quantitatis. Aut enim quærit de magnitudine secundum longum, latum & profundum. Aut de loco, aut de tempore, aut de multitudine, et fit per signum quot, cuius regula est quotitas, & hoc di

uersimode:

uersimode: aut secundum ordinē, ut cum quotus sit quærimus: aut secundum multiplicationē, ut cum quotuplex sit quærimus: aut secundum distributionem, quæ uariatur secundum subiectum quantitatis, ut cum quærimus quoties modorum, quotubi locorum, quotennis annorum & huiusmodi, & hæc dicuntur quantitates rei. Nā alia est quantitas propositionis, secundum quam propositio dicitur uniuersalis, uel particularis, uel indefinita. Reliqua huius quæstionis sumenda sunt ex his quæ superius de quantitate & magnitudine dicta sunt, & ex respectibus ultimi trianguli figuræ T.

Sexta quæstio est quale, quærens qualitatem rei, secundum aliquem modorum quo qualitas qualificat, proprie uel appropriate, eßentialiter, ut differentia specifica, aut coëßentialiter, ut proprium, aut accidentaliter, aut conuertibiliter uel econtra, & regula huius quæstionis est qualitas, & potest diuidi secundū species qualitatis, ut supra ostensum est. Est autem qualitas propria, quæ inest rei secundum suam naturam propriā, ut calor in igne: appropriate autem inest rei per naturā alterius, ut calor aquæ ab igne, itaq; determinant substātiam, & quærimus de illis nominaliter: aliquādo autem quærimus aduerbialiter de actu substantiæ, ut qualiter, tunc respondemus per aduerbiū consimile, ut bene, magnifice, extense, lōge, late, finaliter, effectualiter, totaliter, partialiter, formaliter, materialiter, & modo consimili, ex figura A. & T.

Septima quæstio est quando, quærens de designatione rei secundum eius permanentiam, cuius regula est

temporalitas, cuius diuisio ex subiecto tēporis et principio durationis petenda est, atq; ex temporum diuisione, ut cum dicimus diem, noctem, hyemem, æstatē, etiā secundum aliquod extraneum, ut sub hoc rege, sub hoc consule, et multiplicatur regula huius quæstionis per regulas C. D. K.

Octaua quæstio est ubi, quærēs de designatione actus eßendi cuiuscunq; rei, et quāuis unaquæq; res unico ubi sit designata, secundū incōmunicabilē quantitatē suā, multis tamē ubificationibus designari potest, secūdum quòd multa sunt q̄ abstrahūt à tali quantitate, et aliqua q̄ ab omni, unde cōtingit hāc quæstionem plures habere species, cuius regula est localitas, et accipit diuisionem secundū modū eßendi in loco, & secundū terminos loci, ut de subiecto ubi dictū est: sic quærimus ubi, & quærimus unde, uidelicet principiū unde motus: & potest comprehendi sub à quo. Adhuc accedit huic quæstio in quo, quærens de cōtinenti, & respondemus, per quid est in alio, & multiplicatur similiter hæc quæstio per regulas C. D. K. Nunc exemplificabimus quomodo istæ duæ quæstiones H. & I. deducūtur per regulas C. D. K. Vt si quæratur p primā speciem regulæ C. intellectus quando est, respondetur quando suū eße est: ita ad secundā dicitur, quādo habet suas partes sibi coëßentiales: ad tertiā, quando agit in alio, sicut practicus in subiecto: ad quartā, quādo intelligit similitudinē illius. Quòd si quæratur ubi est intellectus, respōdetur per primā speciē C. est in ubi coëßentiali & naturali, scilicet in suo eße siue eßentia, sicut homo in humanitate, & suo eße. Per secun-

secūdā, est in seipso sicut suæ partes in suo toto. Per tertiam, est in anima, siue in homine, siue in loco in quo est homo. Per quartam, est in illa uirtute per quā habet habitum sciendi, & in illo subiecto in quo habet actū practicū. Itaq; cognoscimus, quia locus est ens cui proprie competit locare, ipso habente collatiuum, collocabile et collocare, & est habitus in subiecto collocato, in quo habet suum esse sicut caliditas in igne, & actio in agente. Quando autē respondendum occurrit per regulas D. in hunc modum considerabimus, ut ad quando per primam speciem, quia tēpus est essentia primitiua, eo quòd non est de alia essentia producta, neq; genita, sicut prima materia, quæ non est de alia materia, similiter prima forma, & sic tempus inquantum primitiuum, est prima forma ex qua causantur suæ formæ particulares ut dies, horæ, & cæt. Per secundam speciem, tempus, mediante motu continente in se mouere, mouentem et motum siue mobile, est de temporificatiuo, temporificabili et temporificare, tamen non accipias quod tempus et motus sint idem per essentiam, sed sunt duo habitus, ex quibus subiectum est habituatum et passionatum. Per tertiam speciem tempus est subditum agenti et agibili, per agere, eo quia substantia de ipso induit se naturaliter et moraliter. Simili ratione ad ubi respondemus per regulas D. per primam speciem, sicut intellectus est primitiuus, ipso non habente aliquid præiacens ex quo sit deriuatus materialiter: sic locus est primitiuus, inquantum est generalis, ipso existente una parte uniuersi, intelligibilis tantum, per secun-

dam, ut ſunt ſuæ figuræ uiſibiles & imaginabiles, ſed non ſecundum eßentiam. Per tertiam, locus eſt collocati poßidentis locum, ſicut calefactum poßidet caliditatem, ipſo habituato caliditate. Reliquum nunc per ſpecies regulæ K. inueſtigamus has quæſtiones H. & I. in hunc modum per ambas regulas, cum ſuis ſpeciebus, ut tempus. Per primam regulam conſiſtit in mouente, mouere & mobili ſiue moto, et hoc habitualiter, ſicut pars in parte ſubſtantialiter, & ſimilitudo temporis conſiſtit ſicut figura, per præteritum, præſens & futurum, ſicut in habitu caliditatis ſunt figura, calefaciens, calefactibile, calefacere, & in motu, mouere, mouens, mobile: ſimiliter unus locus eſt in alio per accidens, et omnia loca particularia ſunt in uniuerſali, et figura loci appa ret in continente, continere et contento. Per ſecundam regulam K. tempus eſt inſtrumentum ſubſtantiæ cum motu, ut ſubſtantia poßit agere in ſubiecto, aut ſit agibilis, & ſua agibilitas eſt figura per tempus & per motum. Similiter locus eſt inſtrumentum ſubſtantiæ, cum quo collocat partem in parte, ſicut habituatus eſt in habitu, bonus in bonitate, albus in albedine, &c. & figura huius inſtrumenti apparet per ſenſum & imaginationem, ut in collocante formam in aquam, & aquā in forma, &c. & iſto modo apparet, quomodo intellectus attingit uere & realiter eßentiam temporis atq; loci, atque huc pertinent etiam illi nouem modi eßendi in, qui ſunt pars in ſuo toto, totum in ſuis partibus ſimul ſumptis, ſpecies in genere, genus in ſpecie, forma ſubſtātialis in materia, accidēs in ſubiecto, effectus in ſua cauſa,
res

res in suo fine, contentum in suo continente.

Nona quæstio est quomodo, cuius regula est modalitas: nã quærit modalitatẽ eßendi, operandi, & omniũ eorum quæ possunt rei alicui attribui, eßentialiter aut accidentaliter, primarie aut secundarie, ut secundũ naturam quæstionis hæc quæstio non uideatur uariari, sed secundũ naturam quæsitorũ, & respondetur ad omnes species huius quæstionis per medium gerundiuũ & uniendo, componendo, resultando, operando, ut infra.

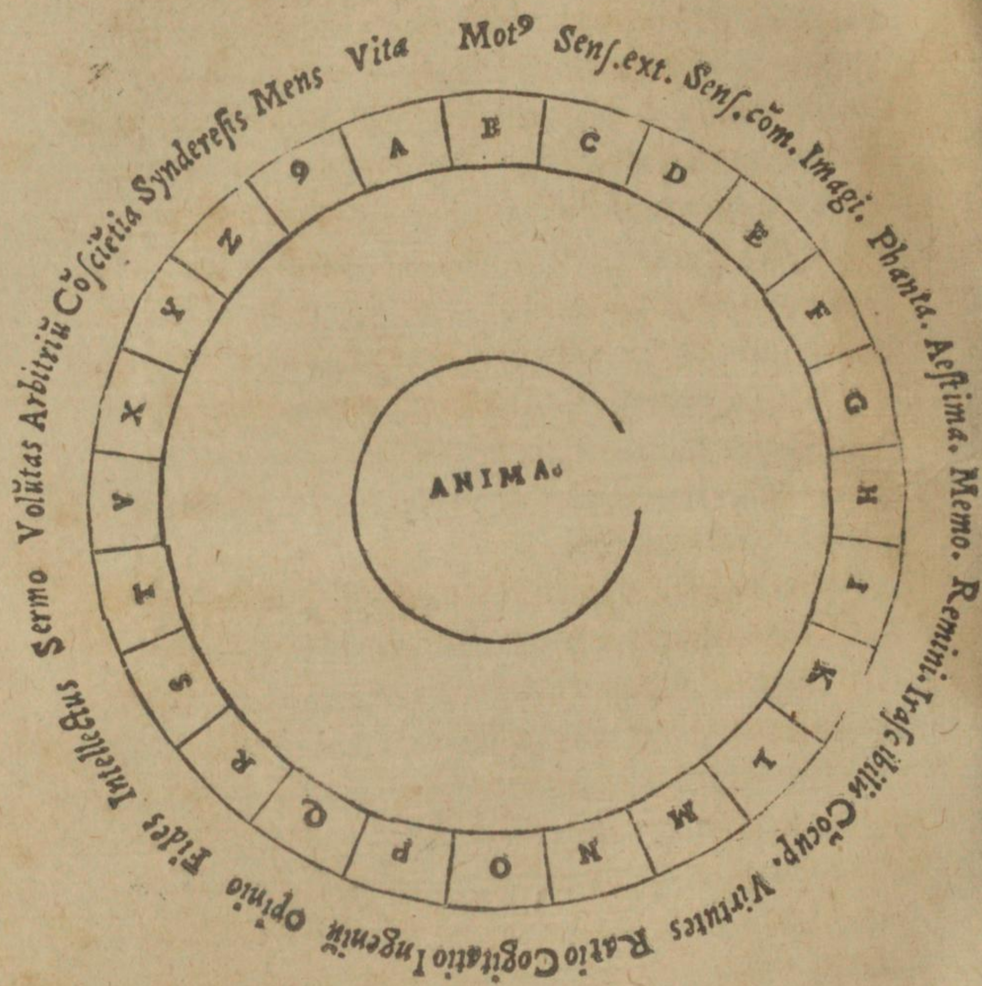
Huic quæstioni adiungitur quæstio cũ quo, cuius regula est instrumentalitas: nam ipsa quærit de instrumẽto & medio operationis, siue de re cum habitudine ad instrumentum, cui responderi oportet per sua correlatiua, & potest ampliari respõsio, secundũ ea quæ eßentialiter rei competunt, aut quæ essentialiter consequuntur, aut huiusmodi, & ipsa ex sua ui nulla diuisiõe eget, sed secundum diuisionem instrumenti et medij diuidi potest, quatenus aliud est naturale, aliud artificiale, aliud morale, ut superius ostensum est: & sub hac quæstione accipitur quæstio per quid, de medio quærens, secũdum omnem medij modum. Raymundus uero aßignat his ultimis ambabus quæstionibus quatuor species, seu quærendi modos, ut si quæratur quomodo & cum quo est pars in se, et hoc per modũ differentiæ uel proprij, secundũ quod quælibet res habet eßentiam suam distinctam ab omni alia re: uel si quæratur, quomodo uel cum quo est pars in parte, per modum actionis uel paßionis, uniẽdo: uel si quæratur, quomodo uel cum quo sunt partes in toto, & econuerso, constitutiue uel compositiue, componendo

nendo ac reſultãdo: uel ſi quæratur, quomodo uel cũ quo
totum tranſmittit ſimilitudinem ſuam & ſuarum par-
tium extra ſe, & hoc ſecundum modum perfectiõis, uel
finis, operando.

Hi itaq; ſunt termini ad hanc artem maxime neceſ
ſarij, per quos totius artis diſcurſus fieri poteſt. Poſſu
mus tamen præter iſtos terminos alios accipere extra-
n eos, etiam alieniſſimos et quantũlibet multos, per quos
eodem modo diſcurremus. Quinto itaq; nunc, de multi
plicatione horum terminorum dicemus, deinde extra=
neos terminos ſumere docebimus.

Genera itaq; ſubiectorum ſic multiplicabimus, aut
ſub genere quærendo diuiſionem, aut illi uni de quo agi
tur, diuerſa attribuendo, per complexionem ſubſtantia
lem, aut accidentalem, hoc modo faciendo ſubiectum ua
rie complexum. Itaq; reducere nos oportet res ipſas, ſæ
pe à generibus ad ſpecies, ſiue eſſentiales ſiue accidẽta
les: ſæpe à ſpeciebus ad genera, à ſubiectis ad proprieta
tes, à partibus ad totum & econuerſo: ſic à ſimilibus,
differentibus, oppoſitis, prioribus, poſterioribus, cauſis
effectibus, exemplis, actionibus, paſſiõibus, maioribus,
minoribus, æqualibus, ſecundum uariam conferentiam
alicuius ſubiecti in ſe, aut ad aliud, ad oſtendendum ali=
quid eſſe uel non eſſe, alicui quidquam ineſſe uel non in-
eſſe, aliquid ſic aut aliter ſe habere, & ſi aliquod ſubie-
ctum compoſitum eſt, ſtatim ad ſuum genus reducendũ
erit, atq; ſi ſit accidens proprium'ue ad ſuum ſubiectũ
reducitur, ut tum ratio complexi, tum incomplexi ha-
beatur, propter eam reſtrictionem quæ in cõplexo eſt,
ut ab

ut ab omnibus his cõmode duci poßit oratio: atq; hoc modo magna copia ex his ſubiectorũ generibus cũ ſuis ſpeciebus occurret dicenti. itaq; iuxta præſens artificium, illud quod pro principali ſubiecto habetur, tanquam in centro collocetur, & circum illud in circũferentia, per literarũ numerũ diſtinctim locentur illa, quæ ſibi eßentialiter aut accidentaliter attinere uidentur, uel etiam quoquomodo extranea ad ipſum accipi poßunt, q̃ ſubiectum ipſum multiplicare ualeant, ut exempli gratia, ſit anima pro ſubiecto, qua poſita in centro, circumſcribamus illi genus ſuũ, principia, partes, proprias paßiones maxime cohærentes, accidentia communia, uirtutes, actus, operationes, cauſas, potentias, et ſi quid extra illa eſt, quod uel per ſimilitudinem, uel oppoſitionem, uel alios reſpectus ad illã referri poteſt, in quibus omnibus ſicut in ſubiecto principali, cum omnibus generibus prædicatorum & reſpectuum, quæſtionum & regularum, ſimpliciter & commixtim, plane & illatiue, et q. buſq; alijs modis procedere poßumus, ſic enim fiet, ut cum de anima ſermo habẽdus ſit, de omnibus his quæ ad eam pertinent, occurrat dicendum. itaq; nunc figuram quandam de anima pro exemplo ſubiungemus.

Mot⁹ Sens.ext. Sens.cōm. Imagi. Phanta. Aestima. Memo. Remini. Irascibilis Cōcup. Virtutes Ratio Cogitatio Ingeniū Opinio Fides Intellectus Sermo Volūtas Arbitriū Cōscientia Synderesis Mens Vita
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z 9
ANIMA.

Præterea sub his terminis descẽsus fit ad magis specialia, ut diuidendo motum animæ in potentias, nutritiuam, augmentatiuam, generatiuam, et motum progressiuum. Sic sensus exteriores in uisum, auditum, olfactũ gustum, tactum. Similiter intellectum in agentẽ, possibilẽ, speculatiuum & practicum, & sic de similibus, de quibus omnibus particularem sermonẽ facere cõtinget.

Simili ratione si in genere demõstratiuo oratio habenda sit, utputa in persona laudanda, ponatur illa tanquam pro subiecto in centro, & circũscribamus illi originem, gentem, patriam, parentes, maiores formam, uires, diuitias, potentiam, actiones, & circa huiusmodi, loca, tempora, occasiones, & singulis istis alias determinatiões, ut certus & facilis sit ordo, & uarie possint hæ res inter se commisceri.

Simili ratiõe in genere deliberatiuo ponatur genus actionis in centro, & circũscribãtur huic bona, mala, utilia, facilia, difficilia, possibilia, impossibilia, cõmoda, incommoda, leges, decreta, statuta, priuilegia, consuetudines, opiniones, honestates, à re in personam, & econuerso, diuertendo uario modo, & ita cum omnibus istis coniunctim & separatim, essentialiter & accidẽtaliter, p singula principia, prædicata, respectus, quæstiones, regulas, mixtim & plane, procedendo sicut id ad intentionem facilius & magis commodum uidebitur.

Hæc iam dicta uia, secundum diuisionem hanc, aut attributionẽ, etiam ad prædicatorum multiplicationẽ applicari habet, nã habito uno prædicato generali, cũ illo & sub illo, per eundem modum procedere possumus.

Nunc ergo consequenter de prædicatorũ multiplicatione dicendum est, quæ his modis patebit: nã accepto quouis substantiuo uel adiectiuo, mediãte copula aut aliquo uerbo conuenienti nomini, aut aliter, siue illud uere siue false prædicetur, secundum genus prædicationis multiplicabimus ea secundum multiplicationẽ quæ superius de subiectis posita est, faciendo uariã attributionem prædicatorum ad ipsa subiecta, uel generaliter ad rem, uel specialiter ad personã, uel specialißime ad attributa personæ aut rei, quemadmodũ hæc ex generib⁹ subiectorum, cũ omnibus suis partibus, speciebus & proprietatibus, & quibuscunq; quæ in eam considerationẽ ueniunt, ita etiam ut ex subiectis prædicata fiant, & in prædicati uim transeãt, ut si dicatur deus creat angelũ, uel deus est homo, seu homo est animal, & sic de similibus: uel diuidendo subiecta & prædicata per genera, differentias, species, per cõuenientiam & causas, et secundũ aliqua plura eiusmodi procedendo & inuestigando. Quæ res multiplificat tam subiecta quàm prædicata, quemadmodum de ijs supra ostẽsum est.

Multiplicãtur aũt respectus, secundũ uiã quam de subiectis & prædicatis supra ostẽdimus, & secundum multitudinẽ specierũ, & uarietatẽ quæ sub his continetur, etiã cũ ipsa sui fundamenti mutatione, ut differentiã, secundũ bonitatẽ & magnitudinem & huiusmodi, quantum ad prædicata, aut inter subiectum & accidẽs, siue inter corpus & spiritum, quantũ ad subiecta. Sic in multiplicanda differentia et cõcordantia, facile erit secundũ uarias species earũ pergrendo sub differentia diuer-

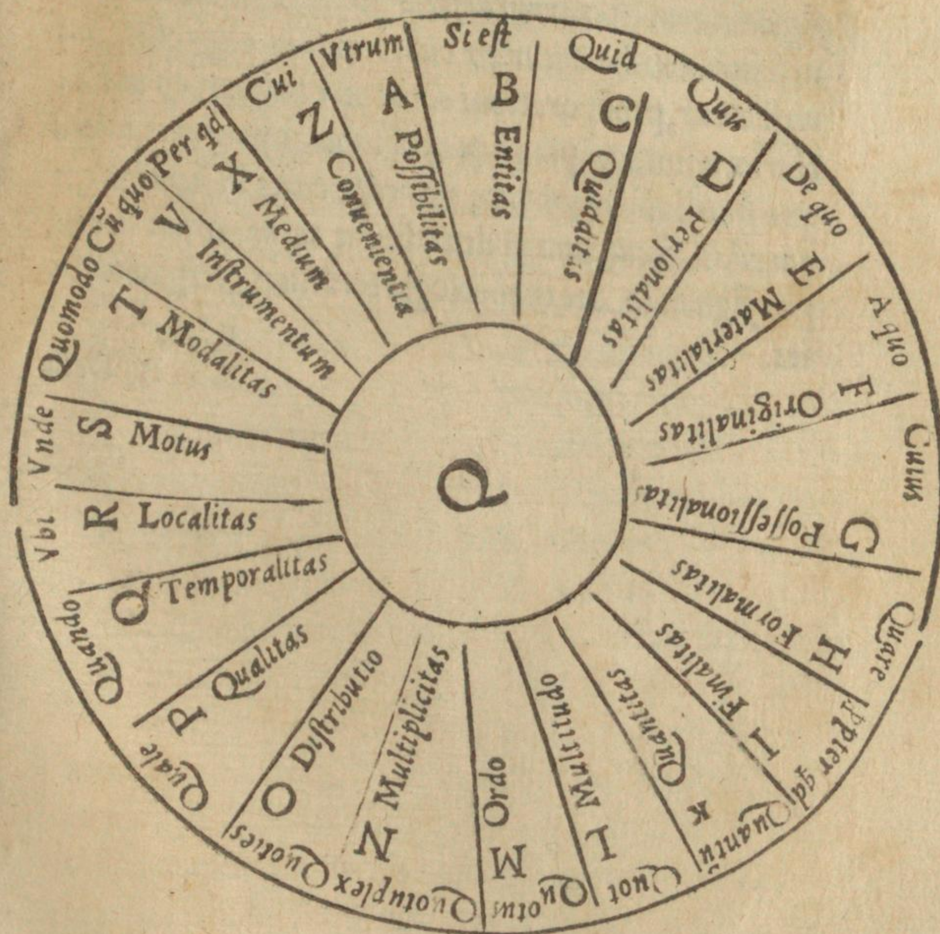
diuersa genera, species, propria, accidentia, secundum quæ aliqua inter se differunt: & simili ratione sub oppositione, ea secundũ quæ aliqua aliquo modorũ opponũtur, & per oppositũ quærẽdo cõcordãtias rerũ perscrutabimur, & simili uia in cæteris triangulis procedemus. Nã & principiorũ multiplicatio, facile inuenitur ex diuisiõe, principio aßignata: nã in eodẽ genere principia sese ex principiatis ostendũt, & ẽcõuerso, secundũ quodlibet genus ipsorũ. Medij uero multiplicatio inuenitur, uel cõiunctiõe, uel separatiõe, uel administratione, ut ostẽdendo nõ eße primũ nec ultimũ, nõ agens principale neq; subiectũ, nõ hoc uel illud extremorum. Finis multiplicationẽ similiter, uel terminis, uel cõsummationibus, uel distinctionibus indicabimus simul & reperiemus. Maioritas uero, æqualitas & minoritas, eisdem modis secundum fundamenti rationẽ secundũ quod sumũtur multiplicari poßunt, siue ex subiectis quæ adinuicem operantur, siue ex prædicatis & attributis secundum quæ operantur.

Multiplicãtur aũt quæstiones istæ secundũ cõmunitatẽ quæstionũ eßentialiũ & accidentaliũ inter se, ita ut quæuis quæstio per species aliarũ quæstionũ duci posſit: ut si de speciebus quid est, quæratur per quantũ, uel per quale, ut quantum est in se, quantum est in alio, quale est in se, quale est in alio: similiter de speciebus quæstionis de quo, quærimus quanta aut qualis est res originaliter, eßentialiter, effectiue, & cæt. & sic sub speciebus quæstionis quare, quanta aut qualis est res formaliter, finaliter, consequutiue: similiter species

quæstionum accidentalium, per quæstiones eßentiales ducuntur, & commiscentur singulæ quæstiones cũ speciebus omnium quæstionum, positis in relationem, ut de quo est quod habet in se, quare habet hoc in se, quantum est quod habet in se, &c. faciendo mutuam quæstionum & regularum inter se commixtionem, uarijs suppositis aut quæsitis, uariando etiam quæstiones secundũ attributum aliquod generale aut speciale: ut si quæratur, quid est homo secũdum bonitatem, aut homo bonus, cui respondetur recte iuxta speciẽ quid est in alio, ut si quæratur quid est bonitas in magnitudine, respondetur forma uel bonitas magnificata. Itaq; ad hoc genus quæstionis respondetur dupliciter, aut per significationem, & sic est quodlibet in alio quod in se, licet non eodẽ modo: aut secũdũ eandẽ suppositionẽ, q̃ proprie est acceptio termini subiectiui pro aliquo in propositione: supponit aũt hic terminus q̃tum dici oportet, aut materialiter pro uoce & scripto, aut simpliciter pro intẽtiõe aliqua q̃ extra materiã nõ existit, ut homo non est species: aut personaliter pro suis inferioribus, aut pro quibus ad significandũ imponitur. Hæc aũt uariantur secundũ addita in propositione, ut cõfundatur aut distribuatur, uel amplietur, aut restringatur, aut ex situ mutet suppositionẽ, ut cõfundatur aliter & aliter, in prædicato uel subiecto, sine necessitate rei uel signi, uel ut prædicatũ contrahatur ad mensuram subiecti, & de his late patet apud dialecticos. Sed in his paulò extra propositum uagati sumus. Quemadmodum autem unaquæq; quæstio per uarias uariarum regularum species deducitur, sic

etiam

etiam ad unamquamq; quæſtionẽ per aliarum quæſtionum regulas ac ſpecies reſpondetur, quemadmodum de hoc latius in ſecunda parte horum commentariorũ dicemus. Deniq; ex diuiſiõe quæſtionũ, nõ parua ſumitur multiplicatio, tã regularũ quàm ipſarũ quæſtionũ, ideo hic aliam figuram Q. magis copioſam ſubiungimus.

Cæterum nunc quomodo termini extranei accipien- di sunt uideamus. Sunt autem termini extranei, quicun- que non sunt aperte in hac arte notati, quorũ multiplex copia emergit ex multiplicationibus principiorum, ut supra ostendimus: item per oppositionem ad terminos in arte expreßos, itẽ similitudine & uicinitate ad eos- dem, item ex cuiusq; rei uel actionis seu negotij sciẽtiæ uel artis proprijs communibusq́; principijs: & eiusmo- di termini inuenti, rediguntur suo modo in circulos et figuras, cum literarum distributione, et secundũ artem in seinuicem ducuntur, & cum terminis expreßis com- miscentur, prout orationi conuenire uidetur, & ut ista clariora sint, exẽpla aliqua per tabulas ponemus, iuxta quæ similia formabimus, & reducemus in figuras & circulos, secundum multitudinem terminorum literis præsignando. Sic in theologia terminos accipiamus ta- les.

B Deus

B Deus
C Christus
D Angelus
E Lex
F Homo
G Anima
H Spiritus
I Natura
K Gratia
L Virtutes
M Opera
N Fructus
O Meritum
P Remuneratio
Q Vtilitates
R Beatitudo
S Aduersitates
T Pericula
V Tentationes
X Peccatum
Z Pœna

Alia tabula.

B Articuli fidei
C Sacramenta
D Præcepta
E Dona spiritus sancti
F Virtutes
G Gratiæ & præmia
H Beatitudines
I Opera misericordiæ
K Potentiæ hominis decem, uidelicet

B Intellectus
C Voluntas
D Memoria
E Affatus
F Imaginatio
G Visus
H Auditus
I Odoratus
K Gustus
L Tactus

In philosophia uero figurā siue tabulam in hunc modum formemus.

A	Forma	E	Elemētatio	I	Motus
B	Materia	F	Vegetatio	K	Intellectus
C	Generatio	G	Sensus	L	Voluntas
D	Corruptio	H	Imaginatio	M	Memoria

Oppositorū aūt terminorum tabulam sic formabis.

A	Primus motor	Primum mobile
B	Aeternitas	Motus
C	Infinitum	Finitum
D	Fatum	Natura
E	Instans	Tempus
F	Locus	Vacuum
G	Intelligentia	Corpus
H	Simplex	Compositum
I	Forma	Materia
K	Substantia	Accidens
L	Totum	Pars
M	Actus	Potentia
N	Habitus	Priuatio
O	Causa	Effectus
P	Necessarium	Impossibile
Q	Verum	Falsum
R	Prius	Posterius
S	Eadem	Diuersa
T	Vnum	Multum
V	Actio	Passio
X	Vniuersale	Particulare
Z	Esse aliquid	Habere aliquid

Simili

Simili ratione in medicinis, ex suis principijs figuram formemus in hunc modum.

1 Elementa
2 Complexiones
3 Humores
4 Membra
5 Virtutes
6 Operationes
7 Spiritus
8 Sexus
9 Aetas
10 Habitudo
11 Continens
12 Motus
13 Quies
14 Somnus
15 Vigilia
16 Inanitio
17 Repletio
18 Nutrimentum
19 Medicina
20 Accidentia animæ
21 Tempus
22 Regio
23 Exercitium
24 Consuetudo
25 Coitus
26 Morbus
27 Accidentia
28 Causæ
29 Signa
30 Prognostica
31 Crises

Simili ratiõe in philosophia morali, cõstruere poterimus terminos oppositos, ex uirtutibus & uitijs. Omis nãq; uirtus habet peculiare uitiũ qđ illi opponit: habet etiã aliud, quod illam quadam simulatione imitatur. Et sunt uirtutes quæ sibi opponi & repugnare uidẽtur: similiter & uitia, sicut hæc sequens tabula ostendit.

Malitia	Prudentia	Simplicitas	Stultitia
Præſumptio	Scientia	Fides	Credulitas
Arrogantia	Doctrina	Diſciplina	Curioſitas
Aſtus	Induſtria	Opinio	Error
Infirmitas	Conſcientia	Arbitrium	Peruerſitas
Otium	Contemplatio	Actiuitas	Importunitas
Calliditas	Peritia	Docilitas	Inertia
Crudelitas	Iuſtitia	Miſericordia	Mollities
Calumnia	Correctio	Amicitia	Adulatio
Superſtitio	Rleigio	Seeuritas	Inobedientia
Inhumanitas	Seueritas	Pietas	Oſtentatio
Ambitio	Præſidentia	Obedientia	Ignorantia
Agreſtia	Integritas	Familiaritas	Impudentia
Duritia	Fortitudo	Patientia	Ignauia
Præcipitatio	Promptitudo	Solicitudo	Anxietas
Superbia	Magnanimitas	Lenitas	Puſillanimitas
Temeritas	Audentia	Timor	Timiditas
Pertinacia	Conſtantia	Manſuetudo	Mutabilitas
Obſtinatio	Confidentia	Deliberatio	Negligentia
Tyrannis	Poteſtas	Subiectio	Obſcuritas
Triſtitia	Temperantia	Lætitia	Laſciuia
Dubitatio	Spes	Certitudo	Contemptus
Pœna	Pœnitentia	Voluptas	Petulantia
Auaritia	Frugalitas	Liberalitas	Prodigalitas
Hypocriſis	Humilitas	Gloria	Vanitas
Deiectio	Verecundia	Laus	Iactantia
Moroſitas	Modeſtia	Libertas	Inſolentia

Secundum ea quæ iam dicta & exemplificata sunt, patet quomodo magna multitudo terminorum extraneorum reperiri poßit. Raymundus autem in arte ipsa centum enumerat terminos, quas uocat cētum formas, per quas conditionatur aliquod subiectum, discurrendo illud cum ipsis, per principia & regulas, & discurrendo ipsas formas, tot modis quot quælibet illarum differens est in ipsis subiectis, seruādo tamen per omnia cuilibet formæ suam diffinitionem, ut si discurramus aliquod subiectum cum entitate, unitate, natura, & cæteris, uel discurrendo aliquam formam, ut entitatē prout est una forma in deo, & alia in angelo, & alia in aliјs subiectis. Sed nunc formas ipsas enumerabimus, non omnes, sed potiores: nam quæ residuæ sunt, qui scire uelit, illas apud Raymundum requirat.

Essentia	Esse
Existentia	Existens
Entitas	Ens
Idem	Alterum
Simplicitas	Compositio
Vnitas	Pluralitas
Creatio	Transubstantiatio
Natura	Ars
Primæuitas	Deriuatio
Plenitudo	Vacuitas
Pulchritudo	Monstrositas
Ordo	Confusio
Status	Motus
Forma	Materia

Necessitas	Contingentia
Realitas	Intentionalitas
Substantia	Accidens
Spiritualitas	Corporeitas
Prius	Posterius
Generatio	Corruptio
Habitus	Priuatio
Potentia	Obiectum
Actus	Proprietas
Comprehensio	Apprehensio
Infinitas	Nouitas

Verum qui termini principijs in arte nominatis uicini sunt, uel opponantur siue repugnent, ex sequentibus collige in figura A.

B Bonitati consonant emanatio, communicatio, diffusio, melioratio, constructio, nobilitas, honestas, utilitas, commoditas, sanctitas, esse, essentia, actio.

Repugnant bonitati malitia, solitudo, destructio, restrictio, inhonestas, dedecus, prophanum, damnũ, incommodum, otium.

C Magnitudini conueniunt extensio, intensio, infinitas, immensitas, incomprehensibilitas, sublimitas, superioritas, unitas, indiuisibilitas, totalitas, summitas, uniuersitas, singularitas, integritas, emanatio, amplitudo, multitudo, plenitudo, abundantia, sufficientia, diuitiæ, numerus, pondus, mensura, distantia, figuratio, pũctus, linea, superficies, soliditas.

Repu-

Repugnãt magnitudini minoritas, parueitas, paucitas, paupertas, comprehensibilitas, partialitas, diminutio, insufficientia, occupatio, comprehensum, limitatum, uacuum.

D Duratiõi adest æternitas, incorruptibilitas, immortalitas, immutabilitas, antiquitas, firmitas, sempiternitas, indißolubilitas, primæuitas, tempus, æuum, semper, primitiuum, constantia, perseuerantia.

Repugnant, corruptio, mutatio, priuatio, inconstantia, dißolubilitas, præteritum, transitorium, recens aliquando.

E Potestati adhærent poßibilitas, eße, existere, operari, agere, producere, creare, dominari, omnipotentia, magnipotentia, fortitudo, uis, uiolẽtia, actus, autoritas, iurisdictio, præceptum.

Repugnant otium, resistentia, impotentia, paßio, & potentia paſsiua, impoßibilitas, debilitas, impedimẽtum, seruitus.

F Cognitioni adsunt Sapientia, prophetia, prænotio, instinctus, præscientia, prouidentia, prudentia, præsagium, scientia, industria, intelligentia, opinio, sensus, fides, electio, recolitio, contemplatio, interpretatio, immemoratio, memoria, diligẽtia, ordo, neceßitas, rationabilitas, arbitrium, conscientia, syndæresis, coniectura, diuinatio, præsumptio, suspicio, nomen, cõsequentia.

Repugnãt, ignorãtia, error, obliuio, incredulitas, stultitia, negligentia, confusio, contingens, sors, casus, fortuna, extraordinarium,

Appeti-

G Appetitui, consonant uoluntas, amor, libertas, audacia, spes, liberum arbitrium, dilectio, conseruatio, licentia, permißio, consuetudo, interpretatio, & omnes animi paßiones constitutiuæ.

Repugnant, odium, coactio, desperatio, timor, ira, horror, metus, uiolentia, maleuolentia, obligatio.

H Virtuti adsunt, dignitas, nobilitas, honestas, laus, decus, honor, gratia, donum, meritum, fortitudo, natura, operatio, unio, instrumentum, instrumentalitas, potentia agendi & patiendi.

Repugnant, uitium, impotentia, ineptitudo, uilitas, ignauia.

I Veritati adsunt, iustitia, ordo, regulatio, correctio, lex, præceptum, prædestinatio, necesßarium, poßibile, eße, existentia, idea, imago, exemplar.

Repugnant falsitas, error, mendacium, confusio, deceptio, incorrigibilitas, impoßibile, contingens, dispensatio, priuilegum.

K Gloriæ cõsonãt, gaudiũ, lætitia, plenitudo, pfectio, pulchritudo, beatitudo, libertas, fœlicitas, uoluptas, fruitio, delectatio, finis, præmium, retributio.

Repugnant, contrarietas, inquietudo, imperfectio, deformitas, impedimentum, infœlicitas, damnatio, pœna, pœnitentia, ingratitudo, tristitia.

L Essentiæ cohærent, eße, substantia, natura, forma, informatio, entitas.

Repugnant, non eße, non ens, accidens, casus, fortuna,

uiolentia, negatio, falſitas, mendacium.

M Vnitati reſpondent, ſimplicitas, identitas, conuertibilitas, paritas, integritas, ſingularitas, proportionalitas, fortitudo, indiuidualitas.

Repugnãt, debilitas, multitudo, compoſitio, mixtio, diuiſio, diuerſitas.

N Perfectioni cõuenit, finis, complementum, pulchritudo, ſtatus.

Repugnant, imperfectio, deformitas, diminutio, defectus, mutabilitas, ſuperfluitas.

Simili modo in figura T. conueniunt.

B Differentia, diſtinctio, pulchritudo, diſtributio, diuiſio, diſtantia, pluralitas, ordo

Repugnat, confuſio.

C Concordantia, proximitas, ſimilitudo, unio, identitas, conuertibilitas, collectio, compoſitio, comparatio, amicitia, ſympathia.

Repugnat, diſcordia

D Oppoſitio, contrarietas, contradictio, repugnãtia, reſiſtentia, inimicitia, derogatio, negatio, priuatio, corruptio, deſtructio.

Repugnat, diſquiparantia.

E Principium, cauſa, origo, impulſus, nobilitas, productio, influxus, effluxus, antecedens, abſolutum, prioritas, autoritas.

Repugnat

Repugnat, otium.

F Medium, instrumentum, centrum, forma, dignitas, mediatum, perfluens, refluens, comitans, coniungens, connectens.

Repugnat uacuum.

G Finis, quies, pfectio, co~summatio, retributio, refluxus, affluxus, euentus, obiectum, consequens, terminus, determinatio, finitum, posterioritas, extrema.

Repugnat inquietudo.

H Maioritas, magnidecentia, magnificentia, autoritas, superioritas, libertas, difficultas, causalitas, maius, magis, superius.

Repugnat, nihilum & nullitas.

I Aequalitas, similitudo, conformitas, cõuertibilitas, imitatio, propinqua, immediata.

Repugnat inæqualitas.

K Minoritas, humilitas, obedientia, opera, effectus, inferius, facile, minus.

Repugnat immensum, infinitum, omnipotens.

Verbaliter autem colligimus sic in figura A. Bonitas, bonificat, communicat, diffundit, construit, emanat, agit, essendi uim tribuit, sanctificat, emendat.

Magnitudo, magnificat, amplificat, extendit, intendit, multiplicat, extollit, mensurat, figurat, sufficit.

Duratio, confirmat, conseruat, durat, perseuerat.

Potestas

Poteſtas,continet,operatur,agendi uim tribuit,fortificat,producit,poßificat,creat,liberat,præcipit.

Cognitio,regit, cognoſcit, credit, recolit,intelligit, inueſtigat,eligit

Appetitus,appetit,uult,diligit,ſperat,deliberat,permittit.

Virtus ,operatꝰ,nobilitat,dignificat,fortificat, uim tribuit,laudat,honeſtat.

Veritas,uerificat,iuſtificat ,circunſcribit, corrigit,ordinat,regulat,demonſtrat, caſtigat, præcipit.

Gloria perficit,complet,in fine quieſcere facit,liberat,beatificat,ſaluat.

Similiter in figura T.

Differētia,diſtinguit,decorat,ornat, diuidit,diſtribuit,diſcernit,ſeparat.

Concordantia unit,adſimilat,comparat,pacificat, communicat, colligit, continet,conciliat.

Oppoſitio opponit, reſiſtit, repugnat, contradicit,contrariatur,inimicatur.

Principium creat,producit,cauſat,efficit ,effluit, diſponit.

Medium trahit,perfluit,appetit,rapit,allicit, cõiūgit,ſeparat.

Finis perficit,redit,retribuit,refluit repetit.

Maioritas magnificat , dignificat,præcipit,cauſat, ligat.

Aequalitas æqparat,ſimilat, approximat.

Minoritas humiliat,obedit.

SExto nunc de figurarum mixtione multiplicatio-

f neque

neq; dicamus. Fit autē hæc mixtio, aut ex parte subie-
cti aut à parte prædicati, aut modi, aut cuiusq; eorum:
& iterū fit tripliciter, aut terminorū in arte explici-
torum inter se, aut terminorū extraneorū inter se, aut
explicitorū cū extraneis: & omia hæc uarie, aut in una
figura tantū, aut in diuersis & pluribus, ut in figura S,
si dicitur deus est homo: & in figura A, si dicatur boni-
tas est magna: in figura T, ut differentia & principi-
ans: & in figura Q. ut angulus est de deo, uel quæren
do de quo est angelus, & similiter permiscendo quæsti-
ones & regulas in seinuicem circa aliquod subiectū. In
diuersis autē figuris, uel duplici uel multiplici, sic pro-
cedetur, ut in figuris S A. deus est bonus, in S T. deus
est principium, in A T. bonitas est concordans. Et hoc
modo multa uarietas commixtionis emerget, quan-
do cum unaquaque litera circuli immobilis, uarian-
tur omnes literæ quæ sunt in circulo mobili, & in hac
duplici uel multiplici figura, sæpe alter circulorum
duplicatur, uel multiplicatur, ut in S A. duplicando cir-
culum S. ut si dicatur, deus est melior angelo, uel ange-
lus est melior homine, sic in S. T. ut deus differt ab homi
ne, sic in A T. dicendo, bonitas differt ab æternitate, uel
duplicando circulum T. dicendo, concordantia magis
conuenit ueritati quàm differentia. Similiter et eodem
modo in extraneis terminis faciēdum est, poßumus enī
extraneū subiectū accipere, & cū eo similiter per has
figuras siue circulos, uel simplices, uel duplices, uel ma
gis multiplices, discurrere, similiter cū extraneis præ-
dicatis, & respectibus agere, ita quod semper unus cir-
culus imobilis maneat pro basi, cui oēs alij circuli mobi-

lis uario modo applicentur: & quẽadmodũ in hac dupli citate proceditur, sic & in multiplicitate fieri habet, & magis uarie, pro circulorũ multitudine, quo nũc istis nũc illis uariatis, neceße est diuersas cõplexiões propositionesq; emergere, continentes multos terminos, sub una constructione, uel diuersa, uel coniuncta cum alijs propositionibus, siue per coniunctionem copulatiuam, uel disiunctiuam, siue per suppositionem, siue in syllogismo, aut aliter, & ista mixtio est centrum, et fundamentum ad multas propositiones, diffinitiones, quæstiones, media, loca, argumenta, conditiones, obiectiones, et solutiões, et intellectus inuenit per illam quicquid uult, et sunt species mixtionis huius cõmuniores iste, Aa. Tt. Qq. At. Aq. Tq. Atq. et extenditur hæc mixtio secundum duplicationem, uel multiplicationem uniuscuiusq; circuli, in aliqua istarum specierum contenti, prout circa subiectũ aliquod maius minus' ue diffuse uoluerimus, uel aliter opus sit discurrere.

Raymundus ipse in arte hac quatuor duntaxat ponit mixtionis species, quas quatuor uocat generales figuras, quarum prima est figura A. in seipsam ducta, ut si dicatur bonitas est magna. Secunda est figura T, in se ducta, ut si dicatur differentia est principians. Tertia constat ex prima et secunda, ut bonitas est differens. Quarta cõponitur ex tribus prioribus omnibus iũctis. Quælibet aũt istarũ figurarũ propriã habet conditionẽ, quas in omni discursu conuenit obseruare, sicut nũc dicemus de singulis his figuris, secũdum Raymũdi ipsius sententiam eas breuiter declarando.

Prima figura primo ac principaliter uersatur circa primum ens, in quo subiectum & prædicatum conuertuntur, in identitate subiectæ naturæ & numeri, et hoc est necesse, nam aliàs æqualitas quæ est inter subiectum & prædicatum eßet absolute destructa, utputa æternitas, quæ eßet superior per infinitatem durationis, et sua bonitas eßet inferior per potestatē operationis, quod est impoßibile, et istud primū ens est deus, cui primo et cōuertibiliter principia huius figuræ applicātur, deinde ad omnia reliqua subiecta proportionaliter. Inquirimus igitur per hāc figurā, naturalē coniunctionē, dispositionē, & proportionē, quæ est inter subiectum et prædicatū, & inuestigamus per eā, quæ cōuertūtur, et quæ nō, et quæ sunt propriæ paßiones, et quæ appropriatæ, inter subiectū et prædicatū, ut ad faciendū conclusionē poßit mediū inueniri. Et mixtio istius figuræ fit tripliciter, uel in abstracto, ut bonitas est magnitudo, uel in concreto ut bonitas est magna: et eliciuntur ex ista figura propositiones octogintauna, secundū quēlibet prædicādi modū, cōtrahēdo unū principiū ad aliud, et conditio in hac figura maxime obseruāda est, ut conuersio et proportio quæ est inter unū principium et aliud non destruatur, utpote de quo dicitur, duratio secundū æternitatem, de illo dicatur magnitudo secundum infinitatem, et potestas secundum omnipotentiam.

Secūda figura quæ est triangulorū, ipsa inquirit obiecta optata, unde per illam iam primo intellectus incipit acquirere scientiam, discurrendo per illam circulariter, linealiter, recte et transuersaliter, mutando an-

gulos cum angulis, terminos cum terminis, generaliter, et specialiter, et facit totidem propositiones suo modo, quot de prima figura dictæ sunt, et conditio huius figuræ obseruanda est talis, ut unus triangulus alium adiuuet, et alius alium probet, et se mutuo penetrẽt.

Tertia figura miscet omnia principia cum omnibus, ut intellectus per omnia principia cognoscat quodlibet principium, inueniatq; medium, cum quo subiectum et prædicatum coniungantur, ut ad quamlibet propositionem siue conclusionem probandam et declarandã, multas inueniat rationes. Continet autem hæc figura triginta sex combinationes, quas dicimus cameras, quarũ quælibet duas continet literas, & quælibet litera stat pro subiecto & prædicato cuiusq; duarum præcedentium figurarum, & hoc modo in qualibet camera sunt duodecim propositiones, ut in camera b c dicimus, bonitas est magna, bonitas est differens, bonitas est cõcordans: magnitudo est bona, est differens, est concordãs: differentia est bona, est magna, est concordans: concordantia est bona, est magna, est differens. Et scias insuper quod unaquæq; propositio duas habet implicitas quæstiones, de natura literarũ camerã constituentium, unde in quauis camera sunt uigintiquatuor quæstiões, et ita in tota figura sunt propositiones quadringẽtæ et triginta duæ, ac quæstiones octingentæ sexaginta quatuor, et conditio huius figuræ est, ut una camera non sit cõtra aliam, sed se mutuo adiuuent et probent. Insuper obseruandum est, ut discurramus unamquanque cameram huius figuræ tribus modis, secundum suarum lite-

terarum significata, primo cum diffinitionibus figuræ A. secundo cum speciebus triangulorum figuræ T. tertio cum speciebus regularum figuræ Q. secundum conditionem cameræ, affirmando uel negando.

Quarta figura ipsa disponit intellectum, ad inuestigandum, & inueniendum, obijciendum, probandū, et determinandū, per necessarias conclusiones, & ista figura constat ex tribus circulis, extremo immobili, et duobus interioribus mobilibus, & continet in se tres præcedentes, ideo ipsa est generalior quàm tertia, nā in qualibet camera huius figuræ sunt tres literæ, & istæ cameræ, propter nimiam suam multitudinem memoratu difficillimam, reducuntur ad formam tabulæ suis columnis distinctæ, in qua intellectus discurrendo per principia & regulas, facit se adeo uniuersalem et generalem, ita quod sophista contra illum stare non potest. Cōditio istius figuræ est, ut accipiātur solū illæ cameræ, quæ sunt magis applicabiles ad propositum, recipiendo ex illis conuenientiam inter subiectum et prædicatum, tali modo, quod non sequatur inconueniens, uel impossibile, et cum ista conditione intellectus facit scientiā per quartam figuram, et habet plurimas rationes ad eandem conclusionem.

Sequuntur nunc figuræ tabularum, & primo tabula tertiæ figuræ, quæ est triginta sex camerarum, quæ eliciuntur ex octoginta una caemris tabulæ quadratæ, quas generant duorum circulorum mixtiones, quando unus mobilis, uoluitur cum qualibet litera circuli immobilis.

bb	cb	db	eb	fb	gb	hb	ib	kb
bc	cc	dc	ec	fc	gc	hc	ic	kc
bd	cd	dd	ed	fd	gd	hd	id	kd
be	ce	de	ee	fe	ge	he	ie	ke
bf	cf	df	ef	ff	gf	hf	if	kf
bg	cg	dg	eg	fg	gg	hg	ig	kg
bh	ch	dh	eh	fh	gh	hh	ih	kh
bi	ci	di	ei	fi	gi	hi	ii	ki
bk	ck	dk	ek	fk	gk	hk	ik	kk

Per hanc tabulã argumẽtamur in hunc modũ, ut in camera b c, omne quod est sui diffusiuũ, est magnũ, bonitas est huiusmodi, ergo magna: itẽ, ubicunq; est pluralitas, ibi est differentia, in bonitate est pluralitas, scilicet bonificatiuũ bonificabile et bonificare, ergo in bonitate est differẽtia, et bonitas est differẽs: itẽ, omne quod producit suã similitudinẽ in eadẽ specie, producit cũ concordãtia, sed bonitas producit plures bonitates in eadẽ specie, ergo et cætera: item, omne id quod habet actum bonum est bonum, magnitudo est huiusmodi, ergo est bona. item, magnitudinem esse differentem & concordantẽ, eisdẽ rationibus probatur, quibus de bonitate. item, omne id quod facit ad esse est bonũ, differẽtia & concordia faciũt ad constituendũ esse, ergo sunt bona. itẽ, ubi est distantia ibi est magnitudo, ubi differentia ibi distantia, ergo, & cæt. Item nulla actio est sine magnitudine, concordia est actiua, ergo est magna, item, omnis differentia quæ est sine contrarietate est concordans, differentia inter substãtiam & substantiã est huiusmodi, ergo est concordans. itẽ, omnis cõcordãtia est inter plura, nulla pluralitas est sine differẽtia, ergo cõcordia non potest esse sine differentia, ergo est differẽs: & in ijs argumentis quæ per hanc tabulam formantur, medium sumitur ex diffinitionibus principiorum, conditionibus & speciebus regularũ, quæ cadunt in camerã propositã: & sicut hoc exemplificauimus in una camera, ita secundũ eandẽ rationẽ operaberis per omnes cameras, generaliter & specialiter, sicut usus requirit, & fiunt adhuc in hac figura argumenta in terminis

extraneis, permixtim cum terminis artis, uel ſub illis acceptis ſumendo medium ſecundum ſpecies quæſtionum, uel conditiones principiorum, & figurarum, ac regularum, ut accipiendo medium per conditionem primæ figuræ, arguimus in hunc modū: nulla poteſtas quæ conuertitur cum magnitudine & æternitate eſt limitata aut impedita, diuina poteſtas eſt huiuſmodi, ergo &c. Item nullum ens in quo bonitas & principium ſunt idem, eſt cauſa malitiæ, deus eſt huiuſmodi, ergo et cætera. Item, accipiendo medium ſecundum primā conditionem regulæ b, arguitur: omne illud per quod homo poteſt deum magis intelligere, & in ipſo credere, et recolere, & magis amare, eſt à deo ordinabile, ſed hoc eſt per incarnationem dei, ergo. Item omne illud per quod diuina bonitas poteſt magis glorificare beatos, eſt neceſſe, ſed hoc eſt per incarnationem dei, et per reſurrectionem mortuorum, ergo etc. Vt intellectus per hāc tabulam tertiæ figuræ ſit magis generalis, debet unam quanq; cameram ipſius diſcurrere, iuxta hæc quæ dicta ſunt, cum duodecim propoſitionibus, ac totidem argumentis, cum uiginti quatuor quæſtionibus, & cum earum ſpeciebus ac regulis, ſpeciebusq; regularum et triāgulorum, ac cum diffinitionibus principiorum ſumēdo media ut diximus, & inferius in ſecunda parte latius docebimus, probando intentum, uel ex natura ſubiecti, uel ex eius diffinitione, uel per formam eius, uel materiam, uel actum, uel ex his ſumptis à parte prædicati, ut ſicut bonitas habet naturā bonificādi, eſt ratio per quam bonum eſt bonum, & agit bonum, eſt forma dans eſſe bo

num, concipit in se cuncta bonibilia, habet actum bonificandi, & bonificare, & sic de similibus, probationes sumendo, & faciendo demonstrationes, uel per propter quid, uel per quia, uel per æquiparantiam, ut alibi docebimus.

Sequitur tabula quartæ figuræ, quæ est octoginta & unius columnarum, & quælibet columna nouem camerarum, quæ faciunt in toto cameras septingentas et uiginti nouem, secundum trium circulorum uariationẽ, sed Raymundus non recipit nisi ducentas & quinquaginta duas cameras, scilicet harum uiginti octo columnarum, ex quibus colliguntur capita tabulæ octoginta quatuor, ut infra.

bbb	bcb	bdb	beb	bfb	bgb	bhb	bib	bkb
bbc	bcc	bdc	bec	bfc	bgc	bhc	bic	bkc
bbd	bcd	bdd	bed	bfd	bgd	bhd	bid	bkd
bbe	bce	bde	bee	bfe	bge	bhe	bie	bke
bbf	bcf	bdf	bef	bff	bgf	bhf	bif	bkf
bbg	bcg	bdg	beg	bfg	bgg	bhg	big	bkg
bbh	bch	bdh	beh	bfh	bgh	bhh	bih	bkh
bbi	bci	bdi	bei	bfi	bgi	bhi	bii	bki
bbk	bck	bdk	bek	bfk	bgk	bhk	bik	bkk

cbb	ccb	cdb	ceb	cfb	cgb	chb	cib	ckb
cbc	ccc	cdc	cec	cfc	cgc	chc	cic	ckc
cbd	ccd	cdd	ced	cfd	cgd	chd	cid	ckd
cbe	cce	cde	cee	cfe	cge	che	cie	cke
cbf	ccf	cdf	cef	cff	cgf	chf	cif	ckf
cbg	ccg	cdg	ceg	cfg	cgg	chg	cig	ckg
cbh	cch	cdh	ceh	cfh	cgh	chh	cih	ckh
cbi	cci	cdi	cei	cfi	cgi	chi	cii	cki
cbk	cck	cdk	cek	cfk	cgk	chk	cik	ckk

dbb	dcb	ddb	deb	dfb	dgb	dhb	dib	dkb
dbc	dcc	ddc	dec	dfc	dgc	dhc	dic	dkc
dbd	dcd	ddd	ded	dfd	dgd	dhd	did	dkd
dbe	dce	dde	dee	dfe	dge	dhe	die	dke
dbf	dcf	ddf	def	dff	dgf	dhf	dif	dkf
dbg	dcg	ddg	deg	dfg	dgg	dhg	dig	dkg
dbh	dch	ddh	deh	dfh	dgh	dhh	dih	dkh
dbi	dci	ddi	dei	dfi	dgi	dhi	dii	dki
dbk	dck	ddk	dek	dfk	dgk	dhk	dik	dkk

ebb	ecb	edb	eeb	efb	egb	ehb	eib	ekb
ebc	ecc	edc	eec	efc	egc	ehc	eic	ekc
ebd	ecd	edd	eed	efd	egd	ehd	eid	ekd
ebe	ece	ede	eee	efe	ege	ehe	eie	eke
ebf	ecf	edf	eef	eff	egf	ehf	eif	ekf
ebg	ecg	edg	eeg	efg	egg	ehg	eig	ekg
ebh	ech	edh	eeh	efh	egh	ehh	eih	ekh
ebi	eci	edi	eei	efi	egi	ehi	eii	eki
ebk	eck	edk	eek	efk	egk	ehk	eik	ekk

fbb	fcb	fdb	feb	ffb	fgb	fhb	fib	fkb
fbc	fcc	fdc	fec	ffc	fgc	fhc	fic	fkc
fbd	fcd	fdd	fed	ffd	fgd	fhd	fid	fkd
fbe	fce	fde	fee	ffe	fge	fhe	fie	fke
fbf	fcf	fdf	fef	fff	fgf	fhf	fif	fkf
fbg	fcg	fdg	feg	ffg	fgg	fhg	fig	fkg
fbh	fch	fdh	feh	ffh	fgh	fhh	fih	fkh
fbi	fci	fdi	fei	ffi	fgi	fhi	fii	fki
fbk	fck	fdk	fek	ffk	fgk	fhk	fik	fkk

gbb	gcb	gdb	geb	gfb	ggb	ghb	gib	gkb
gbc	gcc	gdc	gec	gfc	ggc	ghc	gic	gkc
gbd	gcd	gdd	ged	gfd	ggd	ghd	gid	gkd
gbe	gce	gde	gee	gfe	gge	ghe	gie	gke
gbf	gcf	gdf	gef	gff	ggf	ghf	gif	gkf
gbg	gcg	gdg	geg	gfg	ggg	ghg	gig	gkg
gbh	gch	gdh	geh	gfh	ggh	ghh	gih	gkh
gbi	gci	gdi	gei	gfi	ggi	ghi	gii	gki
gbk	gck	gdk	gek	gfk	ggk	ghk	gik	gkk

hbb	hcb	hdb	heb	hfb	hgb	hhb	hib	hkb
hbc	hcc	hdc	hec	hfc	hgc	hhc	hic	hkc
hbd	hcd	hdd	hed	hfd	hgd	hhd	hid	hkd
hbe	hce	hde	hee	hfe	hge	hhe	hie	hke
hbf	hcf	hdf	hef	hff	hgf	hhf	hif	hkf
hbg	hcg	hdg	heg	hfg	hgg	hhg	hig	hkg
hbh	hch	hdh	heh	hfh	hgh	hhh	hih	hkh
hbi	hci	hdi	hei	hfi	hgi	hhi	hii	hki
hbk	hck	hdk	hek	hfk	hgk	hhk	hik	hkk

ibb	icb	idb	ieb	ifb	igb	ihb	iib	ikb
ibc	icc	idc	iec	ifc	igc	ihc	iic	ikc
ibd	icd	idd	ied	ifd	igd	ihd	iid	ikd
ibe	ice	ide	iee	ife	ige	ihe	iie	ike
ibf	icf	idf	ief	iff	igf	ihf	iif	ikf
ibg	icg	idg	ieg	ifg	igg	ihg	iig	ikg
ibh	ich	idh	ieh	ifh	igh	ihh	iih	ikh
ibi	ici	idi	iei	ifi	igi	ihi	iii	iki
ibk	ick	idk	iek	ifk	igk	ihk	iik	ikk

kbb	kcb	kdb	keb	kfb	kgb	khb	kib	kkb
kbc	kcc	kdc	kec	kfc	kgc	khc	kic	kkc
kbd	kcd	kdd	ked	kfd	kgd	khd	kid	kkd
kbe	kce	kde	kee	kfe	kge	khe	kie	kke
kbf	kcf	kdf	kef	kff	kgf	khf	kif	kkf
kbg	kcg	kdg	keg	kfg	kgg	khg	kig	kkg
kbh	kch	kdh	keh	kfh	kgh	khh	kih	kkh
kbi	kci	kdi	kei	kfi	kgi	khi	kii	kki
kbk	kck	kdk	kek	kfk	kgk	khk	kik	kkk

PEr hanc reuolutionē quartæ figuræ, intellectus facit scientiā in hunc modum, ſumēdo uidelicet extrema quæ uult probare, ut concludat de illis per nouem media figuræ A. & totidem figuræ T. ut ſi quæratur utrum Papa habeat plenitudinem poteſtatis, extrema ſunt in figura A. ſub literis c e: probatur affirmatiua, nouem medijs figuræ A. in hunc modum, per c b e, omnis poteſtas optima, cuius non eſt melior, eſt plena poteſtas, papæ poteſtas eſt huiuſmodi, ergo, per c c e, omnis ſuprema poteſtas eſt plena poteſtas, &c. per c d e omnis indiſsolubilis & immutabilis poteſtas eſt plena poteſtas, &c. per c e e, illa poteſtas quæ poteſt præcipere omni poteſtati & nulla ſibi eſt plena poteſtas, &c. per c f e, illa poteſtas quæ eſt ſuper omnem ſcientiā, prudentiam, rationē eſt plena poteſtas, &c. per c g e omnis poteſtas cuius ratio eſt ſua uoluntas eſt plena poteſtas, per c h e illa poteſtas quæ dignior eſt omnibus poteſtatibus eſt plena poteſtas, per c i e, illa poteſtas quæ eſt uera imago diuinæ poteſtatis eſt plena poteſtas, per c k e, illa poteſtas quæ eſt quies, finis & perfectio omnis poteſtatis, ultra quam non eſt progreſsio eſt plena poteſtas. Probatur eadem concluſio per nouem media figuræ T. ſic ſcilicet, per c b e illa poteſtas cuius eſt diſtribuere et diſtinguere omnes alias poteſtates eſt plena poteſtas, papæ poteſtas eſt huiuſmodi, ergo, per c c e omnis illa poteſtas quæ colligit, continet, unit in ſe omnes poteſtates eſt plena poteſtas, per c d e, illa poteſtas cui nihil poteſt reſiſtere nec contradicere eſt plena poteſtas, per c e e, illa poteſtas cuius autoritas antecedit omnes poteſtates

ſtates eſtque principium et cauſa aliarum poteſtatum eſt plena poteſtas, per c f e, illa poteſtas quæ eſt mediū coniungens menſuras, comprehēdens, ponens & uniēs omnes alias poteſtates eſt plena poteſtas, per c g e, illa poteſtas quæ eſt conſumatio & terminus omnium poteſtatum eſt plena poteſtas, per c h e, illa poteſtas quæ eſt maior omni poteſtati & nulla ſibi, eſt plena poteſtas, per c i e, illa poteſtas quæ eſt immediate proxima et æqualis poteſtati diuinæ eſt plena poteſtas, per c k e, illa poteſtas cui omnis poteſtas inferior & minor eſt ac obedit eſt plena poteſtas. Cum his nouem medijs, fiūt deinceps nouem colūnæ tabulæ, ſicut patebit inferius, & ita probata hac concluſione, eliciuntur aliæ ſimiliter probandæ, ut ſi per cameram c e t e arguimus, ubicunq; eſt prima poteſtas in aliquo genere, ibi eſt plenitudo poteſtatis in illo genere, in Papa eſt prima poteſtas in corpore Chriſti myſtico, ergo in Papa eſt plenitudo poteſtatis in corpore Chriſti myſtico. Deinceps inferimus per quartam ſpeciem regulæ c argumentādo, Papa habet plenitudinem poteſtatis in corpore Chriſti myſtico, animæ exiſtentes in purgatorio ſunt membra de corpore Chriſti myſtico, ergo Papa habet plenitudinē poteſtatis in animas exiſtentes in purgatorio, hinc deinceps naſcitur probanda concluſio quæſtionis, utrum Papa poßit liberare animam quæ punitur in purgatorio, cuius affirmationem probamus nouem medijs, ut ſupra exemplificauimus, & erunt termini in figura A. ſub c k, & quæſtio ſecundum formam terminorum eſt, utrū poteſtas Papæ poßit glorificare animam q̄ punitur in

 purga-

purgatorio, probamus affirmatiuam partem, per e b k, omnis potestas quæ potest emendare et bonificare animas existẽtes in purgatorio, potest illas liberare à pœna & glorificare, potestas Papæ potest huiusmodi, ergo: p e c k, omnis potestas cuiꝰ plenitudo se diffundit extensiue & intensiue per totum corpus Christi mysticũ potest ut supra: per c d k, omnis potestas quæ se extendit non solum ad tempus sed etiam in æuum, hoc est nõ solum operatur supra illa quæ in tempore sed etiam in illa quæ sunt in æuo, potest: per e e k, omnis potestas quæ immediate habet autoritatem in cœlis, habet illam multo magis in purgatorio, & potest: per e f k, omnis potestas quæ potest supplere & dimittere errores & negligentias animarum in fide & moribus quondam commißas, potest: per e g k, omnis potestas quæ potest satisfacere desiderio animarum ad salutem, potest: per e h k omnis potestas quæ habet liberam & plenam dispensationẽ super uirtutes, gratias, dona & merita fideliũ & sanctorum, potest: per e i k, omnis potestas quæ potest iustificare, potest: per e k k omnis potestas ordinata ad beatitudinem & gloriam fidelium, potest. Simili ratione poteris probare hanc conclusionem, per nouem media sumpta ex figura T. & per nouem columnas tabulæ, sed hæc pauca pro exemplificatione sufficiant. Cõstitutis itaq; huiusmodi argumentis, euacuamus unamquamq; propositionem argumẽti, tribus quæstionibus, cum suis regulis & speciebus, similiter ipsam conclusionem, cum nouem quæstionibus, & earum regulis ac speciebus. Deinde multiplicamus hanc figuram de una

camera

camera in aliam, de una columnula reuolutionis in aliā propter conformitatem quam habent in duabus literis, uel in una, ut camera b c d, cum camera c d e, & cum camera d e f, & sic de similibus, procedendo per hāc multiplicationem, donec omnes columnulas ac cameras reuolutionis, ad subiectam materiā applicauerimus, quas deinceps multiplicamus per tabulam magnam, de qua nunc dicemus.

Ex praecedenti tabula secundum trium circulorum reuolutionē collecta, sicut ostendimus, colliguntur octoginta quatuor camerae, in quibus tota continetur, et quae libet ex his octoginta quatuor cameris, facit unā columnā, uiginti camerarum particularium, secundū distinctionem duarum figurarum, quae distinctio notatur per literam T. ita, quod omnes literae positae ante T. sunt de prima figura, & omnes sequentes ipsam T. sunt de secunda figura, sed iam octoginta quatuor illas cameras, quae sunt capita totidem columnarum, colligemus, deinde quomodo columnae cōstituendae sunt, monstrabimus, & sic patebit tabula magna Raymundi, quae est octoginta quatuor columnarum.

Bcd	bfk	cfk	dhi
bce	bgh	cgh	Efg
bcf	bgi	cgi	efh
bcg	bgk	cgk	efi
bch	bhi	chi	efk
bci	bhk	chk	egh
bck	bik	cik	egi
bde	Cde	Def	egk
bdf	cdf	deg	ehi
bdg	cdg	deh	ehk
bdh	cdh	dei	eik
bdi	cdi	dek	Fgh
bdk	cdk	dfg	fgi
bef	cef	dfh	fgk
beg	ceg	dfi	fhi
beh	ceh	dfk	fhk
bei	cei	dgh	fik
bek	cek	dgi	Ghi
bfg	cfg	dgk	ghk
bfh	cfh	dhi	gik
bfi	cfi	dhk	Hik

Multiplicatur autem quælibet harum camerarum in uiginti cameras, ut prædiximus, & nunc exemplificabimus, in camera b c d, ut secundū eundē modū scias
bc dt omnes reliquas multiplicare, & in columnas re
b c t d ducere. Nunc quō per hanc tabulā probationes
b d t c & improbatiōes formari habēt, unico Raymū-
b t c d di exēplo ostēdemus, ut ī camera b c d, p totā co
t b c d lumnā oñdendo mundū nō esse æternū, dicimus
c d t b per b c d t, si mūdus est ætern⁹, sua bonitas est ra
c t b d tio ut ab æterno pducat bonū æternū, & magni
d t b c tudo illam bonitatem ab æterno & in æternum
b c t b infinitaret, sicut æternitas illā ab æterno æter-
b d t b naliter durare faceret, ex quibus sequeretur nul
b t b c lum malū esse in mundo, quod est contra experi
b t b d entiam, unde regula b per diffinitiōes principi
b c t c orum ponit negatiuam esse tenendam.
c d t c Item per b c t d, si mundus est æternus, est bona
c t b c & magna contrarietas æterna, inter substantia
c t c d le & substantiale, &c. quod est impossibile, qa
b d t d contrarij fines non possunt esse boni cum magni-
c d t d tudine æterna, nam alias bonitas esset ratio pro-
d t b d ducens bonum & malum infinite, cum æterna cō
d t c d trarietate, & æternitas faceret durare illam cō
trarietatem bonā magnā & malā quod est impossibile, & prima species regulæ D. ponet primitiuas cōtrarietates bonas magnas & æternas, qđ ē impossibile.
Per b d t c, si mundus est æternus, æternitas dei & mundi bene quidem concordāt, quod est impossibile, cum æternitas mundi in se continet æternā malitiā per cor-

ruptionem & peccatum, & prima species regulæ C. ponit, si mundus est æternus, quod sua æternitas est ens ultra quod non est aliud præiacens per durationem, quod est contra æternitatem dei.

Per b t c d Si mundus est æternus, sua bonitas est æterna & innata in scala de substantiali & substantiali &c. ipsa scala existente habituata de æterna concordia & cõtrarietate, quod est impoßibile, adhuc prima species c d ponet primitiuã correptionẽ, ratione primitiuæ contrarietatis existẽtis inter bonitatẽ & malitiam: concordantia aũt primitiua, ponit compositum, et sic secunda species c d ponit quod mundus est compositus et contextus ex contrarijs, uno posito in alio.

Per t b c d Si mundus est æternus, suæ differentiæ concordantiæ et contrarietates sunt æternæ, nam priuatis naturali differentia concordantia et contrarietate, mundus non haberet ex quo eßet, et ita mũdus est compositus ex partibus priuatiuis, et primitiuis, ordinatus ad aliquem finem æternum, per differentiam concordantiam et contrarietatem, et sic diuina æternitas est causa mundi, et non causa, et mundus est compositus, & non compositus, quod est contradictio.

Per c d t b Si mundus est æternus, tunc magna est differentia suæ æternitatis, per scalam de substantiali et substantiali etc. est illa ratio quæ ponit æternitatem distinctam, inter substantiale et substantiale, quod est impoßibile, quia illa substantialia sunt corruptibilia, quod est contra earum diffinitiones.

Per

Per c t b d Si mundus est æternus, tunc magna contrarietas differentiæ suæ, per regulas c d est scala existens inter substantiale et substantiale, habituata simpliciter de contrarietate composita, per secundam speciem regulæ c d, sub qua differentia eßentialis mundi, est subdita, et contrarietas est actio in differentia, per tertiam speciem regulæ c d, & per quartã speciẽ regulæ c contrarietas habet actus æternos simpliciter quod est impoßibile, per scalã inter substantiale et substantiale

Per d t b c Si mundus est æternus sua æternitas est de primitiuis infinitis, et finitis differentijs et concordantijs, in scala de substantiali et substantiali etc. sustentatis, et æternitas quo ad suum genus, est infinita duratio differentiæ et concordantiæ, quæ in scala sunt, quo ad genus eorum, in extensitate quantitatis, atq; in habitu et in situ incompositus ex partibus infinitis et finitis, quantitate habente durationem æternam, per omnes partes innatas, quæ finitæ sunt, quod est impoßibile.

Per b c t b Si mundus est æternus, sunt duæ æternitates differentes, scilicet dei et mundi, et sic differentia quæ est inter sensuale et sensuale, et inter intellectuale et intellectuale et c. ponit tres æternitates differentes, et bonitas ponit illas bonas, et magnitudo infinitas, et hoc est impoßibile, quia differentia ponit ipsas malas secundum quid, et sic deficit magnitudo bonitatis, et simili ratione deficiet infinitas magnitudinis.

Per b d t b Si mũdus est æternus, differentia per

scalam

ſcalam ſuam ponit tres æternitates bonas & æternas, in quibus bonitas eſt ratio producens bonum confuſum, & æternum, quod eſt impoßibile, nam differentia in creatis, non eſt æterna.

Per b t b c. Si mundus eſt æternus, bonitas eſt differentia inter ſenſuale & intellectuale &c. non poßunt habere concordantiam in uno æterno, & mundus erit ſubiectum confuſum, ſimiliter bonitas moralis, non habebit concordiam ab æterno, quod patet per euidentem corruptionem, priuationem & culpam

Per b t b d. Si mundus eſt æternus, ſua contrarietas eſt innata & æterna & ſubſtentata à bonitate & malitia, contra differentiam, per æternam et uniuerſalem ſcalã exiſtentem inter ſubſtantiale et ſubſtantiale, quam ſcalam contrarietas nequaquam ſubſtinere poteſt, et regulæ prædictis teſtatur, quia ſi mundus eſt æternus, contrarietas æterna eſt impediens omne bonum diuerſum per ſubſtantiale et ſubſtantiale.

Per b c t c. Si mundus eſt æternus, concordia innata quæ eſt de eße medij inter ſubſtantiale et ſubſtantiale et cætera, eſt æterna, et ſic ſunt tres concordiæ, et tres æternitates ſubſtantialiter generales, à magnitudine bonitatis et æternitatis cum duratione æternæ magnitudinis bonitatis, quod eſt impoßibile, quia ſunt tres coutrarietates ſubalternatæ et oppoſitæ cum magnitudine malitiæ et æternitatis.

Per c d t c. Si mundus eſt æternus, tunc magna concordia ſuæ æternitatis, eſt ens habens in ſe innata æternantem æternatum æternare, et quod ſit de ipſis omni contrarie-

traríctate remota, quibus testantur prima et secūda regula c, et secunda regula d, et quod habeant per magnitudinem sic extensitatem, sicut per æternitatem durationem, quod est impoßibile, per scalam de substantiali et substantiali

Per c t b c. Si mundus est æternus, magnitudo suæ differentiæ et concordantiæ per regulas c d sunt primitiuæ eßentiæ et æternæ, ab omni contrarietate separatæ, et mundus est compositus ex ipsis absq; contrarietate, q est falsum, cum mundus sit subditus corruptioni, ratione contrarietatis, habentis in mundo magnam et æternam actionem.

Per c t c d. Si mundus est æternus, magna distantia inter suam magnam concordantiam et contrarietatem, est illa forma, quæ causat contradictionem, quod patet per scalam æternam existentē inter substantiale et substantiale etc. et quia cōiunxit se in æternitate, quod est simplex principium, in quo sunt composita per secundā regulam c d, et unum principium est subditum alteri, p tertiam regulam d, et secunda regula c ponit magnam distantiam et æternam, et cōcordantia ac contrarietas sunt compositæ in subiecto, et sic æternitas mundi ponit contradictiones, quæ stare non poßunt.

Per b d t d. Si mundus est æternus, sua æternitas innata est bona et æterna, quod est falsum, nam cōtrarietas æterna, est contra bonitatem æternam, cum malitia, et econtra, unde sequitur quod æternitas mundi est subiectum ex cōtrarijs innatis compositum, et hoc patet per primam et secundam speciem regulæ d, quod substantia

tia ſit compoſita ex primis cōtrarijs æternis, et per ſpe ciem regulæ c mundus habet æternaliter innata, contrariantem, contrariare et contrariatum.

Per c d t d Si mundus eſt æternus, tunc magna cōtrarietas inter magnitudinē & æternitatem, eſt illa infinita reſiſtentia inter diuinam magnitudinem et æternitatem, et ſic per primam ſpeciem regulæ d diuina æternitas cauſat infinitam durationem ſibi ſimilem, et magnitudo mundi cauſat magnitudinem finitā ſibi ſimilem, et ſic per tertiam ſpeciem regulæ d, magnitudo dei eſt impedita in ſuo effectu, agendo, æternitas uero nequaquam, quod eſt impoßibile.

Per d t b d Si mundus eſt æternus, ſuæ differentiæ et contrarietates innatæ, quæ ſunt ſibi coëßentiales et propriæ paßiones, in ſcala ſubſtentata, ſunt de primitiuis et æternis differentijs et contrarietatibus, per primam regulam d quæ componuntur per ſecundā regulam c d ipſis habentibus durationem et ſubiugationem per quartam regulam c et tertiam d una ratione, ſicut principio exiſtente in alio ſubiecto æterno, ſicut punctus naturalis in alio puncto, ex quibus linea eſt coniuncta et compoſita, quod falſum eſt et impoßibile.

Per d t c d Si mundus eſt æternus, ſuæ naturales coeßentiales concordantiæ et contrarietates, per primam ſpeciem regulæ d ſunt de ſeipſis, et ſcala de ſubſtantiali et ſubſtantiali eſt compoſita ex contrarijs, quia habet in ſe concordantem, concordatum, concordare, contrariantem, contrariatum, contrariare, æternan

tem

tem æternatum æternare, quod quidem est ponere oppositum in obiecto, et mundus est in partibus incorruptibilibus et corruptibilibus, et habet infinitas in numero reuolutiones, multiplicando infinitum numerum, et æternum, quod est impoßibile.

HAEC EST SECVNDA pars horum commentariorum, quæ tractat de inuentione complexorum, et diuiditur in quinq; partes: quarũ prima est de formatione propositionum, secũda de formatione diffinitionum, tertia de formatiõe argumentorum, et inuentione medij, quarta de locorum sumptione, quinta de solutionibus quæstionum, et argumentorũ dißolutionibus.

ROpositiones fiunt per mixtionem terminorum, quando terminum incomplexum complexum facimus, addendo sibi aliquid, per quod determinetur, uel contrahatur, quocunq; modo fiat, per quancunque orationis partem, siue per nomen, siue per uerbum, uel aduerbium, et eiusmodi.

Illud aũt obseruandũ est, ut in conficiẽdis propositionibus, nõ semper uniformẽ rationẽ adhibeamus, sed uariare oprtet, tum propter decorẽ, tũ etiã ꝓpter usum, quæ uarietas sumitur ex diuersis generibus prædicationum, ut scilicet aliquãdo attribuamus prædicatũ subiecto affirmatiue, aliquãdo negatiue, nonnunq̃ exclusiue, interdũ indefinite, directe, uel indirecte, quæ omnia ad exornandum sermonem fiunt.

Itaq; ut hæc magis extẽdere ualeamus, prius de uaria

prædi-

prædicatione pauca dicamus, siue ea sit ex natura prædicati, siue ex natura subiecti, uel signi, seu modi proueniat.

Est itaq; prædicatio ex natura prædicati, aut uniuoca, quæ est unius de pluribus eodem nomine et ratiōe, ut hominis de Socrate et Platone. Aut communis, ut nominis tantum, sicut canis, de sidere cœlesti, pisce marino, et cane latrabili. Aut denominatiua, quæ fit à casu accidētaliter, sicut à iustitia dicit̃ iustus, à bonitate bonus

Iterum secundum attributionem prædicationū, alia naturalis, seu necessaria, cum prædicatum est de essentia subiecti, uel proprium eius, siue genus, uel species, et huiusmodi. Alia est contingens, secundum rem et rationem, in qua prædicatum potest adesse uel abesse subiecto. Alia remota, in qua prædicatum nullo modo potest conuenire subiecto. Prædicatio autem necessaria, alia simpliciter, alia ex hypothesi. Contingens autē est, ut sæpe, uel raro, uel ad utrumlibet.

Iterum secundum rationem prædicationum, alia directa, quæ est superioris de inferiori. Alia indirecta, quæ fit econuerso. Alia æqualis, quæ est cōuertibilium inter se, ut diffinitionis de diffinito, aut eiusdem de seipso, nomine uel re. Et est alia mediata, ut animalis de Platone, alia absoluta, in qua non est aliquis terminus, qui comparationem faciat, ut homo est animal, homo est iustus. Alia comparatiua, seu respectiua, aliquo termino respectiuo addito, ut homo Christianus, deus est principium homini, deus est melior angelo, deus est optimus entium: et in his sæpe reperitur duplex comparatio, una affirmatiua

matiua, ſicut in iſta: deus melior eſt quàm alia entia: & alia negatiua, quia nullum entium melius deo, quamuis in aliquo alio ſubiecto dari poßit æquale.

Iterum ſecundum qualitatem prædicationum, alia affirmatiua, alia negatiua, alia uera, alia falſa, ſiue ſecundum qualitatem prædicationis, uel ſecundum conuenientiam orationis cum re, uel ſecundū quantitatē quando eſt uel uniuerſalis, uel particularis, uł indefinita, termino cōmuni in ſubiecto poſito, ſiue aliquo termino uel ſigno uniuerſali uel particulari, & hæc aliquādo æquipollet particulari, ratiōe ſigni, aliqñ uniuerſali, ex parte rei, aliquādo ſingulari, quando fit per terminum diſcretum, ut Plato currit.

Iterum ſecundū modū prædicationū, alia de ineſſe, q̄ continet ſimplicē inhærentiā prædicati ad ſubiectū, ut hō eſt animal, hō eſt albus. Alia eſt de modo, quam rem largius tamē quàm dialectice appellamus, & hic uel eſt modus ſubiecti, uel prædicati, uel propoſitionis. Modus ſubiecti & prædicati, eſt omnis determinatio nominalis, uel aduerbialis, uel aliter ſubiecto aut prædicato adueniens, ut hō bonus, hō iuſtus, ſimiliter in prædicato, ut operatur bene uel iuſte, & ſecundū hanc modalitatem, facile multiplicantur termini, tam ſubiecta, quàm prædicata, illos ex incomplexis faciendo uarie complexos, & in hanc uarietatē, ueniūt propoſitiōes reduplicatiuæ, exceptiuæ, ſeparatiuæ, cōparatiuæ, modo uario exponibiles, & quicquid ex his conficitur. Modus autē propoſitionis eſt, qui de tota propoſitiōe dicit, ut hoīem iuſtum eſſe eſt poßibile. Huius aūt modi tot ge-

uera sunt, quot sunt ea quæ de aliquo toto dicto dici possunt ut uerum, falsum, poßibile, bonum, fictum, creditũ, auditum, & multa alia similia. Iterum secundum figuram distinguitur prædicatio, quoniam alia est categorica, simplicem prædicationem cõtinens, ut deus est bonus. Alia hypothetica, quæ duas categoricas iungit, cũ ratione tamen suppositiõis, ut si deus est bonus, deus est iustus: et hæ quidem ueræ hypotheticæ sunt, si fiunt per signum conditionale, ut si: siue locale, ut ubi: siue temporale, ut quãdo: aut modale, ut quomodo, sicut: aut per aliquod relatiuum cadens in determinationem subiecti uel prædicati, ut deus est bonus qui creauit om̃ia bona. Quæ autem simul coniunctæ sunt, coniunctiua uel disiunctiua coniunctione, nullam suppositionem continent.

Hæc itaq; sunt prædicationum genera, quæ aßignauimus, quoniam alia & alia prædicatio, aliam & aliam rationem requirit in probando & reprobando, concedendo, refutando, argumentando, soluendo, demonstrãdo, inferẽdo. Aliter nanq; in uniuersalibus, aliter in particularibus, aliter in eßentialibus, aliter in accidentalibus, est procedendum. Alia enim & alia ad aliarum ueritatem requiruntur, & aliæ & aliæ poßunt simul eße ueræ uel falsæ, & econtra, quædam non: & sunt aliæ inter se cõtrariæ, aliæ contradictoriæ, aliæ subcontrariæ aliæ subalternæ: & hæc de prædicationibus nunc dicta sufficiant, ad propositiones modo redeamus.

Quæ in hac arte ponuntur genera prædicatorum, ea generalitatem magnam habent, & alicui subiecto ꝓposito, in laudem uel uituperationem, aut quamuis ali-

am

am rationem adhibeantur, simplici prædicatione, aut per inhærentiam, uel operationem transeuntem, aut alio modo, siue ipsi rei, siue actionibus eius, siue principijs, & huiusmodi: uaria explicatione, ut deus est bonus deus est bonitas, deus facit bonum, deus bonitate perficit omnia, quæ postea per respectum & quæstionum genera percurrimus, ut sic multiplicentur propositiones, prædicata, & prædiationes, ut cum plura prædicata uni iunguntur subiecto, uel si plura subiecta cũ uno prædicato uarientur, quæ deinde uarijs respectibus ac regulis multiplicamus, inquirimus, & demonstramus aliqua ineße uel non ineße, prout conueniunt uel disconueniunt, propter cohærentiam, multiplicando media, et sumendo locos ex his, uel simpliciter, uel per conuersam illationem, aut alio modo, uno probante, uel improbante alio, quemadmodum inferius docebimus. Similiter et in respectuũ generibus, quæ & ipsa prædicata sunt, quã quam non absoluta, & in extraneis terminis, eadem propositionum multiplicatio fit, & eo maior, quo propter uarietatem suam in comparationibus, maiorem sumunt multiplicationem. Per opposita etiam eisdem modis ꝓpositiones multiplicamus, ut unũ oppositorũ per aliud cognoscat, & de quo unũ dicitur, ab eo aliud remoueat.

Primo autẽ sumunt ex terminis hui⁹ artis ꝓpositiões gñales, et quæ generalißimæ dicunt, quæ nullas habẽt generaliores, quæ semper et ubiq; ueræ sunt, quæ demonstratiõe seu alia probatiõe nõ indigẽt, sed primo et ꝑ se notæ sunt, et sumũt hæ gñales quatuor modis, uel prædicatiõe eiusdẽ de seipso, simpliciter, denoiatiue uel demõ

stratiue, ut si dicatur, bonum est bonum, uel bonū est bonitate bonum. Aut per diffinitionem, ut bonum est sui cōmunicatiuum. Aut per commixtionem simplicē, ut magnum bonum producet magnos effectus bonos. Aut per mixtionem comparatiuam, augendo figurā T. ut principium bonitatis est in summo bono, et per eosdem modos termini extranei secundū hanc artē, cū his aut alijs iungi poßunt, ad faciendum propositiones.

Sub his autem propositionibus generalibus, descensus fit ad speciales, sumēdo aliquid sub subiecto, uel prædicato, uel modo, uel addito aliquo, huic uel illi, uel pluribus simul, per se, uel per accidens, uel simplici cōsequentia, uel per simile, uel per oppositū, uel conuersione, aut huiusmodi, descendendo à generalibus ad minus generalia, et ab his ad ulteriora, usq; ad specialißima deueniatur, ut in hoc exemplo, omne bonum est diffusiuum sui, deus est bonus, ergo diffusiuus sui, scilicet generādo, creando, saluando, gratias largiendo, præmia communicādo. Iterum uel sic, bonum est diffusiuum sui, ergo æternitas omne tempus complectitur, quod uera comprehensione in se claudit, nam sicut se habet bonitas ad bonū, ita se habet æternitas ad durationem. Per oppositum uero sic, bonum est sui diffusiuum: ergo malum sui constrictiuum et destructiuum, uel sic, bonū est diffusiuum sui, hoc est destructiuum sui, ergo malum: et sicut hæc in simplicibus fiunt, ita in mixtis et comparatis similiter fieri habent

A particularibus autem ad uniuersalia fit conscēsus uel plane uel demonstratiue. Plane fit secundum aliquem

quem

quem modum conuersum ex prioribus, qui de descensu traditi sunt, ut si dicatur, deus se cõmunicat creaturis, hæc particularis est: ergo bonus, hæc generalis, omne enim bonum est sui communicatiuum, hæc generalissima et uniuersalis. Demonstratiue autem sic, largo modo sumendo hoc uerbum, ut si non necessario tamen probabiliter aliquid demonstretur, et hoc fit quando aliqua propositio particularis, inuento medio, demõstratur p maximã uniuersalẽ, et ista pars tot habet modos, quot uarietates sunt inueniẽdi medij, et potest etiam fieri demõstratio per propter quid, siue quia, uel etiam per æquiparantiam, ut quod intellectus, memoria et uoluntas sunt in anima æquales per essentiam, demonstratur, qa prima causa per æqualitatem suorum attributorum bonitatis, magnitudinis etc. est intelligibilis, recolibilis, et amabilis æqualiter. In simplici autem amplificatione, et multiplicatione, multæ propositiones, et generales, et speciales, ad unam intentionem colliguntur, uel ad diuersas, ex terminis huius artis, aut extraneis, aut mixtis inter se, ut multa de una eademq; re, aut ad unã rem seu finem dicantur, per modum duplicis et multiplicis figuræ: et sic una propositiõe expedita, accipiatur alia uel per se, uel cum eo quod propositum est, et unaquæq; ducatur ascendendo, et descendendo, secundum formam figurarum, uerborum etiam adhibita uarietate, et qui uti uelit hypotheticis, hoc facere potest, ut si potestas dei non est infinita. eius duratio non est æterna, et huiusmodi, sed has omnes tandem ad suas simplices reducere oportebit.

Nunc consequenter quomodo diffinitiones sumendæ sunt declarabimus.

Sumitur autem diffinitio multis modis. Aut ex genere et differentia, ut si homo diffiniatur per animal et rationale.

Aut ex genere et proprio, siue sit proprie proprium, quod inest uni soli et semper, ut si homo diffiniatur per animal et risibile, siue sit aliquod accidens proprium, aut commune, secundum aliquod accidentium genus: ut si homo diffiniatur per animal et bipes. Vnde sciendum est, quando differentiæ rerum sunt nobis ignotæ, oportet eas sæpe circumscribere per proprias paßiones, ut imaginatio est id cui propriæ competit imaginificare, hoc est, imaginatum componere, circa quod notandum est, quod in hac et consimili diffinitione, ipsum are, ut imaginificare, quod est actus, non ponitur prose sed pro differentia intrinseca, quia aliter diffinitio nō eßet quidditatiua, cum daretur per extrinsecum diffiniti, et secundum hanc rationem scias, quod ista diffinitio, homo est ens cui proprie competit hominificare, est magis ostensiua quàm hæc, homo est animal rationale mortale, nam hominificare soli homini competit, rationabilitas et mortalitas multis, et hoc modo proprietas, sumitur per concordantiam, ab unitate formæ: quando autem sumitur per differentiam, hoc fit secundum pluralitatem potentiarum, ut uelle, intelligere, memorari etcætera.

Aut per hæc quæ dicta sunt om̄ia, uel aliqua simul iuncta, ut si dicatur, hō est animal rationale risibile bipes.

Aut

Aut sumitur ex partibus, uelut ex materia et forma uel alijs in quocunq; genere totius, collectiui, integralis uel alterius: ut si domus diffiniatur, res cōposita ex lignis et lapidibus.

Aut sumitur diffinitio à causa, secundum quodlibet genus causæ.

Aut per effectum et operationes, tam actuales quàm aptitudinales, secundum formam, aut potentiales secundum materiam.

Aut ex his simul collectis, ut si domus dicatur, res cōposita ab architecto, ex lignis et lapidibus, apta ad habitandum, tegens nos ab imbribus, et huiusmodi.

Aut per potentiam uel obiectum, ut color per uisum, uel uisus per colorem.

Aut per potentiā & actum, & econuerso, ut bonitas est ens cui proprie competit bonificare, & ecōtra, bonificare est actus bonitatis, & hæc diffinitio est clarior q̄ illa quæ datur per genus & differentiā, quia per ipsam habetur cognitio subiecti & actus eius specifici, per aliam nequaquam, nisi partium tantum.

Aut per eſſe & eſſentiā, et ecōtrario ut bonitas ē ens cui⁹ eſſe est bonū, et econtrario, bonū est ens, cuius eſſentia est bonitas

Aut ex fine rei, ut bonitas est quod cuncta bonificat.

Aut per respectum et relationem, ut pater per filium et econtrario filius, per patrem

Aut per distantiā extremorū, ut si temperatū diffiniatur, quod nō est calidū neq; frigidū Aut per abnegationē oppositi, ut si dicatur uirtus est uitiū fugere.

Quomodo autem sumantur diffinitiones per regulas figuræ Q duobus his exemplis facile cõstabit, ut si quæratur quid sit natura, quid homo, respondetur per primam regulam C. natura est eßentia in suo naturali concreto substentata, & mota, per actum naturalem, in quo actu est inquiete: homo autem animal est rationale: per secundam regulam C. natura est eßentia habens connaturalia correlatiua, naturatiuum, naturabile, naturare, sine quibus eße non potest, & homo est, habens sua correlatiua propria hominificatiuum hominificabile hominificare: per tertiã sic, natura est, quæ in subiecto suo est actiua & paßibilis connaturare, & homo est animal in mechanicis agens, sicut in scriptura scribens, & eiusmodi: per quartam regulam C. natura est, quæ in subiecto in quo est habet actionem, & paßionem, & actum, et hoc per agentem naturalẽ, et per naturalem formam, materiam et finem, et cum naturalibus instrumentis, et homo est ens, habens maiorem poßeßionem in brutis et plantis. Simili mõ per primã regulam D. natura est eßentia primitiua omniũ naturaliũ et homo est ens primitiuũ in nobilitate secundum sensualitatem: per secundam regulam D. natura est quæ cõstat de suis correlatiuis ascendendo ad eßentiam, et suum concretum est de ipsis descendendo et contrahẽdo, et homo est ens constitutum ex anima et corpore: per tertiam regulã D. dicitur natura ea potẽtia de qua subiectũ in quo est naturaliter agit, et hõ est ens cui subdita sunt bruta et plantæ et huiusmodi. Per primam regulam E. natura est ens continens in se sua correlatiua ex

quibus est, & homo est substantia per suam humanitatem: per secūdam regulam E. natura est per quam alia entia habent existentiam & agentiam naturaliter, & homo est ens creatum ad seruiendum deo cum uegetatiuis & sensitiuis. Per regulam F. natura est eßentia habens continuam quātitatem & indiuisibilem, & sua cōcreta sunt ei quantitates discretæ, & homo est ens quātum & continuum per suum elemētatiuum, uegetatiuū, sensitiuum, imaginatiuum et rationatiuū ex quibus est, & istæ quinq; potentiæ sunt ei partes discretæ, eo quia sunt differentes. Per regulam G. natura est q̄ habet proprias actiones & paßiones, sicut ignis per calefacere, appropriatas uero, sicut aqua calefacta habet calefactiuum calefactibile & calefacere, sic homo est ens cui proprie competit humanificare, & est ens risibile scribens, &c. Per regulam H. natura est ens in tempore cōtinue & succeßiue, per quantitates continuas et discretas, & homo est ens in tempore intelligens, legēs, &c. Per regulam I. natura est ens in loco, sicut contentū in continente, agens in agibili, & in subiecto in quo est substentata & mota, & homo est ens in uinea fodiens, in ecclesia deum orās. Per primam regulam K. natura est habens modum noscendi gnerandi & corrumpēdi, etc. & homo est habens modum mechanizandi & generandi alium hominem. Per secūdam regulam K. natura est agens cum suis instrumentis, sicut substantia cū suis accidentibus, & mechanicus cum instrumentis suis, et homo est substantia generans alium hominem cum muliere, & cum martello fabricans clauum. Et hæc de diffi=

nitionibus sufficiãt, quod superest, ex mixtionibus principiorum per teipsum inuestigabis.

Tertio nunc, quomodo argumēta, quibus aliqd probare uel improbare poßumus, formāda sunt, & unde medium sumere oportebit uideamus.

Forma argumenti multiplex est. Aut enim est syllogismus, qui uario modo conficitur, ut apud dialecticos notū est. Aut enthymema, hoc est cōsequentia simplex. Aut inductio, quæ fit à sufficienti enumeratione. Aut exemplum, ut à simili, sed omnes hi modi tandē ad syllogismum reducuntur.

Perfecta autem argumentatio, est ea quæ apud oratores in quinq; partes distributa est, scilicet propositionē, qua proponitur summatim quid probare uel improbare intendimus. Rationem, qua demonstramus propositionem propositam ueram eße uel falsam: rationis cōfirmationem, uel dißolutionem, ex pluribus particularibus argumentis ac locis collectam. Demum exornatione, quæ suis locis constat, rei honestandæ & locupletandæ causa. Porro conclusione, qua breuißime argumētationis partes finaliter complectimur, ut in epistola ad Hebræos, Paulus capite sexto proponit, quod Christus præcursor pro nobis introiuit interiora uelaminis, secūdum ordinem Melchisedech, Pontifex factus in æternū. Rationem propositionis ostendit, ex conditionibus ipsius Melchisedech, & eius similitudine: confirmat rationem, ex obuiatione, ex benedictiōe, ex decimatione, ex nominis interpretatione, ex genealogia, ex infinitate: item à contrario sic, quod non secūdum Aaron, quod ex

alia

alia tribu, quod ex iureiurãdo, quod in æternũ. Exornationes harum omnium tandem per totum capitulũ prosequitur septimum. Concludit in capitulo octauo, finaliter complectendo sic, talem igitur habemus Pontificẽ, qui consedit in dextera throni magnitudinis in cœlis, & cætera quæ sequuntur ibidem. Atque hæc argumentationis exercitatio, ad plurima confert, tam ad probandum, quàm improbandum, tum ad exponendum, ac sermocinandum, etiam ad conficiendas epistolas, & consilia in senatu, uel alibi danda, & ad quælibet alia eloquia multum est utilis. Atque etiam huius uis ex syllogismo dependet.

Quia autem tota uis argumenti dependet à medio, ideo de medio inueniendo doceamus.

Medium est hoc loco, quo aliquid eße uel non eße monstratur, propter conuenientiam, uel disconuenientiam, quam habet cum utroque, aut altero, & id quidem uarium eße oportet, secundum uarietatem terminorũ & propositionum, quoniam interdum accipitur extraneum à subiecto, aut prædicato, aliquando antecedens, aut consequens, & aliter quidem in propositione affirmatiua, quàm negatiua, aliter in particulari quàm uniuersali: & iterum uarie sumitur in syllogismo demonstratiuo, qui ex primis ueris & immediatis procedit, et aliter in dialectico, qui ex probabilibus, & aliter in sophistico, qui ex apparentibus, & aliter in alijs propter diuersas syllogismorum potestates, prout inferimus uel oppositum opposita ratione, aut simile, & multis alijs

modis

modis, prout explicatur in dialecticis.

Sed in hac arte facilis est mediorum inuentio, q̃ fieri habet per multiplicem figuram, secundum circulorũ multiplicationem, ita quod superior & inferior circuli, extremorum uim obtineant, medius uero circulus, semper medium præstet, siue simplices sint, siue multiplices, secundum quod termini illi, qui pro extremis uel medio sumuntur, incomplexi manent, uel redduntur cõplexi, & hac ratione constituendo uarios syllogismos, ex affirmatiuis uel negatiuis propositionibus, ut in hoc exemplo, ad probandum istam, deus est æternus, subiectum est ex circulo S. in camera B. prædicatum est, in circulo A. in camera D. sumatur itaq; medium in circulo A. in camera C. Argumentum est, cuius magnitudo est infinita, eius duratio est æterna, sed deus est infinitus, ergo æternus: uel arguendo negatiue sic, nullũ immensum constringitur terminis durationis, deus immẽsus, ergo extra terminos durationis & æternus. Quod si negatur minor, ponãtur eius termini in extremis circulis, sic S.B. A.C. & sumatur medium ex figura T. in cameris E.G. Arguitur sic, quicquid est sine principio & fine, est infinitum, deus est sine principio & fine, ergo infinitus, & si id ex pluribus & remotioribus inferre uolumus, argumentamur sic: Quicquid est sine principio, necesse est id omnibus esse principiũ, deinde miscendo A M. sic, atq; id solum unum esse necesse est, deinde A.B. sic, & id principium sui maxime diffusiuum est, oportet, ergo diffusiuum per omnia, per omnem essentiam magnitudinis, durationis, potestatis, et cæterorum,

rum, postremo inferendo, ergo infinitum, æternum, omnipotens, & cæt. quemadmodum hæc uarie commiscentur.

In syllogismis autem oratorijs, & particularibus, sæpe maiores & inferiores deriuatiões fiunt, quas maxime inducimus ex figura T. per similia, differentia, opposita, principia, fines, &c. ut in suadendo, cum quærimus, qualis debeat esse imperator, responsio quæritur ex prædicatis attributis subiecto, deinde argumẽtamur demonstrando huic uel illi ea inesse, uel omnia, uel plura, uel magis huic quàm illi inesse, & sic de similibus.

Si uero medium taliter ut diximus inuentum, nõ uidebitur satisfacere, nec sufficienter probare conclusionem, tunc uoluendus erit circulus medij, in proximã literam, & sic deinceps per omnes alias literas, donec unum, uel plura media inueniamus, conclusionem ipsam probantia, & horum mediorum copia facile emerget prout in figuris S. & A. & T. copia terminorum elicitur, & etiam ex figura Q. non per modum quæstionis sed propositionis, tum etiam per multiplicationẽ circulorum medij, eiusdẽ uel diuersorũ circulorũ, mixtim sumendo medium, uario modo complexum.

Quoniam locus est tanquam sedes argumẽti ac ornamentum sermonis, ipsi argumento uim tribuens, aliquid probandi uel improbandi, sermonem amplificans atq; mouens animas auditorum, ideo nunc quarto de locis nobis dicendum occurrit.

Loca sumuntur ab his de quibus dicitur uel disputatur,

tur, & horum quædam ſumuntur ab his quæ inſunt rebus de quibus agitur, & dicuntur intrinſeca, quæ in hac arte ſumuntur per ſecundum triangulum figuræ T. cũ omnibus ſuis ſpeciebus, quæ in diuiſione & multiplicatione illius oſtenduntur. ¶ Sunt alia loca quæ ab extra aſſumuntur, quæ ideo extrinſeca dicuntur, et in hac arte ſumuntur ex primo et ultimo triangulis figuræ T. tum etiam ex figura A. cum earum ſpeciebus, diuiſionibus, et ſubdiuiſionibus, de quibus ſuperius dictum eſt: et hæc loca dicuntur eſſentialia, quia plurimum probandi uel improbandi cauſa aſſumuntur, et ſunt alia loca accidentalia, quæ rei uel orationis amplificandæ exornandæq; cauſa ponuntur, quæ maxime conueniunt exordijs, et concluſionibus, cum admirationibus, exclamationibus, quæſtionibus, et huiuſmodi, de quibus paulo inferius dicemus, et hi ſumuntur in hac arte ut potiſſimum ex figura A. et ſuis ſpeciebus.

Quæ uero ex locis eſſentialibus plurimũ in uſu ſunt modo narrabimus, ſunt itaque ex locis intrinſecis iſti q sequuntur.

Locus à diffinitione, cuius maxima eſt, cui diffinitio cõuenit, ei & diffinitum, & ecnotrario. Eſt autẽ diffinitio, oratio indicans quid res ſit, & fit proprie hoc modo, cum ſumpſeris ea quæ ſunt rei quam diffinire uelis cum a ijs communia, & uſq; eò proſequaris dum ita proprium efficiatur, ut nullam in aliam rem transferri poſſit, & id uocant dialectici ex genere & differentia, rei propriam complexionem.

Ab hac argumentamur in hunc modum, ut furtum diffinitur contrectatio rei alienæ inuito domino. Quisque ergo abiurauit proprium, utendo rebus ecclesiæ, uel monasterij, sine consensu prælati, facit furtum.

Locus à diuisiõe, & partitione, cuius maxima est, ubi partes desunt, ibi totum non esse.

Hoc autem interest, inter diuisionem & partitionem, quia diuisio formas complectitur sub genere positas, ut qui neque iustus est, neque fortis, neque prudens, neque temperatus, iccirco ne uirtuosus quidem est. Partitio autem, rem propositam quasi in membra discerpit, ut quod neque fundum, neque tectum, neque parietes habet, iccirco domus non est.

Ex interpretatiõe nominis, ut cui interpretatio nõ conuenit, neque nomen conueniat.

Hinc arguimus ex alicuius nominis ui ac potestate, ut si regulares esse dicuntur, qui regulam ab ecclesia approbatam solenniter uouerunt, iam utique is desiuit talis esse, qui proprietarius, aut imobediens, aut fornicator est.

A coniugatis, ut coniugatorum eandem esse naturam.

Sunt autem coniugata, quæ orta ab uno uerbo uarie mutantur, ut illud: potens potenter tormenta patietur, & illud: malos male perdet, uel sic: si risus est gaudiũ, ergo ridere est gaudere.

A gene-

A genere, ut quod generi non conuenit, id omnibus sub eo constitutis denegari.

Est autem genus, quod de pluribus specie differentibus, in eo quod quid sit, prædicatur, non autē necesse est id à capite usq; accersire, sed etiam citra, dummodo supra sit quod sumitur, magis quàm id, ad quod sumitur, ut in prima ad Corinthios 6. An nescitis quia iniqui regnum dei non poßidebunt, nolite errare, neq; fornicari, neq; adulteri, neq; ebriosi regnum dei poßidebunt.

A specie sic, quod singulis cōuenit, id etiam speciei, & in speciebus spectari generum proprietatem.

Species est quæ de pluribus solo numero differentibus dicitur, in eo quod quid sit, & fit argumentum ut Iaco. 5. Helias homo erat similis nobis, paßibilis, & oratione orauit ut non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex: & rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. orate igitur pro inuicem, ut saluamini, multū enim ualet deprecatio iusti aßidua. Potest etiam à specie regreßio fieri ad genus, ut ad Galatas quinto: Testificor autem omni homini circuncidenti se, quoniam debitor est uniuersæ legis faciendæ.

A similitudine, quia de similibus idem est iudiciū.

Similitudo est eadem rerum differentium qualitas, ut Iacobi quinto: Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum & serotinum: patientes igitur estote & uos, et cō

firmate

firmate corda uestra, quoniam aduẽtus domini appropinquabit.

A differentibus, ut differentium rerum diuersum iudicium.

Differentia sunt, quorum rationes non sunt eædem, ut Ioannis 15. Iam non dicam uos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus, uos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci uobis.

A contrarijs, ut contraria sibi conuenire non poſſe.

Sumuntur aũt cõtraria quatuor modis, aut ut aduersa, sicut albũ et nigrũ: aut priuatiue, ut iustitia, iniustitia: aut relatiue, ut dñs seruus: aut negatiue, ut uidere non uidere. secundum hunc locum argumentamur, ut ad Galatas 5. Caro enim cõcupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, hæc enim sibi inuicem aduersantur: manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, &c. fructus autem spiritus est charitas, modestia, continentia, castitas, &c.

A coniunctis, ut ex adiunctis adiuncta perpendi.

Coniuncta sunt, quæ finitimum locum obtinent, & hic locus magis ad coniecturam pertinet quàm probationem, ut cum inuestigatur quid sit, aut euenerit, aut futurum sit, siue fieri poſſit: item quid ante rem, ut si apparatus, colloquia, locus, constitutum conuiuium, ut Hester 7. En lignum quod parauerat Mardocheo. Item quid cum re, ut si strepitus, crepitus, umbræ, & eiusmodi, ut primo Regum decimono. Visusq; est Saul configere Dauid lancea in pariete, & declinauit Dauid à fa-

tie Saulis, lancea autem caßo uulnere perlata est in parietem. Item quid post rem, ut si pallor, rubor, pauor, titubatio, & si qua alia signa perturbationis, & conscientiæ, quæ suspicionem mouere poßunt, ut gladius cruentus, ignis extinctus, & eiusmodi, ut tertio Regum tertio: Dixit autem mulier cuius filius erat uiuus, ad regē: cōmota sunt quippe uiscera ei⁹ sup filio suo: obsecro domine, dare illi infantem uiuum, & non moriatur: econtrario illa dicebat: nec mihi nec tibi, sed diuidatur.

Ab antecedētibus et cōsequentibus, ut posito antecedēti comitari quod subsequitur: & perempto consequente, perimi quod antecedit. Iste locus differt à superiori: nam cōiuncta non semper eueniunt, antecedentia autē & consequentia eueniunt semper: dicuntur enim hic consequentia, quæ rem neceßario sequuntur, similiter antecedentia cohærent rei necessario, neq; tamen quæritur hic, quid tempore prius sit uel posterius, ut Genesis trigesimo octauo: Fornicata est Thamar nurus tua, et uidetur uterus illius intumescere: antecedens est grauidam eße: consequens, concubuiße.

A repugnantibus, ut repugnantia sibi conuenire nō posse.

Repugnantia sunt contrariorum consequentia, ideo q; sibi cohærere non poßunt, ut uigilare, dormire, contraria sunt: stertere dormitiōi cohæret: ergo stertere et uigilare, repugnant.

A causa efficiente, ut ubi causa est, ibi effectum nō deeße.

Causa

Causa efficiens est, quæ rem præcedens efficit, non tempore, sed proprietate naturæ, ut sol diem. Vnde Iosue decimo: Stetit itaq; sol in medio cœli, & non festinauit occumbere spatio unius diei, igitur non fuit ante & postea tam longa dies.

Ab effectu, ut ubi effectus est, ibi causam deeße non poße.

Effectus est, quod efficit causa, ut Matthæi septimo: A fructibus eorum cognoscetis eos.

A maiori sic: quod in re maiori ualet, ualet in minore: & si maius adest, etiam id quod minus aderit.

Maioris comparatio fit, quoties id quod minus est, comparatur maiori, ut Iohannis decimoquinto: Non est seruus supra dominum: si me persequuti sunt, & uos persequentur.

A minori, ut quod in re minore ualet, ualeat in maiori: & si minus abest, etiam maius abeße

Comparatio minoris est, quando res maior confertur minori, ut ad Hebræos nono: Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis uitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo, emundauit conscientiã nostram ab operibus mortis, ad seruiendum deo uiuẽti.

A paribus, ut rerum parium idem eße iudicium.

Paria dicunt̃, quæ eiusdẽ cõditiõis sunt: hinc prima ad Corinthios decimonono: Nũqd nõ habem⁹ potestatẽ sororẽ mulierculã circũducẽdi, sicut et cæteri apostoli

& fratres domini, & Cephas, aut solus ego, & Barnabas, non habemus potestatem hæc operandi.

Quæ uero extrinsecus loca aßumuntur, hæc tanquam testimonia quædam sunt ad faciendum fidem, quæ sunt, ut Oracula, Autoritates, Confeßata, uulgi opiniones, Sectæ, Pacta, Sententiæ, Iudicium, Consuetudo, Vsus, Leges: Oracula sunt, à quodã diuino numine prodita uaticinia: Autoritas est, probabile dictum sapientis, uel alicuius famati uiri, atque præstãtis in arte sua. Confeßata sunt, quæ ab aliquo extorquentur ueritatis indagandæ causa, ut Matthæi octauo. Et ecce clamauerunt dæmoniaci dicentes, quid nobis et tibi Iesu fili dei, uenisti huc ante tempus torquere nos. Vulgi opinio, est certa fama quæ omnibus uidetur, unde illud Marci undecimo: Timemus populum, omnes enim habebant Ioannem quasi uere propheta eßet. Secta est, certæ disciplinæ alteri aduersæ imitatio. Pacta sunt, cõuentiones aliquarum partium in idem tendentium. Iudicium est, futurorum æqua cogitatio, ut Matthæi decimo sexto: Facto uespere dicitis serenum erit, rubicundum est enim cœlum: et mane, hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum. Hinc Prouerbiorum duodecimo, Cogitationes iustorum iudicia. Sententia est, iudicis uoluntas uerbo aut scriptis prouulgata. Consuetudo est, diuturnitas morũ consensu populi approbata. Vsus est, contrectatio rei: Lex est, sanctio præcipiens iusta, & prohibẽs aduersa.

Præterea quæ personis ac rebus attributa sunt, faciẽdæ fidei locos præstabũt. Attributa aũt personæ, his uersibus patent. Nomen, natura, cum fortuna, studioq;.

Perso-

Personæ uictus, habitus, casus, & affectus.

Quæ uero negotijs seu rebus attributa sunt, hoc metro patent.

Quidnam, cur, quibus auxilijs, ubi, quomodo, quãdo.

Et eiusmodi plura loca sumuntur in arte, ex regulis & speciebus figuræ Q.

Sunt adhuc alia loca accidentalia, quibus animus auditoris mouetur, ad seueritatem uel remißionẽ, ad odiũ, uel beneuolentiam, ad tristitiam uel lætitiam, quæ communiter sumuntur in hunc modum.

Ab autoritate, exponendo, quantæ curæ ea res fuerit deo, angelis, prophetis, ecclesiæ, maioribus, regibus, nationibus, senatui, legibus, ciuitatibus, uiris sapientibus & eiusmodi.

A relatione, eorum ad quos res pertineat, utrum ad superiores, uel inferiores, an ad pares.

A facilitate, scilicet inuitandi, uel uitandi, uel difficultate eorundem.

A dißimilitudine, huius ad alia.

A consilio, quia deliberate, uel dedita opera factũ, narrando causas.

Ab exaggerando facinore, ut si sit nobile, regiũ, præclarum, mite, humanum: uel contra, crudele, tyrannicũ, tetrum, nepharium, impium.

A non uulgari, quia singulare, ac rarum.

A comparatione, quia unum altero peius, uel melius, loco, tempore, modo.

A consequentia bonorum seu malorum, & eorum enumeratione.

A demonstratione alicuius quod palam est, ut miraculi seu attributi.

A conuersione rei ad nos, uel nobis coniunctos, si simili subijceremur. Commiserationem etiam mouemus consimilibus locis, ut:

A ui fortunæ, perpessæ, uel patiendæ, etiam à quibus minime decuit, auditori exemplo futuræ.

A tolerãtia, alicuius magni ac excelsi ac fortis animi, patientisq; malorum.

A deploratione, singulorum incommodorum breuiter enumeratorum.

A conuertentia, similis casus ad auditores, eorumq; coniũctos.

Ab humanitate, erga alios communicatione.

A cõmendatione, cum precibus & obsecrationibus.

Ab utilitate, referendo uaria exinde commoda, ad rempublicam, ad gloriam & exemplum auditorum, posteritatisq; memoriam.

A confeßione, cum lachrymis gestibusq; lamentabilibus, quasi deficientis præ dolore, ut in orationibus funebribus & consimilibus sæpe conuenit.

Ex his itaq; locis sumuntur probationes & improbationes: probatiões, in constructionem affirmatiue uel negatiue: improbationes, in confutationem alterutrius. Sed in probationibus considerandum est, an neceßario inferant uel probabiliter, uniuersaliter uel particulariter, an cõstructiue uel destructiue, q̃ oĩa facillime iueniũtur ex

tur ex figura A & T, & illarum multiplicatione per figuram Q: ut ad probandum istam: Ieiunium eße bonum, aßumimus ex figura A. in camera E. quia facit obseruatorem suum potentem aduersus uitia & dæmones, iuxta illud: Hoc genus dæmoniorum nõ eijcitur nisi in ieiunio & oratione. Similiter per A F. quia facit obseruatorem suum sapientem, iuxta illud quod legitur de pueris Danielis &c.

Improbationes autem sumuntur per modum oppositum, uel per destructionem loci siue rationis, ut dicetur inferius. Præterea considerandum, quia probationum & improbationum quædam directæ, quæ arguunt à superioribus & prioribus: quædam indirectæ, quæ à posterioribus: quædã extraneæ, quæ per extraneũ aliquod

Quando autem oppositas nobis rationes diluere non poßumus, tunc sumptis locis accidentalibus, illas uarijs modis alleuiamus, ut sequitur, uidelicet:

Aggreßione, cuiusq; grauioris rei, ut cætera auditor uana credat.

Intermißione, ostendendo nos transire rem breuitatis causa: & si tempus daretur, plenius satisfacturos.

Promißione solutiõis, si postea multa dicamus, quorum multitudine auditorem obtundendo, intantum obruimus, ut promissæ solutionis immemor fiat.

Attenuatione, ostendendo amplificãdo fuiße impossibile id, q; oppositũ est possibile, aut aliter dictũ, factũ, et eiusmodi. Admonitiõe, qua aduersariũ si in eo argumento perseueret, ostendimus in uaria pericula & incõuenientia casurum.

Quæstione, duorum uel plurium, ex quibus aduersarius male alterum electurus sit, uel cui respondere non poßit.

Retorsione, argumentorum in aduersarios.

Illusione, si argumenta in risum resoluuntur.

Contemptione, illorum tanquam humilia, extra propositum, uiris doctis indigna, & prætereunda.

Suspicione postremum, nam quæ improbare nō possumus, figuratis suspicionibus aspergemus.

Quinto nunc & ultimo, de solutione dicēdum erit, quæ duplex est, una respondens ad dubitabiles quæstiones, alia improbans ac dißoluens argumenta.

Solutiones per quas ad dubias quæstiones respondemus, ex regulis & speciebus quæstionum sumere oportet, quemadmodum superius ostensum est, ubi de figura Q loquuti sumus, ubi docuimus qualiter ad unamquamq; quæstionem respondendum sit. Sed hoc licet facile sit cognoscere, non tamen facile reperitur quid respondeatur.

Ad inueniendum itaque, quid ad quoduis quæsitum respondendum sit, hoc per sex modos fieri potest, qui sunt figura A. figura T. figura duplex, figura multiplex, subiecta, & regulæ, uel iuxta Raymundum applicando quæstionem per quatuordecim modos, ad artem, qui tamen sub his sex iam dictis continētur, & sunt isti, prima figura, secūda figura, tertia figura, quarta figura, tabula, euacuatio tertiæ figuræ, multiplicatio quartæ figuræ, mixtio principiorū et regularū, diffinitiões principiorū, species triangulorū, regulæ quæstionum,

species

ſpecies regularum, nouem ſubiecta, termini extranei, quos Raymundus concipit per centũ formas, & in iſtis quatuordecim, tota applicatio artis perficitur. Solutione autem quæſtionis accepta, probatio eius, ab eiſdem generibus, ex quibus ſolutio ſumitur, requirenda eſt, uaria illatiõe, mixtiõe, aſcenſu, deſcenſu de principio ad principium, de ſubiecto ad ſubiectum, de regula ad regulã, de figura ad figuram: & quoniam ex his probationibus & conſequentibus, nouæ quæſtiones naſcuntur, oportebit illarum ſolutiones per ſuas regulas eodem modo reperire.

Solutionum uero eiuſmodi, quædam directæ, quando reſpõſio ipſa immediate ex terminis huius artis colligitur. Aliæ indirectæ, quando id quod pro reſponſiõe inuentum eſt, non in arte explicatum eſt, ſed ſecundum artis terminos reperitur & excogitatur. Exemplum primi modi eſt, ut ſi quæratur, quid eſt angelus, reſpondetur ſecundum regulam quidditatis per figuram A, ſic, angelus eſt, qui ſua potentia agit, & ſapientia cognoſcit, nullo ſenſu imperante, uel obiecto mouente. Sed per ſecundum modum inuenimus reſponſionem, continentem regulam quidditatis non expreſſe, ex his quæ in arte ponuntur, ſed ſecundum ea compertam, ut ex figura T per angulos B & C. per angulum C. inuenitur aliquid loco generis, in quo angelus cum alia re concordat, ut ſi dicatur, angelus eſt ſpiritus. Deinde per B inuenitur differentia, per diuiſionem illius quod loco generis inuentum eſt, uel per ſeparationem ſubiecti propoſiti, ab aliquo alio, quod ſub eodem genere continetur

& emerget diffinitio talis, angelus est spiritus corpori non coniunctus. Similiter si quæratur utrum angelus possit creare, secundum primum modum responsio sumitur per A, & per secundum modum sumitur ex T E K. uidelicet, secundum potestatem, principium, & minoritatem, ostendendo negationem quæstionis, quia ipsummet quod ex nihilo factum est, non potest nisi ex præiacente materia aliquid facere.

Quid est deus? respondetur per mixtionem principiorum A. ex diffinitione B. applicata ad C D. secundū primam speciem Q C. sic: deus est illa bonitas, quæ infinite & æternaliter, est ratio boni, quod agat bonum, infinitum, & æternum.

Quid est angelus? respondetur per tertiam speciē Q C. & per principia T C H. angelus illa creatura, quæ est magis similis deo, uel respondetur per regulam Q D, angelus est spiritus cōstās ex intellectu, memoria et uoluntate, nullum habens appetitum ad corporis coniunctionem, et hæc ultima clausula sumitur per A G ad differentiam animæ rationalis.

Quid est anima? respondetur per T G est illa essentia quæ perficit corpus cū quo est coniuncta

Quid est cœlum? respondetur per T B H, est illa substantia corporalis quæ maior est omnibus alijs.

Quid est substantia? respondetur per diffinitionem A E, est ens per se naturaliter existens et agens.

Quid est corpus? respondetur per tertiam speciem Q C, est substantia, in loco occupans locum

Quid est accidens? respondetur per tertiam speciem

em QD. est instrumentum substantiale, quod per se existere non potest

Quid est peccatū? respōdetur per T D G K, ē accidens in subiecto, quod nullam similitudinē habet cū deo.

Vrum peccator absolutus à sacerdote cum iniuncta poenitentia, existens in bona uoluntate satisfaciendi, sed postea mutet hanc uoluntatem, negligens et omittens poenitentiam, sit absolutus Respondetur negatiue per A D T F Q E, quia fracto medio, frangitur duratio formæ et finis, et principium non se potest habere ad finem, per lineam continuam, et destruitur influentia et refluentia absolutionis.

Vtrum facta poenitentia à sacerdote iniuncta, peccator sit absolutus à poena et culpa. Respondetur per T B I hoc modo, sumendo differentiam inter sensuale et intellectuale, si culpa est magna in anima, et poenitentia leuis in corpore, ratione dissimilitudinis, peccator non est absolutus à poena, nec à culpa, sed si contritio et dolor in anima æquipollet culpæ, quamuis leuis sit poenitentia in corpore, ratione uirtutis sacramenti, liberatus est peccator à poena et culpa: itidem si culpa sit leuis in anima, et poenitentia æquipollet in corpore, liberatus est.

Argumentorum autem dissolutio tribus modis perficitur: Aut enim soluimus fallacias uerborum, uel sententiarum, ostendendo falsitatem argumenti, propter defectum quem habet in forma, uel in materia, uel in distinctione, constructione, cooperatione, coniunctione, et reliquis eiusmodi.

Aut

Aut dißoluimus argumentum, ostendendo diuersitatem subiectorum, principiorum, mediorum, causarum, aut illis, uel illis, aliter, uel aliter meßе, et aliter ad hæc uel illa referri, quod genus dißolutionis, apud iurisconsultos maxime in usu est.

Aut dißoluimus argumentum, improbando ipsum, ostendendo ex alijs principijs, uel rebus neceßarijs, falsum eße hoc quod concludit uel dicit, uel hoc aut illud inconueniens sequi, dißoluendo et improbando rationem argumenti, et destruendo, ac improbando locum, ut quia falsus, uel maledictus. Aut negando autorem, uel autoritatem, uel quia autori non est fides adhibenda, uel quia alia, uel maiori autoritate repellitur. Aut afferendo aliam rationem potiorem, uel contrariam. Aut ostendendo aliquod incōueniens, quod sequatur ex eo, quod in argumento positum est. Aut excipiendo à generali aliquod speciale, ratione exceptionis adiecta, ostendendo differentiam uel similitudinem, uel causationem, uel effectionem, uel respectum, uel separationem, aliquorum inter se, ex subiecto uel prædicato, uel modo cohærentiæ, ex quorum distinctione, et contraria applicatione, omnis improbatio et dißolutio componitur.

HAEC EST TERTIA PARS

principalis horum commentariorum, quæ est de uniuersali dispositione, et applicatione artis, docens quomodo de subiecto aliquo uel qualicunq; re de qua sermonē facere uolumus, per artem ipsam copiose disserendum sit, et hæc pars diuiditur in quatuor partes, quarum prima est de ingreßione: secunda, de deductione: tertia, de conclusione: quarta, horum omnium tradit exempla, de quibus singulis nunc dicemus.

INgreßio constat Exordio, Narratione, Diuisione, hæc autem quoniam non satis docte ex hac arte petitur, ideo qui uelit, ad præcepta rethorica se conferat.

Exordium ipsum, quod principium est sermonis, cōciliat auditores, animumq; ipsorum idoneum reddit ad audiendum, faciens eos attentos, dociles, et beneuolos, quanquam ad hæc ipsa etiam in toto sermone oporteat conari.

Attentos reddimus auditores, si pollicemur nos de rebus magnis, nouis, inusitatis, dicturos etiam uerbis excitantibus, hortando auditores ut attente audiant.

Beneuolentiam captamus à nostra, ab auditorum, ab aduersariorum persona, et à re ipsa, cum nostra sine arrogantia, cætera uero citra adulationem prudenter laudamus, item cum inimicorū odium, inimicitiam, cōtemptum, et inuidiam mouemus, atq; cum rem ita proponimus ut ab eo quod odiunt, ad id quod diligunt auditorum ani-

rum animi traducantur.

Dociles uero reddimus auditores, quatenus summã rei de qua agimus, breuiter complectimur, quæ pars in sermonibus, thema, uel thesis, hoc est propositum, uel positum uocatur: uerum hæc omnia, uel agimus manifeste, uel per insinuationem, dißimulando, occulta interiecti one uerborum, ad mouendum beneuolentiam aptorum.

Sumendum uero est omne exordium, ex intimis ipsius rei de qua agitur, ut proprie cohæreat cum narratione rei, & ex ipsa natum uideatur, non uulgare, nõ commune, non minus prolixum, nec superfluis, uel nimium apparatis uerbis compositum, nec affectatum, ne fidem deroget dicenti.

Præterea ut omnia recte peragas, considerare oportet, mores auditorum, & coram quibus, quid, qualiter, qua audientium opinione, quo loco ac tempore, & secũdum illorum rationes, sermonem moderare, ac temperare

Narratio ipsa, siue negotij, siue rei, siue lectionis, uel qualiscunque fuerit, breuis sit & clara, atque credibilis.

Breuis erit si nullo cursu, nullis ambagibus, sed solum neceßarijs uerbis rem explicemus, cauendo omnem reduplicationem, & repetitionem.

Clara erit, si qualitates rei, proprijs ac usitatis uerbis, debita & accommodata pronunciatione, ut auditores facile accipiant & intelligant, significemus.

Credibilis erit, si uerisimilis, si eius circumstantiæ, sicut natura rei, uel negotij, et auditorum opinio postu

lat,

lat, debitæ obseruentur.

Diuisio est rerum de quibus dicturi sumus breuis enumeratio, ut certas res animo teneant auditores, quibus dictis, sciant sermonem eße completum, et hæc debet eße absoluta, pauca, subdistribuenda, ordinata

Absoluta, ut nihil in ea desit, aut supersit, nullum aßumendo uerbum, nisi neceßarium.

Pauca, ut sola sine speciebus ita genera proponat, ut nec species tanquam dißimiles generi permisceat, nec superuacua aßumens, uel in minutißima diuidens, uel plura quàm satis est membra faciens, in eandem obscuritatem incidat, contra quam diuisio inuenta est

Subdistribuenda est, à generibus simpliciter expositis, ad species, cum id res ipsa postulat, singulariter exequendas.

Ordinata, ut ita unaquæq; res prosequatur, quemadmodum per diuisionem exposita est, uel quod ultimo distribuantur, quæ auditor maxime optare uidetur.

Qui autem secundum hanc artem, breuiori uel leuiori dispositione uti uelit, is accepta materia de qua dicendum erit, primum illam auditoribus proponat, et aliquo modorum deductionis prosequatur, aut certe cum re ipsa, intentio seu finalis causa dicatur, aut impulsiua abijciatur, uel si diuisione quadam res proponenda sit, simul, qua ratione, quo ordine, dicendum sit proponatur, ut attenti et dociles fiant auditores, captando beneuolentiam, ex personis, et rebus, per loca superius tradita.

Dedu-

Deductio artis, est, qua ostenditur proposita re, aut propositione, aut quæstione, uel oratione, quomodo sermones, argumenta, probationes accipere & deducere debemus, ex quo elicimus duplicem deductionis cursum, scilicet sermocinatiuum, et argumentatiuum.

Itaq; in deducendo aliquo subiecto, siue sit dictum, siue oratio, siue propositio, siue quæstio (dico enim hic subiectum non solum quod in propositione subiectũ est, sed omne id circa quod uersatur animus, quodq; est obiectũ intellectus, uel cogitationis, quocunq; eiusmodi posito) diuersimode deduci potest.

Vno modo plano processu, ex ipsa arte, ordine principiorum seruato, cõiungendo, uel separando, subiecta, prædicata, modos, determinationes, tam subiectorum, quã prædicatorum, et hoc uario modo, uel multiplicãdo unũ terminum ad alium, respectu actionis, paßionis, imitationis, alicuius principij, secundum figuram A uel T. faciendo commixtionem, cum pluribus et singulis terminis, uarie commiscendo, uel per oppositum inuestigando, uel deducendo et uariãdo secundum regulam aliquã aut quæstionem, commiscendo eis principia, secundum duplicem et multiplicem figuram, planè uel illatiue, uel secundum aliud quoduis inferendi genus, constructiue, uel destructiue.

Illud etiam notandum est, nunquam tractari aliqd, in quo non sit aliqua regula implicita, secundum quam ducatur id quod dicendum est.

Cum itaq; res aliqua pro subiecto suscepta, est per artem deducenda, siue dictio incomplexa, uel intentio ali

qua, uel sententia à præclaro aliquo autore posita, uel aliter suscepta, siue sit aliud quoduis thema, de quo sermonem facere intendimus. Possumus subiectum hoc deducere per prædicata absoluta et respectiua, faciẽdo illorum inter se, tum ad subiectum ipsum uariam attributionem, aliquo uerborum diuersorum mediante, ut per est, inest, fit, facit, habet, dicitur, possibile est, necessarium est, et eiusmodi, qualia superius inter terminos extraneos ostendimus, actiue uel passiue sumptis, multiplici ratione, uel in seipso, uel ad seipsum, uel à seipso, uel per seipsum, uel propter seipsum, uel secundum seipsum uel inquantum est hoc, uel in hoc, uel cum hoc, uel ab hoc, et secundum huiusmodi mutationes, prout possunt accidere, aut ex una parte, aut ex diuersis, per eadem uerba, uel alia, ad idem, uel ad aliud, uel ab alio, deducendo affirmatiue, uel negatiue, nominaliter, uel uerbaliter, discurrendo per principia, et regulas, et subiecta secundũ uariationem de uno ad aliud, de generalibus ad minus generalia, et per contraria, ascendendo, et descendẽdo, ut maior fiat multiplicatio, et uarietas, mutatis nominibus, uerbis, et propositionibus, per quæ discursus eiusmodi applicari potest: et sicut procedimus in his secundum modum planum et simplicem, sic etiam procedere possumus secundum modum mixtum et multiplicem, multiplicando figuras, uaria commixtione terminorum.

Si uero per quæstiones et regulas rem ipsam deducere uolumus, siue implicite, siue explicite, hoc secundum aliquam quæstionem et regulam fieri potest, ut si de nomine non constet, primo quid nominis inuestige-

tur, deinde cum nomen explicatum eſt, uel per ſe conſtat, per quæſtionem utrum, rem ipſam inueſtigamus, diſcurrendo tunc per omnia quæ in figura A et T ponuntur, per conueniens aut inconueniens, probando affirmationem uel negationem, eius quod propoſitum eſt ſumendo locos plurimos, ex figura T, quibus probamus rem eſſe uel non eſſe.

Illud autem conſiderare oportet, nullam regulam ſecundum ſe probare totam ſuam quæſtionem, ſine alterius commixtiõe: exempli gratia, ſi quæſtio ſit, utrum iuſtitia eſt, ſi reſponſio ſumitur per T D, quia miſericordia eſt, quæ eſt contraria iuſtitiæ, iam emerget regula qualitatis, in qua ſimilitudo contrarietasq; conſiſtit, ſoli enim qualitati aliquid eſt contrarium. Quod ſi reſponſio ſit per T E, quia deus eſt, qui eſt cauſa et principium iuſtitiæ, emergit regula deriuationis de quo, et erit quæſtio, de quo eſt iuſtitia, et ſecundum eundem modum, ex diuerſis reſponſionibus et probationibus, aliæ ulterius colliguntur: expeditis autem his, quæ ad utrum dici oporteat, proximũ erit inueſtigare ꝑ quæſtionẽ quid, ſecundũ omnes ſpecies ſuas, et ſic deinceps per reliquas omnes quæſtiones, in unaquaque quæſtione, illum modũ ſeruando, qui de utrum exemplificatus eſt, et fiat tranſitus de omnibus et per omnia quæ ſunt in figura A et T, adhibendo etiam ſubiecta, uel propter ſimile, aut diuerſum, uel propter ſubiecti operationẽ, uel principia, ſic enim ſubiecta ipſa in probationem ueniunt, ut ſi de iuſtitia dicatur, oſtendamus iuſtitiam eſſe in deo,

in angelo, in homine, iustitiam facere hoc uel illud, apud deum, hominem, angelum, et eiusmodi, commiscendo et multiplicando per singulas figuras, et in singulis subiectis, secundum illorum conditiones, ueritates, falsitates, poßibilitates, impoßibilitates, aut de eße rei, uel de quidditate, uel qualitate, et similbus, per mixtionem multiplicis figuræ.

Hoc etiam addendum est præter istos terminos, in quibus artis huius discursus consistit, poße undecunque alios accipi, etiam alienißimos, uel quantumlibet multos, per quos eodem modo discurramus, ad rationem quæstionū, et cum aliquid simpliciter dictū est, postea dicatur respectiue, uel adiunctiue, uel per oppositum, affirmatiue, uel negatiue, et sicut procedimus secundum modum simplicem, sic etiam procedemus per multiplicem, commiscendo et iungendo unum alteri, ad probandum, et multiplicandum, in quibus probationibus, tanquam similibus, prioribus, consequentibus, principijs, causis, effectibus, medijs, distinctionibus, eorum quæ dicuntur, cum dißolutionibus argumentorum, et in singulis, sua multiplicatione ut monstratum est adhibita

Præterea, si quid alicubi, ab aliquo autore dictum, lectum, uel auditum memoriæ occurrit, simul recitetur, uel quantum ad res, uel quantum ad uerba, ita enim late diffundetur sermo, in uerba, et allegationes, similium, oppositorum, historiarum, sententiarum, sermonum, disceptationum, quæ omnia ita tractentur, ut non uideatur à proposito receßum, et hoc maxime conuenit,

et neceßarium eſt apud iuriſconſultos.

Eſt alius deductionis modus, qui diuiſiuus dicitur, ſiue ſit propoſitionis, ſiue rei, ſiue utriuſq;, per omnes figuras, præcipue per figuram Q. implicite, uel explicite, illa ſuo modo deducens.

Itaq; ſi complexum eſt, ut propoſitio uel ſententia aliqua, primo partes eiuſdem, quæ per diuiſionem diſtinctæ ſunt breuiter diffiniantur, et earum quidditas explicetur, et ſingulæ earum tractentur, per quæſtiones, et principia, et per ſubiecta, ut in priori deductionis genere oſtenſum eſt.

Conuenit etiam in hoc genere diuiſiuo, quod quidē in ſacris literis explicandis ſæpe uſuuenit, ut diſtinctio fiat per translationes, et allegorias, ad eliciendos diuerſos ſenſus, ex ipſo ſermone, et tunc in unoquoque ſenſu deducere rem, ſecundum proceßum ſupra notatum, et hoc particulatim, per ſingula membra, tum etiam commixtim, in tota propoſitione. Exemplum eius, ut ſi pro Hieruſalem accipimus ciuitatem ipſam uel animam, uel eccleſiam militantem, uel triumphātem: ſimiliter in ſacris literis, per aquas accipimus populum, uel gentes, uel peccata, uel animam, uel cœlum aqueum, uel elementū, et ſic de ſimilibus, prout apud theologos iuxta quatuor exponendi genera hoc in uſu eſt.

Accedit ad hæc alius quidem deducendi modus, utputa quando una propoſitio, uel res, deducitur per aliā, ut ſi iuſtitia ſit pro ſubiecto, et deducatur per hunc uerſiculum: Arma uirumq; cano. Dicamus iuſtitia armari hominem contra uitia, et tentationes, et per iuſtiti-

am reddi uirilem animum, ne sensuum illecebris muliebribusq; affectibus succumbat, & hominem propter iustitiam acquirere sibi perpetuam laudem & gloriam, & ab omnibus laudari & decantari ad posteros, in bonorum exemplum. Simili ratione, sit sapientia pro subiecto, & deducatur per illum uersiculum: O regina nouam cui condere Iuppiter urbem: Dicamus itaq;, sapientiam reginam & nouam, non senescentem, & illam condere urbem, uidelicet ecclesiam, ad quæ nobis occurrunt tunc dicta Salomonis, uocantem eam mulierem adolescentiæ nostræ, & ipsam ædificaße sibi domum, septem excidiße columnas, & in hunc modum plura.

Ex his quæ iam dicta sunt, satis patet ordo deductionis: sed hoc obseruandum est, ut ordinem commutemus commiscendo figuras, & hinc inde ex una figura transiliendo in aliam, prout ornatus uel neceßitas postulabit, unam regulam ex alia trahendo, multas introducendo, iterum recipiendo, sic tamen ut primum simplicia tractentur, antequam ad composita deueniatur: deinde uero permixtim, modo de tota re simul dißeratur, modo de singulis partibus, cum multitudine locorum eßentialium & accidentalium, probationum, improbationum, demonstrationum, solutionum & eiusmodi, quæ supra dicta sunt, adducendo substantialia prædicata & principalia, eße, eßentiæ, actus, formæ, potentiæ, & cætera quæ in figura A & T includuntur

Apud oratores, deductio orationis in confirmationem & confutationem distributa est, in quibus tota uincendi spes ratioq; persuadendi consistit.

Confirmatio est, propositæ narrationis approbatio secundum distributorum membrorum expositionem, secundum modum argumentandi ex locis et medijs superius traditum.

Confutatio, ex eisdem sumitur ex quibus confirmatio, nam contrariorum eadem est disciplina, et hæc fit sicut docuimus superius de argumentorum dissolutionibus.

Sciendum insuper, quoniam in omni materia, uel ethica, uel politica, uel theologica, tria occurrunt causarum genera.

Demonstratiuum, quod tribuitur in alicuius laudem aut uituperationem.

Deliberatiuum, ad suadendum uel dissuadendum.

Iudiciale, quod positum in controuersia habet accusationem aut petitionem cum defensione.

Præterea hæc genera sæpe mixtim agenda occurrunt, sæpe etiam, et si non cum multis fiat consultatio, uel apud tribunal, tamen ab una persona omnia hæc genera ueniunt agenda, ut in prædicatione uerbi diuini, concionator ipse sit actor, populus tanquam reus, conscientia iudex, aut unus ipse suppleat omnium suffragiorum uota.

Conclusio est ultima pars totius orationis, et sermonis terminus, auditoris memoriam reficiens, et animum eius commouens, et potest fieri tribus modis.

Vel potissimo aliquo argumento, in quo totum robur sermonis consistat, atque ita concludatur sermo.

Vel fiat per enumerationem, ordine colligendo et

com

commonendo, quibus de rebus uerba fecerimus: et hæc debet eſſe breuis, ut rememoretur, nõ reintegretur, nec ab exordio uel lectione, ſed ſecundum diuiſionem, eius ſumatur initium.

Vel amplificatione utendum eſt, mouendo animos tepentes, et ſedando commotos, quod fit per loca communia ſuperius narrata: præterea ſecundum diuerſos modos diſſerendi, diuerſos fines inferendo, ut puta in theologicis, ad finem æternitatis & omnipotentiæ: in iure quod æquum, bonum & utile: in oratoria, quod deceat, delectet: in mathematicis, quod maxime perſpectibile eſt: in ſermonibus deuotionalibus, ad ſuſpiria, lachrymas: uel uoluptatem, aut charitatem dei, angelorũ, ſanctorum et eccleſiæ, aut amorem proximi, aut parentũ, fratrum, coniugum, liberorum, familiarum, prælatorũ, officiorum diuinorum: aut honeſtatem, ut uirtutum, maxime earum, quæ ad communitionem hominum, et liberalitatem, ac mandatorum alleuiationem, & conſcientiarum ſerenationem ualent: aut ad decorem, transferendo ſenſibilia ad intelligibilia & diuina, ad mentem & uitam angelicam, et ſimilia, cohortando auditores ad ea retinenda, et in eos à quibus hæc uiolata ſunt, incitando odium et inuidiam, demum commouendo miſerationem: hæc omnia multiplicando, explanando, probando, amplificando, per omnes artis partes, ſecundum duplicem et multiplicem figuram, atq; ita concludendo ſermonem, quemadmodum nunc per exempla oſtendetur.

Reliquũ igitur nũc eſt, ut exẽplis quibuſdã oñdamus i-

psius dispositionis ac applicationis modum, secundum præcepta ea, quæ in præcedentibus tradita sunt. Primū itaq; exemplum sit, quale Andreas Canterius tradidit secundū planā ac simplicē deductionē. Sit itaq; Ieiuniū pro subiecto, atq; hoc dedicamus primo perfiguram A.

De Ieiunio habiturus sermonem, ab hoc euangelico uerbo exordiar: Venient dies cum auferetur sponsus à filijs nuptiarum & tunc ieiunabunt. Quo uerbo intelligimus palam, apostolis, qui tunc præsentes demonstrabantur, & per eos, toti ecclesiæ Christianæ, constitutū imperatumq; esse à domino nostro Iesu Christo ipsum ieiunium: sic enim & alio loco legimus: Quod uobis dico omnibus dico: uigilate. Quis igitur hoc euangelico atque dominico præcepto monitus, non studeat ieiunare, ut ad æternam quæ ieiunantibus promittitur saturitatem perueniat, dicente domino: Beati qui nunc esuritis, et cætera: cum perspexerit eam uirtutum copiam, quæ in ieiunio collata est, et quæ in ieiunio perficiuntur, & quàm recte ordinatū ac cōditionatū est. Est eñ ieiuniū abstinētia cibi & pot⁹, q̄ qdē abstinētia ea abstrahit, quæ carnis sunt ut cōseruet ea q̄ spūs sunt, et faciat obseruatorē suū seipso sublimiorē, ac ex corpali reddat spūalē. Ideo inquit apostolus: Debitores sumus non carni, non ut secundum carnem uiuamus, sed spiritui si ergo spiritu uiuimus, spiritu et ambulemus: qui enim secundum carnē uixerit, morietur.

Hinc est quod ieiunium unit hominem cum deo, nam et deus spiritus est, et qui adhæret deo unus spūs efficit cū deo: ieiuniū aūt quo quispiā deo unit, unū eē oportet

non

non diuiſum, ſed omnibus ex ſuis partibus compoſitum, cuius integritatem nulla diuiſio quaſſauerit, ut ſcilicet ſicut corpus ieiunat ab eſcis, ita anima à peccatis: ſic totus homo ab omnibus concupiſcentijs ſuis inordinatis ieiunet capillus à ſuperfluo cultu, ieiunet oculus ab inani uiſu, & aures à prauorum uerborum auditu, à uoluptuoſis olfactibus nares, & lingua non ab eſcis ſolum et ſaporum delectamentis, ſed & ab omni ſermone inani & uerbo otioſo ieiunet. Excedat à corde omne impiũ fomentum, inuidia, & auaritia, & omnis mala libido, hoc enim cordis eſt ieiunium: non tangant manus illicita, non proficiſcantur pedes in ſcandalum, ſic enim & manus & pedes ieiunabunt, hæc enim omnia collectione & integritate ſua ieiunij conſtituunt unitatem atq; perfectionem.

Quæ itaq; ad ieiunij requiruntur perfectionem, ſi unum eorum defecerit, non dicitur recte eſſe ieiunatũ, quod paucis uerbis Iſaias ſignificat inquiẽs: Non eſt hoc ieiuniũ contorquere quaſi in circulo caput, ſed ſolue colligationes impietatis, reſtitue iniuſta, miſericordiã fac in pauperes, &c. Solum enim quod perfectum eſt, hoc deo gratum eſt, quoniam ipſe perfectus, unde illud Matthæi ſecundo: Perfecti eſtote, &c. & Leuitici. 19. Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum, & alibi: non offeretis mihi morbidum, nec mutilatum, &c.

Omnibus itaq; amplectendum eſt ieiunium, tanquã cœleſte ac ſpirituale bonum. Sed non dicitur ieiuniũ bonum, niſi bene fiat. Quid enim bonitas niſi communicatio: bene itaq; ieiunat, qui eſcas quas ſibimet abſtrahit,

pauperibus largitur, non qui uelut exactor, tunc quãdo ieiunat, pauperes affligit, debitoribus suis tum maxime est infestus, quod apud Isaiam legimus, in die ieiunij apparet uoluntas in molestandis debitoribus uestris, tum adijcit, est hoc ieiunium quod elegi, frange esurienti panem tuum, uagos & inopes recipe in domum tuam, & cætera. Quæ bonitas nisi ieiunio accesserit, non erit ieiunium bonum, si autem ieiunium non sit bonum, non erit deo gratum, qui nihil præcipit nec acceptum habet nisi bonum, quoniam ab eo omne bonum manat, & ex eo genere gratias sibi refundi iubet.

Magnum est ieiunium abstinere ab iniquitatibus, quia magna est iniquitatum multitudo, magna etiam aduersus hominem ipsarum pugna atq; militia, ut eo maior sit in ieiunio laus, constrepentibus undique tot hostibus, his quidem palam, illis per insidias, ut apud prophetam legimus: Domine quid multiplicati sunt inimici mei. & alibi: Circumdederunt me sicut apes: & ex hoc ieiunium illud maius est, quoniam ad animam pertinet: aliud uero ad corpus, et ad escas, anima autem plus est quàm corpus, et peccatum plus quàm esca, imò multo pretiosior est anima corpore.

In ieiunio etiã oportet esse perseuerantiam, iuxta sacrum illud prouerbium: Qui perseuerarit usq; in finem, hic saluus erit: & qui legitime certauerit, hic coronabitur. Hinc Moyses accepturus præcepta, quadraginta dierum ieiunium continuauit, nõ manducans panem, neq; uinum bibens. Multa alia afferre possemus perseuerantiæ ieiunij exempla, quæ missa facio. Hæc igitur

tur perseuerantia si desit à ieiunio, ut in alijs uirtutibus laudem euacuat, minuitq; meritum, & perdit præmium.

Facit autem ieiunium poßeßorem suum potentem, ad dominandum imperandumq; suis concupscentijs illicitis: sic & ecōtrario dimißio ieiunij impotentē hoīem facit, hinc Saluator ait: Hoc genus dæmoniorū non eijcitur nisi in ieiunio & oratione. & Apostolus præcipit: Abstinete à uino in quo est luxuria. & Heremias: Venter mero æstuās, spumat in libidinem. Hoc in Loth ostensum est, qui propter ebrietatem cōmisit incestum. hoc in Holoferne, qui exarsit in amorē Iudith, caputq; & uitam amisit.

Tribuit ieiunium sapientiam, & diuinam & humanam, aut certe disponit ad illam: unde illud Prouerbiū: Pinguis uenter, macer intellectus. Hoc patet primo de Moyse, qui ieiunando diuinam scientiam & artes complexus est: Ieiunando Helias curru igneo euectus est: item Daniel & cæteri tres pueri ieiunantes scientiam adepti sunt: & apostoli ieiunantes receperunt spiritū sanctum: Ioannes ieiunando in insula Pathmos, reuelationes accepit secretißimas.

Ieiuniū oportebit esse uoluntariū: ipsa eñ cibi abstinentia, nisi animæ electione fiat, nullam in se habet uirtutem: hinc legitur, dominum Iesum spiritu sancto intraße desertum.

Ieiunium uirtuosum est, si ab homine uirili fortiter sustineatur. hinc ad Hebræos 11. legimus, quomō sancti

in

in cauernis terræ, nuditatem, miseriam, & ieiunium, uiriliter sustinuerunt.

In ueritate autem ieiunare oportet, non in simulatione, unde dominus in euangelio. Nolite fieri cum ieiunatis sicut hypocritæ tristes, etc. & ergo ieiunij præmium non habebunt, & cætera, unde uæ uobis scribis & pharisæis.

Gloriam nullam præstat ieiunium, nisi honestæ rei causa suscipiatur, ut si pro criminum ignominia, non enim est pro superstitione ieiunandum, nec pro inani gloria, unde illud, tu autem cum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam laua.

Per figuram T. deinceps hoc modo ieiunium deducatur.

Ieiunium differt inter se, nam aliud spirituale, aliud corporale, quæ utraq; in unitate & perfectione ieiunij requiruntur, ut unum alterius utatur suffragio, nam corporale sine spirituali uacuum est, & spirituale sine corporali sæpe difficilius obseruatur. Facit etiam ieiunium homines differre à bestijs, quæ suo appetitu ducũtur, ut neq; in cibo, neq; in potu sibi temperamentum ponant, neq; ab alia ulla uoluptate cum delectabilia præsentia obiecta habent. Neq; potest homo recte homo dici, si tunc solum ieiunet, cum istis caret, & non potius in ipsa abundantia modum sibi ponat, ut de Dauid opulento rege legimus, qui inter epulas regias sibi positas, cinerem, tanquam panem manducabat, & poculum cum fletu miscebat.

Sicut homo per ieiunium discernitur à bestijs, ita coniun-

coniungitur angelis, & aliquid maius in se habẽs quàm angeli, quoniam cibi potusq; abstinentia angelis per naturam inest, quod nullo corpore induti, nullo fomẽto corporali utuntur: homo autem qui in corruptibili corpore spiritualem uitam meditationemq; suscipit, potest angelus uel similis esse uel maior, angelicam in eo imitatus puritatem actione uirtuosa.

Sicut angelis bonis ieiunium concordare facit ieiunantem, ita malos dæmones expugnat & fugat, quos crapula libidoq; improbi ianitores in atrium morale hominis admiserunt. Vnde Saluator ait: Hoc genus dæmoniorum non eijcitur nisi in ieiunio & oratione. Sic de Iuda legimus, quod post buccellam intrauit in eum satanas, uidelicet quasi crapulæ sequax.

Ieiunio autem multiplex cõstituere possumus principiũ: nam in lege iustitiæ, ante peccatum institutũ est, ut esset prohibitione lex, & ex obseruantia meritum: præcepit enim dominus, ne de ligno scientiæ boni et mali comederent. Institutum est post peccatum in pœnã, dicente domino: in sudore uultus tui uesceris pane tuo, quo sæpe fraudaberis, & cætera: similiter quadragesimale ieiuniũ inuenimus in Moyse, in Helia, in Esdra, in Iudaica obseruantia, item in Christo, in apostolis, in põtificibus, & sanctis patribus institutum.

Ieiunium est medium coniungens in homine ea quæ inter se frequenti pugna certant, animam scilicet & corpus, ut inquit Apostolus: Caro concupiscit aduersus spiritum, & cætera: quare nisi ieiunio compescatur, sub spiritus imperio difficile continebitur, quod Sapiẽs in

Parabolis innuit dicens: Qui delicate nutrit seruum suum, inueniet eum contumacem.

Finis ieiunij est, ut corporis affectus supprimi possint, ut animus non impeditus delectatione crapulæ, liberior sit ad suum officium exercendum.

Similiter hic aliqua inueniendo de ultimo triãgulo.

Per figurã aũt Q deducimus ieiuniũ, quærendo de eo, per diuersas quæstiones & diuersimode: ut, utrum ieiunium est bonum, utrum bonum sit ieiunare, quid est ieiunium, quid est in ieiunio, & in quibus est, quid operatur ieiunium in homine, quis tenetur ieiunare, quis nõ, de quo est ieiunandum, quare institutum ieiunium, quale debet esse ieiunium, quantum debet esse, quando est ieiunandum, ubi ieiunãdũ, ubi fuit institutum ieiunium, à quo fuit institutum, quomodo ieiunandum, cui ieiunandum, quotuplex est ieiunium, quoties est ieiunandum, et sic de similibus, accipiendo solutiones quæstionum eiusmodi secundum regulas suas, miscendo figuram A et T ut supra docuimus.

Alterum nunc exemplum esto, quod ponit ipse Raymundus in sua Rhetorica.

Socrates ille philosophorum princeps facile & pater omnium, adolescentem quendam ingenua & liberali forma præditum intuens, cum is quidem tacitus diutule astaret: quin inquit loquere: age ut te uideam ò adolescens: scilicet super animo et oratione magis q̃ specie exteriori iudicandum ratus. Atq; equidem nunc quoq; haud aliter cẽseo excellẽtiã tuã doctor egregie, seu potius oẽs uos q adestis: unus ẽm pro oĩbus locutus est: uelle

animi

animi ingenioliq; mei ex oratiõe periculũ facere: Et equidẽ tametsi nũc uereor ut expectatiõi uestræ parum satisfaciam, tamen quia non est quo poßim hoc onus dicendi honeste auersari, in eũ enim ultro dicendi campũ ut Gorgiano more quacunq; de re uelletis dicturum sponderim, nec mihi nunc pedem retro licet referre, quippe galeatum sero duelli pœnitet. Esto igitur quod mihi excellentia tua proposuit, dictionis huius thema, ex media philosophorũ ac dialecticorum schola deprõptũ. Accidentia conferũt magnã partẽ in eo quod qd ẽ. Et qm̃ nõ breuitate dialectica q̃ oratorio syrmate propositionẽ hanc tractare contendimus, primum omniũ dispiciamus, sint'ne accidentia, et quid sint: deinde quid sibi uelit hoc, quod quid est: ac postremo, quõ magnam partẽ accidẽtia in eo q̃ qd ẽ, conferant. Eße accidentia quodammodo sed non similiter tradunt philosophi, id quod accidentis peruulgata dictio declarat, quippe accidẽs est quod potest adeße & abeße præter subiecti corruptionem. Nimirũ igitur eße accidentiũ à subiecto depẽdet ita sane ut absq; subiecto omnino quidẽ nõ sint, cuius ratio est, quia sunt in alio, & non quidẽ ut pars. Im poßibile est tñ ipsa eße absq; eo in quo sunt: cõmẽsurantur igit̃ subiecto, & subiecti numerositate numerantur. Sic nẽpe hæc albedo, et hæc triãgularitas sunt, quatenus hoc aut hoc (cui insunt) subiectũ permanet, simulq; cũ eo (ut ita dixerim) adolescunt & senescunt, & intereunt, & locũ mutant, & circũscribũtur, et peregrinãt̃, et sedẽt, & cõplicãt̃. Atq; ad hũc quoq; modũ sæpenũero inuicẽ cedunt, scilicet calore pulso frigus admittit̃,

& calamitosam paternitatem orbitas excipit, & dulce olim coniugium tristi uiduitate mutatur. Iam uero ex his quæ de accidente dicta sunt, id quod quid est, quid aut cuiusmodi sit patere arbitror: non semel enim subiecti mentionem fecimus, cui quantum, & ut ita loquar, entitatis ratio proprie cõuenit, ut quod suæ entitatis robore accidentia sustinet & fulcit atq; sustẽtat: quippe à substando haud dubium substantiæ nomen deductum est: & prima quidem substantia quæ principaliter & maxime substare dicitur. Hoc itaq; quod substat ex his quæ ei accidunt persæpe cognoscitur: siquidem substantia intelligibilis est, accidentia ferè sensibilia, quæ sensibus interioribus exterioribusq; percipiuntur. Vt autẽ sensus nostri sunt intellectus, sic ea quoq; quæ sensibus pcipiunt, ministerio quodam ad eius cognitionem quod intelligibile est quasi manuducunt. Enimuero ut multiplex est accidentium uarietas, sic multiplex quoq; ad cognitionem eius quod quid est insinuatio. Hanc autem accidentium uarietatem, nouem philosophi distinxere capitibus, quæ principia seu prædicamẽta appellãt, mirumq; illud est in tanta ipsorum uarietate, summam ad hoc esse concordiam, & asperrimas rursum inimicitias: nam ut uerbi gratia dicamus, calor et frigus conueniunt quidem maxime: nam sub eodem sunt genere qualitatis: & maxime quoq; discrepant, nam mutuo se expellunt, neq; inuicem se compatiuntur, capitalisq; omnino est inter accidẽtia principalia seu extrema dissidium: nam media quanquàm utrunq; non participãt, tamen atrociter inuicem non confligunt. Omnino uero
ut

ut in præliando, quod efficacius est alterum uincit atq; expugnat, inq; eius locum succedit: at ubi æquo marte pugnatur, longius est certamẽ. Sic sane in ijs quæ ex cõtrarijs composita sunt, aßidua est belligeratio & lis illa Platonica, donec mixtum soluatur, & compositio ea labefactetur. Sunt autem hæc quæ diximus hactenus uulgo quoq; philosophantium notoria, & quæ scholarum omnium (si quidem sentiant) parietes & tabulata percallent. At (si quidem libet altius audire & dignitatibus uestris accommodatius) alia ratione hanc ipsam proportionem pertractemus. Accidentia nunc itaq; libet appellare, omnia quæ extra deum sunt, & quæ deus non sunt: solum autem deum id quod quid est. Atq; ne id nouum affectate nimium dicere uideamur, dei ad Moysen loquentis unum afferatur uerbum: Interrogauit Moyses dominum: quinam eßet & quod haberet nomen. Ille autem, ego inquit sum qui sum, sic loquere filijs Israhel, qui est misit me, propterea quod quid est, bonum hoc eße neceße est, solus autem deus bonus, solus igitur deus est, qui ergo nõ sunt deus, haud inepte hac cõsideratiõe accidentia dicemus. Sed bonitas creata est illius increatæ bonitatis uelut umbra quædam. Nempe illa immensa est atq; æterna, hæc autem finibus certis conscripta, & temporis angustijs inclusa. Potest illa diuina quidẽ bonitas absq; mundana subsistere, mundana autem absque diuina nequaquam. Atq; hæc testatur Simonides ille noster, cum ait: Aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate. Iam uero cognitio & industria quæ omnibus quidẽ rebus aliqua quodammõ inest, his siquidẽ

clari⁹, illis aūt obſcurius. Similiterq; ardor et ſtudiū ſui aut rerū ſimiliū, et ſi conuenientiū oīa hæc ſunt ex cognitiōe amoreq; diuino expreßa, ſed adeo ſane longe, ut reſpectu lucis illius quæ ſolē uincit, et amoris flagrātis tenebræ cimeriæ et gelu glaciale poſſunt appellari. Quid dicā de uirtute, q̄cunq; ea rebus ineſt, niſi diuina ſit uirtute fulcita, nōne oīs fragilis eſt et caduca? Fallaces uero rerū cōditiones et inſtabiles (ut ita loquar) ſtatus, quis nō uidet, niſi q ſciēs ac uolēs quocunq; ſe uertat corpis animiq; oculos claudit? O uanas hoīm ſpes, ò deſideria cæca, q inter tantā tāq; inſignē rerū omniū fragilitatē, gloriæ ſtudēt, qui in his quæ dixi accidētibus firmamēti aliqd collocāt, et nō potius in eo q eſt. Aſtruit illæ ædes marmore pario, et ſummo auro lacunaria obducit: excauat ali⁹ mōtes, et abdita inde eruit metalla: alius agris atq; hortis colēdis ſtudet, et frequentius alius cogit armenta, multo uero magis pleriq; hoībus ſub poteſtatē ſuā redigēdis incūbunt, et nec ſuo nec alieno dū id efficiāt ſanguini parcūt: qd' ſi quis eſt animo paulo erectiore ſidera cōtemplatur, aut intelligētias quas appellāt inueſtigat. Sed nō eſt ſtudiorū fructus ſi qs in eo ſubſiſtit, quin maius fuerit operæpretiū, in eius qui eſt cognitionē pgere, ex accidentiū horū contēplatiōe, magnā quippe partē conferunt in eo quod quid eſt, hoc eſt ad eius qui quod eſt, cognitionē. Inſenſibilia eñ dei (ut ait Paulus) ad Ro. à creatura mūdi p ea quæ facta ſunt, intellecta cōſpiciunt. ſ. domorū atq; turriū præſidia quibus ciuitates priuatim publiceq; firmantur, deū rerū omnium oſtendunt præſidem eſſe, monſtrantq; tutorem: quip

q̀ppe siquid in his præsidij est quæ manus fabrefecit humana, quãto magis in eo qui ipsas hominũ fabricatus est manus? Recte igit' propheta ille psalmographus: Nisi inquit dñs ædificauerit domũ, inuanũ laborauerunt etc. Quod si ab ijs qui artificio cõstãt, ad naturã magis libet accedere, per oẽs gradus offendemus, aliqua eorũ quæ nos in eius qui est, cognitionẽ adducãt, scʒ (ut uerbi gratia aliqua attingamus) inexhaustæ fontiũ scaturigines indeficietẽ nos credere monẽt dei bonitatẽ, qua aßidua largitione nihil minuitur aut euacuatur, ceu fontes perpetua aquarum emanatiõe nõ deficiunt unq̃, neq; siccãtur. Terræ uero ipsius latitudo, seu amplißima dixerim potius cœli capacitas, immensam dei imaginẽ testãtur. Iam uero perpetua hæc elementorũ iuuenta, minime senescentẽ dei indicant æternitatẽ. Quid innumeræ arborum et plãtarũ uires, uim ne dei omnipotẽtẽ approbãt? Mirum hercle si medici ex harũ cõtemplatiõe, inpositione diuinæ admiratiõis nõ rapiuntur. Alia uero multo luculentius, eum qui est, nobis ostendunt, nempe formicæ, apes, feles, canes, milleq; hui⁹ generis, industria sibi ingenita, creatoris sapientiã, quanquã muta prædicare uidentur. Hinc Salomon: Nunq̃d nõ sapientia clamitat in summis excelsisq; uerticibus? Rursus alia quoque affectibus suis diuini animi quasdã exhibent notas, pugnant quippe pro catulis, et coniugia sua particularia defendunt, uirtutes autẽ diuinas nullũ animal tam clare exprimit quã hõ, in ea enim iustitia, misericordia, prudentia, ita quidem, ut si semet homo sedulo contempletur, poßit bonam magnamq; partem cognitionis eius qui est, ex suijpsius consideratione uenari. Nec mi-

mirum est enim, ad imaginem & similitudinem dei factus, siue enim inferiora se, siue semetipsum homo rimetur, abunde inueniet, quibus in eius qui est, cognitionem aliquam adducatur,. Quod si suspiciat, & in ea qui supra se sunt, oculorum mentisq; aciem dirigat, papè quāto insignius eum qui est cognoscet? Cæli enim enarrant gloriam dei. Et certe ueritatis diuinæ haud usquam alibi tam clara sunt quàm in cælo documenta, ubi stellæ etiam quæ errones appellantur, minime errant, sed lege certißima oriuntur & occidunt. Igitur (is qui mihi sæpe uocandus ad partes) Dauid propheta ait: Sol cognouit occasum suum. Deniq; si daretur nobis angelos penitus cognoscere, ubi omni perspicacitate dei gloriam intueremur, sunt enim ceu specula certißima nulli obnoxia corruptioni. quæ diuinitas aßidua sui cōtemplatione nitidißime expoliuit. Sed iam quidem diutius ac propositum fuit, in accidentiū serie immoratus sum, et multamem minus quàm res ipsa postulat, nullus enim dicendi finis eßet, si quis uelit quæ in rebus sunt diuinitatis imaagines singulas prosequi. Et om̃ino autore Dionysio de rebus sacris perfectißime loquendum est. Ergo postquàm accidentia magnā partem cōferre, in eo quod qd est monstrauimus, idemq; & mathematice, & theologice fieri admouimus, nunc quæ in eandem sententiam ex medicis atq; iurisconsultis dici poßent, cōsulto omittimus, tum quod ex his, quæ dicta sunt, plæraq; horū trahuntur, tum ne ad clepsydram (quod aiunt) declamans, nouum ab integro sermonem ordiamur.

Vno autem longiori exemplo hanc artem planiorē faciemus.

Sit

Sit itaq; hoc pro themate: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Pro deductione huius aliorumq; similiũ sequens processus aduertatur, incipiendo per regulam entitatis, ac quæstionem utrum, ostendendo primo spiritum ipsum esse, hoc modo ut sequitur exordiendo:

Summus & omnium opifex deus, æternitatis dominus, fons & origo iustitiæ, qui omnia fecit & creauit, nõ in tempore, neq; ex tempore, sed ex opere suo, simul etiam temporis dedit initium, quod quidem opus, extra suam naturam et substantiam non est, quoniã nõ est mũdus deus, neq; aliquid dei. Deus em̃ ante mundi huius opificium, credi aut intelligi non potest aut otiosus fuisse, aut solus, quasi per hoc æternitatis tempus, à tot æternis seculis, ab ipsa æternitate, cõmentatus sit quid se facere oporteret. Est ergo in deo actio quædam intrinseca, naturæ et substantiæ consors, quem recte spiritũ domini nominamus. Neque enim sine spiritu deum esse fieri potest, si deus ipse est, et si aliqua suarũ dignitatum in ipso uere esse dici posit, esse enim diuinium cũ sit natura bonũ, et ipsamet bonitas. incommunicabile esse non potest, est enim bonitas, ratione cuius bonũ est bonum, et et bonum agit bonũ, quod nisi in communicatiõe esse nõ potest: itaq; quomodo ab æterno deum bonum esse dicemus, qui nullum bonum agat, nullum spiret bonũ spiritũ, sicut ipse est bonus, nã et deus spũs est, et ex seipso spiritum spirat, nõ separatum, quia ex sua substãtia est, quæ indiuisibilis est, sed sibi coniunctũ, atq; eiusdem secum immensitatis et æternitatis: nam si infinitus est deus, infinitum aliquod esse producit, hoc autem non est mũdus

qui certos suos habet terminos, certa sua latitudine ac longitudine descriptus: similiter non terra, non ignis, nõ aliquid horũ quæ conspicimus siderũ, hæc enim omnia finita sunt, sed deus ipse, æque infinitũ, æque immensum incõprehensibileq; spiritũ, ex se spirat, spiratiõe uenientẽ ex illa imẽsitate, & tñ ab illa imensitate nõ egrediẽte, qm̃ & ille imensitatis capax. Etiã cũ æternus sit deus, & otiosum uel solũ esse nõ posse bonitas facit æqualẽ sibi ac coæternum producere immensitas ipsa æternitasq; concedũt, ab æterno aũt mũdus nõ fuit, spiritũ ergo habet deus, q ut est ĩmensitate coæqualis, ita duratiõe coæternus

Sed posset quis opponere istis, si deus est immensus & infinitus, ergo nihil producit à se ab æterno realiter distinctum, sed ab æterno solus deus. Item cum nullum æternum sit principiatũ, spiritus uero principiatus, igitur non æternus. Probatur hoc, nã quicquid aliud producit, prius est eo quod ꝓducitur: siue fiat necessitate, aut uoluntate, uel natura, siue etiam sit extra naturã, etiam si productum sit idem cum producente in substantia, ut riuus cum fonte, tamen ille natura prior est, similiter in productione uolũtatis, electio præcedit actum, ergo coæternus deo spiritus esse non potest.

Sed eiusmodi oppositionẽ dissoluit ipsa differentia seu diuersitas actionũ dei aliarumq; rerum agentiũ: nã omnes operationes diuinæ, secundum modum operationum diuinarum, simul sunt cum ipso esse diuino, quicq̃d enim per suam formam agit, & quod ipsum pura forma est, neq; prius est & agit, neq; prius agit hoc quàm illud, cum simul omne suum esse complectitur, propter

immensitatem, omem duratione̅ suam propter æternitatem, omne̅ etiā actū suum propter omnipotentiā: spiritus aliquis diuinus est, & diuina spiratiōe ac substantia coeßentialis, ipse idemq; & unus cū deo, ut nō poßit ab eo seiungi, prætèrquā per eū modū qui relatiōis est, sic em̄ à deo differt ipse deus. Poßibile itaq; est cū deo spiritū eße, qui sit sua sapientia, aut certe suæ sapie̅tiæ amor, ide̅ ipse deus, uirtus dei manās ex pote̅tia, ueritas ex sapientia, gloria ex bonitate, ut sicut in ipso deo sit simplicitas, extra oe̅m summa cōmixtione̅, & unitas oi̅ multiplicitate repugnans, similitudo sine similiū diuersitate, æqualitas siue æqualiū disiunctiōe, sic etiā in ipso deo summa distinctio est, nam otiosum deū ac nihil age̅tem (uelut Epicurus dicebat) eße non potest, agit ergo aliquid et actus quidem alius ab agente, quanquā nō aliquid aliud secundū substantiā, sic et cogitat deus, et cogitatio non est cogitans, & diligit deus, et dilectio non est diligens, ergo spiritus dei à deo est alius quidem personaliter ab eo distinctus, spirante aliud secundum personam, spirando ide̅ secundū eßentiam. Referuntur em̄ ad ide̅, spirans et spiratū, et id oppositionis genus quod secundū relationem est solum in deo considerare licet omni alia oppositione semota

Ostensum est per regulā Vtrum, et figuram A, spiritum ipsum eße. Idem modo ostendere poßumus per eandem regulam, et figuram S. hoc modo:

Deniq; diuinū spiritū eße, tota mūdi series, ab ipso suo ducta principio apertißime mōstrat: nā cū deus ipse est æternus, & ipse aut solus aut otiosus eße non potest,

creatum uero nullum est æternum, est ergo spiritus aliquid dei, & ipsi deo coæternus, non enim potest bonitas dei eße bona, nisi spiret, neq; immensa, si non ex maximo & infinito illo bono, immensa atq; infinita actio ꝓcedat. coæterna & coæqualis suo principio. Quid enim deum poße dicemus, qui nihil agat, quid cognoscere, qui nihil cogitet, quid uelle, qui nihil amet, hoc autem totum spiritus est, siue diligere, siue cognoscere, siue agere.

Angelus etiam à deo creatus, cæteris creaturis superior, & spiritualis naturæ, ostendit deum spiritum eße, & spiritum spirare, nihil enim est creatum, cuius non sit in creatore idea angelus spūs est, igitur in deo exemplare suum habet, ut diuinum spiritum eße oporteat, qd enim in angelo spiritualis bonitas, nisi ex deo bonitas in ipso spirata: quid spiritualis magnitudo in angelo, nisi magnific⁹ spiritus magnifice spiratus à deo, sicq; in angelo duratio, si nõ in deo sit æterna & ꝑpetua spiratio.

Cœlum ipsum spiritu mouetur, siue ille angelicus sit, siue ipsi cœlo intellectus insitus, quam nonnulli cœli animam uocant, semper hic à deo est, et diuinum spiritum ostendit: nam quo pacto tanta cœli magnitudo perpetuis legibus cõsistere poßet, si nõ maximus ille deus etiã huic machinæ præsideret, hoc uero ita per mediũ spiritum fieri oportet, actus enim omnis est in fluxu, siue manenti, siue egredienti.

Videmus etiã hoĩem spũ uiuere, et diuersos in hoĩe spiritus eße, alium alio maiorem, atq; unum alteri præeße: quare ad uerũ supremũ spiritũ, qui diuinus est, perueni re oportet, ut ĩ oĩbus magnis ad aliquod maximũ qd' sit infi-

infinitum, et in omnibus durabilibus, ad aliquod æternũ. In ipsis ergo spiritibus, etiam quos subordinatos in homine uidemus, ad unum summum et immensum spiritũ, à quo fluxus omnium deriuatur, peruenire oportet.

Sic etiam in alijs uiuentibus considerare licet, siue perfecta siue imperfecta sint, imaginatiua aut sensitiua: nam sine spiritu neq; uiuunt neq; mouentur.

Vegetabilia etiam ipsa quod extenduntur & crescunt, et suo modo uiuunt, spiritu quodã hoc agitur, per humores descendente.

Elementa etiam ipsa, quãuis inter se separata sunt, & aliud terra sit, aliud aqua, &c. sic tamen ipsis spiritus immixtus, est ut sine illo esse non poßint.

Sequitur itaq;, deum habere spiritum sibi intimum, quo se moueat sine mutatiõe, operetur sine paßione: quo mediante etiam fieri id intrinsecum spiritus habet in deo, quo agat, faciat, regat spiritus omne opus suum, & quicquid in uniuerso suo opere administrat. Manifestũ est ergo spiritum esse diuinum, ubi tot alij spiritus spirituumq; operationes comperiuntur.

Satis nunc ostensum est, spiritũ ipsum esse: sed quid sit hic spiritus, modo uidendum est, sed priusq̃ ad eius diffinitionem accedamus, diuisione uti oportebit, quoniam diuersimode hoc nomen spiritus in sacris literis positum reperitur.

Est itaq; ex spiritibus creatis, spiritus angelicus corpori non coniunctus, qui quoniam nõ materialis, nõ corporeus est, suum eße nullo uocabulo aptius explicari potest, q̃ quod dicatur spiritus: hinc apud prophetam le-

gimus: Qui facit angelos suos spiritus, & inter hos spūs multæ uarietates sunt, tum ordinis & officiorum, tum morum & qualitatum, quæ hoc loco prætereunda sunt.

Est alius spiritus humanus, & ille est corpori coniunctus, non tamen corporeus: immortalis, incorruptibilis, immaterialis, quoniam forma est homini, cui corpus materia est: & hunc spiritū, animam appellamus, q̄ est principiū uitæ, sensus motus, intellectus, in homine imaginem diuinā maxima sollicitudine præ se ferens, non ductus de potentia materiæ, ut cæteræ formæ, sed ī ipsa incorruptibilis, inextinguibilis, separabilis tamen, et aliquando etiam corpus suum quod deseruit reaßumpturus. Et de hoc spiritu inquit apostolus, si spiritu uiuimus spū & ambulemus. et alibi: Caro concupiscit aduersus spiritū. et Iacobus: Corpus sine spiritu mortuū est. et Genesis legit: Fecit deus hominē de limo terræ, et inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ.

Est præterea spiritus animalis, qui omni animali post hominem inest, etiam ipsi homini, et in hoc spiritu conseruantur uirtutes corporis, atq; à suis fontibus per totum corpus manant, siue sint animales, qui sensum et motum ministrant, quibus à cerebro dicitur eße principiū: siue uitales sint, quibus à corde prima sedes: siue naturales, quibus nutritio, digestio et generatio deriuantur, inter quē spiritū et animā q̄d intersit, per Augustinū de spiritu & anima pluribus disputatur.

Est præterea spiritus ille, quem ore, naribus trahimus, quamuis eo carere non poßumus, refocillatur enim cor, neq; tamen est spiritus naturalis, q̄ diu conuersus nō

est

est per nutritionẽ. de hoc ſpiritu legimus apud Iob: Spiritus meus attenuabitur. & Sapientiæ ſic, Caue tibi ab homine cum ſpiritus eſt in naribus eius.

Eſt præterea alius ſpirit⁹ elemẽtalis, ut eſt aër, maxime ſi moueatur, ut apud prophetam, flabit ſpiritus eius & fluent aquæ.

Oẽs q̃dẽ hi ſp̃us diuini ſunt, ſed ille maxime ſp̃us dñi eſt, q eſt diuinus, & ipſe deus, & de hoc nũc ſermo ẽ, cuius deſcriptioni ſi relatiue dari nõ poteſt, ſp̃us em̃ refertur ad ſpirãtẽ, & eius q̃dẽ duplex reſpectus, unus principalis & ille intrinſecus inſpirantẽ: alius accidẽtalis & ſecũdarius, q ꝑgredit̃ in exterius. Sp̃us igit̃ dñi duplex ẽ, alius intrinſecus, alius extrinſecus. Intrinſecus ẽ ille, qui ipſi diuinæ ſubſtãtiæ & naturæ cõſors, idẽ ipſe deus, diuina intuitiuaq; inſpiratiõe in deo eſt, & in deo ſpiratur, & quoniam ille ſpiritus ẽ deus, et ſpiritus dei dicitur: ſpiratur em̃ à deo, & tamen à deo non egreditur neq; exit, ſed in ipſo manet.

Extrinſecus uero ſp̃us dei ẽ, nõ diuerſus quidẽ à priori ꝑ eßẽtiã, ſed ſolũ ſecũdũ rationẽ, & de hoc ſp̃u præſens ſermo ẽ, q̃n dicit̃, ſp̃us dñi repleuit orbẽ terrarũ. et alibi de eodẽ dicit̃: uerbo dñi cœli firmati ſunt, et ſp̃u oris eius oĩs ornatus eorũ, agit enim deus ꝑ eßẽtiã ſuã, et agere ſuũ eſt ſuũ eße & poße, q in nulla alia re inueniri poteſt, neq; em̃ quũ loq̃tur deus, ita loquit̃, quod ſuũ lo q nõ etiã deus ſit, q̃uis hoc ipſum q ſermõe efficit̃ ex intrinſecis opatiõibus, nõ ſit deus, ergo ille idẽ ſp̃us extrĩſecus diuinus ẽ, qui eſt intrinſecus, ſed diuerſo reſpectu.

Eſt itaq; ſp̃us dei intrinſecus, ignis amorq́; ex mẽte uerboq́; diuino procedens, ipſam mentem diuinam cum

est spiritus domini, & spiritus sanctus: nihil enim est in deo, quod non idem deus sit: nullum in eo accidens, nisi prædicationis, realis autem inhæsionis nullum, quia est forma simplex & actus purus.

Sed spiritus domini secundum relationem extrinsecam, est diuina operatio, immediate ex diuina essentia & uirtute procedens, ad producendum aliquid ideatum: neq; enim ullo modo est medium inter deum & spiritum suum essentialem, neq; inter spiritum dei & proprias operationes diuinas mediū intercidit, quoniam in deo est uirtus dispositiua, operatiua & omnia illa quæ ad perfectionem operatiōis requiruntur. Nam quū actio fit à maiori ad paßionem sibi proportionatam, & deus ipse omnibus rebus maior est, & omnis res minor deo, non potest aliqua res eße resistens operationi diuinæ, aut non capax operationis eius, ergo neq; aliena dispositione uel administratione utit in actibus suis.

De hoc itaq; spiritu, eo modo spirato, mißo, replente & operante, diuersis in locis sacrarum literarum legimus, ut illud: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. & alibi: Spiritus domini ferebatur super aquas. & alibi: Ingreßus est Iesus spiritu sancto in desertum. & alibi: Effundam de spiritu meo super omnem carnē: & de Antichristo legitur in Apocalypsi, Quoniam interficiet illum deus spiritu oris sui: quæ: omnia loca ostēdunt, spiritum ita uere describi poße, ut descriptus est intrinsece & extrinsece. Vnde illud Ioannis de spiritu intrinseco. Tres sunt qui dant testimonium in cœlo, pater, uerbum & spiritus sanctus, & hi tres unum sunt

de

de ſpiritu extrinſeco ſic: Et tres ſunt qui dant teſtimonium in terra, ſpiritus, aqua & ſanguis: & hi tres unũ ſunt.

Sed ut apertius quid iſte diuinus ſpiritus ſit intelligamus. quia totus & plane explicari nec uere diffiniri poteſt, multiplici circuitiõe naturam ipſius ambiamus.

Eſt itaque ſpiritus dei, prima diuinæ, bonitatis enarratio, communicata cum eſſentia diuina & operatione. Eſt ſpirit⁹ dei magnitudo amplitudinis diuinæ, per quã neq; ſpirando magnificatur deus, neque ex ſeipſo producendo diminuitur, quoniam non eſt illa immenſitas diminutionis capax, aut unitas multitudinis, aut ſublimitas inæqualitatis, cuius uirtus in deo ſita ẽ, quæ in ſpiritu ipſa inſpiratione oſtenditur, ut idem ſit ſpiritus cum deo, atque eidem deo æqualis, atq; illius etiam unitatis & æqualitatis nexus, perpetua firmitate eos coniugens. Eſt itaq; hic ſpiritus diuinæ poteſtatis exemplũ & actus ipſe, quo diuina poteſtas oſtenditur, actus uidelicet extrinſecæ operationis. Ergo ſpiritus ſanctus ſicut actus eſt diuinæ poteſtatis, ita eſt immemoratio diuinæ ſapientiæ, dilectio diuinæ uoluntatis, diuinæ uirtutis operatio, exemplar ueritatis, quies gloriæ, pulchritudo diſtinctionis, concordantia unionis ſine oppoſitione, medium coniunctionis inter principium paternitatis, & finem filiationis, ſummaq; æqualitas omni maioritate & minoritate remota: & ita fit, cum ſit maioritas deo ad creaturam, minoritas uero creaturæ ad deũ, æqualitas quædam inueniatur non extro ſed intra deũ, & ea eſt ſpiritus ſanctus.

Est itaq; spiritus sanctus, portio quædam diuinæ substantiæ & naturæ, non partita neq; diuisa à deo, sed sola relatione distincta, procedens interius, missa & replens exterius, operata interius, operans exterius, in omne id quod operatum est: & hic spiritus replet orbẽ terrarum, repletione operatiua & conseruatiua.

Satis nunc de spiritu loquuti sumus, quamuis adhuc plura dici poßent. Sed residuum nobis est, ut quomodo hic spiritus repleuerit orbem terrarum, uideamus. Priusq̃ uero id aggrediamur, quid ꝑ orbẽ terrarũ significetur, ostendemus: Eße nanq; orbem terrarum, primum ostendit bonitas operantis, qui non solum aliquid facit intrinsecum, sed & extrinsecum: & quoniã id extrinsecũ, ideo magnũ quidẽ fecit, sed nõ infinitũ: ita etiã durabile, sed non æternũ: ita etiam agens, influens & operatiuum, ut suæ potestatis uim ostenderet: ita cum aliquid fecit ex nihilo suæ sapientiæ considerationem, ita dilectionẽ suã in tantæ tã cõfusæ machinæ cõseruatiõe, uirtutẽ in agẽdo, ueritatẽ in existẽdo, gloriã in quiescẽdo demonstrãs. Nihil enim aliud orbis terrarũ hoc loco nobis insinuat, q̃ aliquod materiale, confusum, uacuũ formis chaos. Nã quũ manifeste uidemus, esse aliquod cõmune materiale poßibile, in hoc orbe terrarũ per diuersas species communicatum, facile ex hoc intelligimus, cõmunem quandam & confusam materiam fuiße principio, quæ postea formarũ diuersitate, distincta ẽ: Nã cœlum & cætera omnia quæ sub cœlo sunt, omnia habent aliquod corporale, sensibile, mobile, mutabile, quibusdã tamen gradibus: hæc autem omnia secundum materiã,

non

nõ secundũ formã ꝓueniũt. Apparet itaq; materiã aliquã his oĩbus ineſse cõmunẽ, quæ eẽt aliqua bonitat e bonificãda, magnitudine magnificãda, distinctiõe distiguẽda, replẽda formis, quæ oĩa suapte natura esse, nec fieri poſsũt, sed ꝑ spm̃ dñi fieri necſse ẽ: nihil em̃ suapte natura cõfusum, ꝑ se distigui potest: impugnãt em̃ se mutuo distinctio et cõfusio, ne unũ alteri principiũ eſse poſsit: cõfusio em̃ materiã habet ꝓxime, distinctio uero formã seu efficiẽtẽ. Posita itaq; ẽ in orbe terrarũ, scilicet ope creato & partiũ suarũ distinctio, quæ separet cõpositũ à simplici, materiale à puro formali, cõmixtũ à commixto, similiter oĩm illorũ inter se unio, uidelicet materiæ & formæ, atq; cõcordãtia in cõtrarietate. Sic etiã ipsa terra ut pura materia, principiũ habet ad formã, ratione aptitudinis, q̃ mediũ est, qua ꝑuenit ad ꝑfectionẽ & finẽ opis: atq; ꝑ hũc modũ adhuc in cõfuso terrarũ orbe est æqualitas cõfusorũ, et mixtorũ, maioritate et minoritate secũdũ distinctionẽ disposita, ꝓ nobilitate formarum, quibus orbis terrarũ repletur, per spiritum domini, repletione uidelicet operatiua & conseruatiua.

Ipse em̃ spũs diuinus simplex forma ẽ, orbis uero terrarũ informis materia: recte itaq; cõsiderare poſsum⁹, in spũ, diuinã bonitatẽ diffusam: in orbe uero terrarũ, malitiã indigẽtẽ: in spũ, magnitudinẽ infinitã: in terris, corruptibilitatẽ et mutationẽ: in spũ, potestatẽ agendi: in terris, poſsibilitatẽ patiẽdi: in spũ, potẽtiã rectricẽ: in terris, imꝑfectionẽ errantẽ: in spũ libertatẽ: in terris, neceſsitatẽ: in spũ, uirtutẽ: in terris, uitiũ: in spũ ueritatem immutabilẽ: in terris, figmẽtũ corruptibile. Spũs in se

orbem

orbem terrarum & in ipso existens, semper unus atq; idem manet, operãs in orbe terrarum, ab illo nunquàm immutatus, sed illum immutans, faciens illum ex malo bonum, ex paruo magnum, ex mutabili durabilẽ, ex confuso distinctum. Hoc est suum replere, quo recte dicimus, spiritus domini repleuit orbem terrarum.

Vnde euenit, ut sicut diuinum quendam spiritum esse oportet, qui ut procedit intrinsecus, ita operatur extrinsecus. Sic & orbem terrarum eße dicimus, ut in illum operetur, illum repleat, ut scilicet ipsum orbẽ terræ qui de se bonus ẽ, sua repletione bonificet, immensitate sua extendat ac mul-tiplicet, æternitate sua confirmet, potestate contineat, sapientia regat, amore diligat uirtute operãdi uim tribuat, ueritate certa lege cõscribat, gloria in fine suo conquiescere faciat, distinctione quæ confusa sunt separet, cõcordia distincta oppositaq; connectet, principiũ sit influens, medium perfluens, finis affluens et refluẽs: quam repletionem si ab orbe terrarum sustuleris, maioritas ipsius tendet ad minoritatem, omni æqualitate semota.

Iam uero diuinum eße spiritum, orbemq; terrarum, tota mundi series ab ipso suo ducta principio apertißime monstrat, & eundem spiritum ipsum orbem terrarum replere, cõsequitur ut ipsum bonificet: omne enim bonum natura sua diffusiuum est, suum enim & esse et poße natura participant: & quo plus habet de eßentia boni, eo amplius habet de potestate bonificandi. Cum itaq; spiritus domini bonus sit, opus suum est bonitatem communicare. Itaque spiritus domini bonus, ab ipso bo-

no

itaq; ſpiritus domini bonus ſit, opus ſuum eſt bonitaem communicare. Itaq; ſpiritus domini bonus, ab ipſo bono participatus, atq; eidē ſemper coniunctus, principians in orbē terrarū bonitatē, potēter ac ſapiēter replet illū: niſi enim ita eßet, tota ipſarum terrarum potentia & eßentia tenderet ad corruptionē. Et quanq̄ ſpiritus iſte diſtinctus ſit à terris, tanq̄ infinitus à finitis, æternus à mutabilibus, pfectus ab imperfectis, mira tamē continuitate ipſi orbi terrarum intimus eſt, penetrās ſua bonitate omnes punctos eßendi, in toto illo orbe tranſfuſus, penetrans omnia, & tamen non comprehenſus.

Sed opponet forte aliquis, ſpiritum æternum eße, orbem uero terrarum non ex tempore ſed in tempore creatum: ſic ſpiritus æternā bonitatem eße, temporalē uero eam quæ eſt orbis terrarum: item ſpiritū ipſum otioſum dici nō poße, quoniā neq; deus ipſe otioſus ē cuius eſt ipſe ſpiritus, terras aūt repleri nō potuiße, q̄n orbis terrarū necdū erat. Porro etiam, quū opus illud diſtinctionis & ſeparationis in orbe terrarum operatus eſt ſpiritus, neq; habet quod amplius agat, nunquid ad otium rediiße dicetur ſpiritus, præſertim qui actus & forma eſt, qui eſt bonitas ſemper bonificans, magnitudo ſemper magnificans, poteſtas ſemper agens, ſapientia ſemper regens, uoluntas ſemper diligens, & tamen legimus deinde, ſpiritus domini repleuit orbem terrarū, ſcilicet æternaliter.

Sed ut hanc oppoſitionē euitemus, diſtinctione opus eſt, conſiderādaq; uarietas reſpectuum, ipſius ſpiritus ad orbem terrarum, qui quidem reſpectus alius eſt idea

lis, alius operatiuus: et ille quidem alius creationis, alius sanctificationis, alius conseruationis, alius conformitatis, de quibus singulis tractare pro nunc nimis longum esset. Ergo dicamus, quoniam secundum idealem respectum, spiritus deinde repleuit orbem terrarum æternaliter, in ipsa mente diuina, in ipso unico spiritu qui à mẽte illa effluit: sic enim æternum est orbis terrarum exẽplar, ad cuius similitudinem exterior orbis terrarum formatus est, non per similitudinem imperfectionum, sed perfectionum: non conuersionis, non malitiæ, nõ defectus eius qui in exteriori est, exemplar aliquod in deo est, atque hunc ab æterno repleuit spiritus domini: sed quicquid perfectionis in eo est, quod exterius productũ est, perpetua idea in deo seruatur & manet. Et hoc est quod propheta commemorat dicẽs: Meæ sunt oẽs feræ syluarum, & pulchritudo agri mecum est. Et sic spiritus domini repleuit orbem terrarum ab æterno, interius in ipsa mente diuina. Repleuit autem tunc exterius, cum nouum aliquod faceret, ut in creatione, in distinctione, in conseruatiõe, in quibus replet quotidie orbẽ terrarũ, q in ipso ẽ, et ipse in illo nunq̃ otiosus, & cum illo intimus illi, secundum eße, agere, subsistere & cætera similia. Replet autem non occupatiue, quia non corporeus, nec impulsiue ut aër, neq; succeßiue per motum, neq; ut spiritus angelicus, qui licet immaterialis & incircumscriptibilis sit, diuersis tamen locis simul eße nõ potest: sed pro immensitate sua, & cum illa idem ipse omnia replens: et sic oportet intelligere: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Hinc propheta psalmo

quin

quinquagesimo, triplici nobilißima denominatione spiritum ipsum qualificat & describit, uocans eum rectũ, sanctum & principalem: Rectum, quia nulla commixtione incuruatur à naturæ suæ dignitate: Sanctum, quia absolutus ab omni compositione: Principalem, quia omnis bonitatis, uirtutis, perfectionis principium est. Sed ut ad nos ipsos sermonem hunc trahamus, quoniam orbis terrarum nobis gentes ac populum, atq; ipsum hominem qui minor mundus dicitur, ac ipsam animam lapsam ac peccatis confusam significat: iccirco spiritum implorantes diuinum, ostendendo terrarum nostrarum tenebras, infirmitates, defectus, deformitates, supplices postulemus, ab ipso spiritu repleri gratia et misericordia, ut nostra mala bonificet, depreßa exaltet, mutata stabiliat, debilia confirmet, dirigat errata, ligata'que resoluat.

FINIS. m 2

ORNATISSIMO VIRO LL. DOCTORI Adolpho Roboreo Arippinēsi, Canonico ad Gradus Mariæ uirginis, Henricus Cornelius Agrippa. S. D.

SCRIPSI olim commētaria in artē breuē Raymūdi Lullii, doctor eximie, hæc tādem in tabulam quandam, tanq̃ fasciculum, cōtraxi, quæ memoratu facilis, cuncta commentaria subinde animo reduceret: hanc tabulam tuę humanitati dedicatam, pro xeniolo offerendam decreui, ratus exiguū hoc munusculum, nō ex suo ualore, sed ex mittētis animo sis æstimaturus. Quin & collata hac tabula, cum ipsis commētariis, uidebis te pari æstimatione habitū, quo is cui ipsa nostra cōmentariola olim dedicauimus, quę unà cū hac tabula etiam ad te mittimus. Vale.

TABVLA ABBREVIATA
Commentariorum artis inuentiuę Henrici Cornelii Agrippæ

	B	Deus
	C	Angelus
	D	Cœlum
	E	Homo
Subiecta	F	Imaginatiua
	G	Senſitiua
	H	Vegetatiua
	I	Elementatiua
	K	Inſtrumentatiua

Deus: Pater, Filius, Spiritus ſanctus — non conuertuntur.

Angelus: Bonus, Malus

Cœlum: Immobile empyreũ agens per attractũ. Mobile agens per influxum

Homo: Anima rationalis, Corpus humanum — habet — eſſe, uiuere, ſentire, intelligere

Imaginatiuum, habens	Esse Viuere Sentire intrinsecus et extrinsecus.	
Sensitiuum, habens	Eſse, Viuere, Sentire extrinsecum.	
Vegetatiuum, habens	Eſse. Viuere.	
Elementatiuum	Simplex Compositum.	habens solū eē substantiale.
Instrumentatiuum siue accidens,	Naturale. Morale.	habēs eē in alio
Accidēs naturale	Quantitas. Qualitas. Relatio. Actio. Paſsio. Habitus. Situs. Tempus. Locus.	

Quantitas,	Discreta	secūdū	Magnitudinem. Multitudinem.
	Continua		Diuturnitatem. Operationem.

Qualitas
Habitus & dispositio.
Naturalis potentia uel impotentia.
Paßio uel paßibilis qualitas.
Forma & circa eam constans figura.
Contraria & contrarietates.

Relatio secundum
Superlationē
Suppositionē
ex natura uerbi
Aequiparātiā
Applicationē
ex natura rei.

Actio & paßio.
Intrinseca
Intensa
Extensa.
Extrinseca
Remißa

Tempus.
Locus
Situs
Habitus
Variantur quantitate.
Intrinsecus.
Extrinsecus.

Acidens morale
Virtutes.
Vitia.

Prædicata absoluta.
B Bonitas
C Magnitu-
D Duratio.do
E Potestas.
F Sapientia.
G Appetitus.
H Virtus.
I Veritas.
K Gloria.

- Bonitas
  - Permanens
  - Fluens
- Magnitudo
  - Virtutis
  - Molis
  - Actionis
- Duratio
  - Aeterna
  - Aeuiterna
  - Temporalis
- Potestas
  - Essendi & existendi — Naturalis
  - Agendi & patiendi — Volūtaria
- Cognitio
  - Intellectualis — Sapientia
  - Rationalis — Scientia
  - Sensitiua — Ars
  - Instinctus — Fides
  - Natura — Opinio
- Appetitus
  - Rationalis ut uolūtas
  - Sensitiuus
  - Insensibilis
  - Passiones animæ.
    - Cōcupiscibilis
    - Irascibilis
- Virtus
  - Intellectualis ut sapientia, scientia, prudentia
  - Moralis ut iustitia, fortitudo, tēpantia (na q̄q;
  - Theologica ut fides, spes, charitas, gratiæ do-
  - Aīalis ut sensitiua, motiua, uitalis, uegetalis
  - Elementalis quæ naturalis dicitur
  - Cœlestis quæ uocatur occulta
  - Operationum & potentiarum secundum acti onem & paßionem,

- **Veritas**
  - Orationis — secundum actum sibi usum
  - Rei — secundum habitum
- **Gloria**
  - Consummationis
  - Quietis
  - ni fine
- **Essentia**
- **Vnitas**
  - Rei
    - Simplex
    - Composita
    - Substantialis
    - Cõtinuitatis
    - Accidẽtalis
  - Rationis
  - Identitatis
- **Perfectio**
  - Simplex
  - secundum modum essendi
  - secundum mensuram conditõis
- **Respectus**
  - B Differentia
  - C Concordantia
  - D Oppositio
  - E Principium
  - F Medium
  - G Finis
  - H Maioritas
  - I Aequalitas
  - K Minoritas
- **Differentia**
  - Ex primis intentionibus
    - Essentialis
    - Realis
    - Accidẽtalis
  - Ex secundis intentionibus
    - Genere
    - Specie
    - Numero

- Diuiſio.
  - Incomplexi.
    - Nominis.
      - Per ſimilē geconcordantia.
        - modū colli
      - Significata.
        - Propric ut æquiuoca.
          - A conſilio
          - A caſu.
          - ſcdm̄ aßimilationē
        - Comparatiue ſecun... ...ndi cendi.
        - trāslate p
          - Analogiā.
          - Similitudinem.
          - Opoſitionem.
      - Modum ſignificādi.
        - Varias ſuppoſitiones
        - Varia accidentia grāmaticalia.
  - Rei.
    - Totum eßentiale, integrale, accidētale in partes ſecundū eßc & modum eßendi.
    - Genus in ſpecies.
    - Superius in inferiora.
    - Genus in differentias oppoſitas uel ſubiectas.
    - Totum ſecundum partes in tempore, modo, quantitate.
    - Cauſa in effectus & econtra.
    - Subiectum in accidentia & ecōtra.
    - Virtus in operationes.
    - Subſtantia in ſuas potentias.
    - Abſolutum in comparata.
    - Per uariam attributionem.

Com

Subiectum & prædicatum.
Patientem & agentem.
Vltra patientem.
Cōplexi siue oratiōis Modum subiecti & prædicati.
Modum actionis & paßionis.
Secūdū uariā attributionē, expositionē & uariā applicationē.

Simili modo accipe collectionem.

Vnionis collectorum
Partium in toto.
Mixtorum in mixto.
Continuorum in continuo.
Discretorum in discreto.
Materiæ & formæ in uno supposito.
Aliquorum in uno tertio.
In medio iungenti, participanti uel diuidenti.
In termino concurrenti.

Concordantia Aequalium inter se.
Proportionum inter se.
Effectuum, in causa & econtra secundum omne genus causarum.
Similitudinis & exempli.
Coiunctionis & contingentiæ.
Cognatione et agnatione uel affinitate.
Vt forma cum subiecto.
Vt ars uel instrumentum cum subiecta materia.
Vt alicuius eßentia uel de eßentia eius.

Ex his similiter quære differentias suo modo.

Mediata.

Contrarietas.

Immediata.

Contradictio, secũdum idem, ad idem, similiter, in codẽ tempore.

Priuatiua.

Oppositio, Localis.

Relatiua, ut superius de accidẽte relatiõis.

Versatur præcedens triangulus inter intellectuale & sensuale.

Eßentialis Eſſentiale
Accidētal.
Formalis Exēplaris Coeſsētiale
uel idealis
Intrinſeca
Materialis Propinqua Obiectiua.
Remota Subiectiua.
Per ſe.
Antecedēs Subſtātialis
Efficiens Coniuncta Principalis
Cauſale Accidētalis.
Extrinſe. Vltimus Inſtrumētal.
Finalis. Subordin.
Impulſiuˀ.
Per acci-dens Occaſio.
Fortuna
Caſus

Vniuerſal. Genus
Species

Natura.
Ordinale Tempore.
Definitiōe
Priuatiuū. Cognitiōe

Accidentale ſiue inſtrumentale

Menſuræ
Determinationis.
Coniunctionis.
Formæ.
Materiæ.
Doctrinæ
Figuræ.
Motus.
Cōtmētis.

Motus. Generati.
Corrupti.
Augmēta.
Diminuti.
Alterationis.
Localis.

Originale
Poſitiuū.
Priuatiuū

Cōiunctionis Natura
Situ
Loco

Mēſuratiōis Subſtantiale
Accidentale

Medium
Extremitatum
Operationis
Inſtrumentale
Adhæſionis
Participatiōis
Comprehenſionis
Vnionis
Negationis ſecundum locum
Tranſitionis ſecundū ſpeciem
Poſitiuum ſecūdum quietem
Priuatiuum
Deſtructiuum
Conſtructiuum

	Substãtialis.	
	Accidẽtalis.	
	Secundum essentiam.	
Extremitatum.	Secundum tempus.	siue ante siue post.
Corruptionis	Secundum locum.	
Defectiõis	Qualitatẽ.	
	Quãtitatẽ.	
Desitiõis	Esse	secundum uarias circũstantias.
	Operari	
	Pati	

Perfectionis quam superius distinximus.

Priuationis	Naturaliter
	Moraliter
	Artificialiter.

Maioritas	Variantur secundum genera quantitatis & magnitudinis, de quibus supra. & iste triangulus uersatur inter substantiam & accidens.
Aequalitas	
Minoritas.	

Ma.

Multiplicãtur subiecta, prædicata & respectus artis, etiã termini extranei per

Diuisiones.
Eßentialia.
Substantialia.
Accidentalia.
Genera.
Species.
Differentias.
Propria.
Accidentia.
Proprias paßiones.
Actus.
Operationes.
Paßiones.
Virtutes.
Potentias.
Partes.
Principia.
Causas.
Effectus.
Similia.
Conuenientia.
Opposita.
Priora.
Posteriora.
Exempla.
Respectus.
Extrranea.
Complexione uaria.
Varia prædicatione.
Varia separatione et coniunctione.

Considerã do hæc omnia diuersimode

scdm̃ se.

Respectiue.

Comparatiue.

secundum inesse uel non inesse.

secundum sic ue aliter se habet.

Quæstiones
B Vtrum.
C Quid.
D De quo.
E Quare.
F Quantum.
G Quale.
H Quando.
I Vbi.
K Quomodo & cum quo.

Vtrum
Possibile
Necesse.
Contingens.
uel impossibile.

Entitas
Primæ intẽtiõis.
Secũdæ intẽtiõis.
ut si est,

Essentiale, ut quid est in se, quid est in alio.

QVID.

Quid rei
Quid nominis
Qualitercunq; explicas

Quid personale ut quis per omnes casus.
Essentialiter.
Accidentaliter.

Quid contentiuũ ut quid habet in se siue,
Pars in toto & econt.
Inferius in supiori & ec.
Forma quæuis ĩ materia
Potentia in uirtute
Locatum in loco.
Causa in effectu & ecõ.
& huiusmodi plura

Opatiuum
Actiue.
Passiue.

Primitiuum ut à quo
Materiale
Conuerſiue
Effectiue
De quo — Conſtitutiue
Compoſitiue
Deriuatiue
Poßeßiue ut cuius
Originaliter
Formaliter
Finaliter ut propter quid
Quare
Poſitiue
Illatiue ſeu conſequutiue
Magnitudinis
Multitudinis, ut quot
Ordinis, ut quotus
Multiplicitatis ut quotuplex.
Diſtributionis ut quotiens.
Quantum — Rei
Propoſitionis
Accidentis cuiuſque intenſi, extenſi uel remißi
Continuum
Diſcretum

Quale
- Eſſentialiter
- Coëſſentialiter
- Accidentaliter
- Conuertibiliter
- Proprie
- Appropriate

Quando multiplicantur per regulas C D K

Vbi
- Repletiuum
- Diffinitiuum
- Occupatiuum
- Contẽtiuum ut in quo
- Quærẽs principium motus ut unde.

Multiplicatur per regulas. C D K

Quõ
- Eſſendi
- Operandi
- Attributionis

Eſſentialiter — Primarie.
Accidẽtaliter — Secũdarie

Cum quo
- Inſtrumentale
- Medij ut per quid
- Conuenientiæ ut cui.

Quomodo & cumque.

Est pars per modum	Differentiæ.
	Proprij.
Est pars & in parte per modũ	Actionis.
	Paßionis.
Sunt partes in toto & ec. et hoc	Constitutiue.
	Compositiue.
Totum transmittit similitudinem suam & suarum partium extra se secundũ modum.	Perfectionis.
	Finis.

Termini extranei inueniuntur:

- Multiplicatione.
- Collectione.
- Similitudine.
- Vicinitate.
- Oppositione.
- Ex proprijs cõibusq; principijs rerũ.

Mixtio figurarum.

- A parte subiecti.
- A parte prædicati.
- A parte modi aut cuiusq; horũ mixtim.
- Terminorum artis inter se.
- Terminorum artis cum extraneis.
- Terminorum extraneorum inter se.
- In una figura.
- In diuersis & pluribus.

Ex natura prædicati

Vniuoca

Communis.

Denominatiua.

Simpliciter

Ex hypothesi

Genus

Species

Differentia

Proprium

Secundũ attributionem

Naturalis siue necessaria

Cõtingẽs siue accidẽtalis.

Remota siue impoßibilis.

Secũdum rationem prædicationis.

Directa

Indirecta

Aequalis

Mediata

Absoluta

Comparatiua.

Secundum qualitatem predicatiõis

Vera

Falsa.

Secundũ modum prædicationis.

Secundum inesse.

Secũdum modum terminorum.

Secundum modũ propositionis dici potest, ut quod de ea dici potest.

secundum cõuenientiam orationis cum re

Secũdũ qualitatem.

Affirmati.

Negatiua.

Secũdũ quãtitatem.

Vniuersal.

Particula.

Indefinit.

Reduplica.

Exceptiue

Separatiue.

Comparati.

Varie exponibiles.

Diffinitio

- Ex genere & differentia — Proprie proprium
- Ex genere proprio siue sit — Accidens proprium.
- Ex partibus
- A causa secūdum quodlibet genus causæ — Actuales
- Per effectum & operatiōes — Aptitudinales
- Per potentiam uel obiectum — Potētiales
- Per potentiam & actum
- Per eße et eßentiam
- Per reſpectum & relationē — et cōtrario
- Ex fine rei — C
- Per diſtantiam extremorū — D
- Per abnegationem oppoſiti — E
- Per ſpecies reliquarū, figuræ Q ex — F

G
H
I
K

Argumentum uel eſt

- Syllogiſmus
- Enthymema
- Inductio
- Exemplum
- Argumentatio perfecta

Medium argumenti uel eſt

- Antecedens.
- Conſequens
- Extraneum

Loca

Loca essentialia ad probandum & improbandum.

- Intrinseca A.
  - Diuisione & partitione.
  - Diffinitione & interpretatione.
  - Coniugatis
  - Genere
  - Specie
  - Smilitudine
  - Differentibus
  - Contrarijs
  - Coniunctis
    - Ante rem.
    - Cum re.
    - Post rem.
  - Repugnantibus
  - Antecedētib⁹ & cōsequētibus
  - Causa efficiente
  - Effectu
  - Maiori
  - Minori
  - Paribus
  - Attributis personæ
    - Nomen
    - Natura
    - Fortuna
    - Studium
    - Victus
    - Habitus
    - Casus
    - Affectus
    - & huiusmodi
- Extrinsèca Ab.
  - Oracula
  - Autoritates
  - Confeßata
  - Vulgi opinio
  - Sectæ
  - Pacta
  - Sententiæ
  - Iudicium
  - Vsus
  - Leges
  - Attributis negotiorū
    - Quid nā
    - Cur
    - Quibus auxilijs
    - Vbi
    - Quomodo
    - Quando

Loci accidentales

Ad exordiendũ & mouendũ animos utiles

Autoritate
Relatione
Facilitate
Dißimilitudine
Consilio
Exaggerando
Non uulgari
Comparatione
Consequentia
Demonstratione
Conuersione
Vi fortunæ
Tolerantia
Deploratione
Conuertentia
Humanitate
Commendatione.
Vtilitate
Confessione

Ad confutandũ seruiẽtes.

Exclamatione
Admiratione
Aggreßione
Intermißione
Promißione
Attenuatione
Admonitione
Retorsione
Illusione
Contemptione
Suspicione

Et eiusmodi

Solutio quæstionum	Figura A.	Directe
	Figura T.	
	Figura duplex	
	Figura multiplex	
	Subiecta	Indirecte
	Regulæ	

Prima figura
Secunda figura
Tertia figura
Quarta figura
Tabula magna

Applicatio quæstiõis ad inueniendũ ueritatẽ solutionis consistit in his:	Euacuatio tertiæ figuræ	Argumentã do per uaria media & diuersa loca
	Multiplicatio quartæ figuræ	
	Mixtio prĩcipiorũ & regularũ	
	Diffinitiões principiorũ	
	Species triangulorum	
	Regulæ quæstionum	
	Species regularum	
	Nouem subiecta	
	Termini extranei	

Dissolutio argumentorum

Soluẽdo fallacias et ostẽdẽdo falsitatem
- Per defectũ In
  - Verborũ
    - Forma
    - Materia
    - Distinctione
    - Coniunctione
    - Comparatione
    - Constructione
    - Et huiusmodi
  - Sentẽtiarũ

Ostendẽdo diuersitatem
- Subiectorum
- Principiorum
- Mediorum
- Causarum
- & huiusmodi
- Secundum aliter inesse
- Secundum aliter referri

- Falsus
- Male dictus
- Negatione autoris
- Negatione autoritatis
- Destructione rationis
- Per potiorem aliam rationem
- Per rationẽ et autoritatẽ oppositã
- Per sequelam inconueniẽtis

Improbatiõe argumẽti et destructiõe loci ut quia
- Per sequelam magis conuenientis
- Excipiendo aliquod spirituale
- Ratione differentiæ
- Similitudinis
- Causationis
- Effectionis
- Respectu
- Separatione
- Cohærentia
- Cõtraria applicatiõe et huiusmodi

Ingressio

Exordiũ facit

Attentos q̃a de rebus
- Magnis
- Nouis
- Inusitatis
- Cohortatiõe fit
  - Ex ipsa re subiecta
  - Non uulgari
  - Non commune
  - Non nimis prolixũ
  - Non superfluum
  - Non affectatum

Beneuolos
- A nostra
- Ab auditorũ
- Ab aduersarij
- A re ipsa

Dociles
- A completione breui
- Diuisione breui

Hæc omnia fiunt occulte per insinuationem.

Narratio siue rei siue negotij

Breuis
- Nullo cursu
- Nullis ambagibus
- Sine repetitione
- Sine reduplicatione
- Solis necessarijs uerbis

Clara
- Proprijs & usitatis uerbis
- Debita accommodata pronũtiatione

Credibilis
- Verisimilis
- Debitis circunstantijs

Diuisio siue enumeratio
- Absoluta
- Pauca
- Subdistribuenda
- Ordinata

	Sermocinatiua	*Confirmatio*	*Plane*
Deductio			*Diuisiue*
	Argumentatiua.	*Confutatio*	*Per extraneū.*

Conclusio *Potißima aliqua ratione*
Enumeratione breui
Amplificatione ad diuersos fines

Commentariorum Henrici Cornelii Agrippæ, in artem breuem Raymundi Lullii

FINIS.

Angri 4° ollantos

Rodolphi Agricolæ de Arte
Lulli sententia. ex capite
primo. Secundi Libri.

Fuit patrum nostrorum memoria Rai„
mundus quidam, cognomēto Lullus
Hispanus. uel (quod proprium est)
Balearis. qui artem quandam, quam
ex nomine illius Lulli uocat, extulit.
acuti, quod equidem non negauerim
et non segnis ingenij inditium. Sed
quoniam, quod ultro quoq; studiosi
ipsius solent eius nomine gloriari, nō
literas sciebat, non ullam aliam dignā
docti uiri nomine peruenerat doctri„
nam. hoc et ipsum quod inuenerat,
quale esset, perspicere, et si forte per„
spexit, eloquendo aperire, et ut per„
spexisse uideretur, consequi nequibat.
Obscuritas ergo ingens est in disserendo,
et horror multus, qui etiam eos, qui
didicerint ubiq; sequitur, nisi alioqui
eruditione ipsum, ingenijq; bonitate
uincant. Copiam sane, cuius sola est
ipsis cura, suppeditat, sed talem. qua„
lem in omnibus rebus esse solet eorū,
qui numerant, non iudicant

Quod autem non est [illegible] re, hoc sunt nonnulli ex his, quos tradidimus, verum nō satis diligenter explicati, quibus omnis artis eius materia continetur. Usque deinde illorum tam perplexe, obscureque traditus, ut haec ars, quae reliquis aperiendis parata debebat esse, maioribus, quam ulla alia confusa tenebris sit, penitioribus latebris eruenda, ut ausim contendere, nisi quis maiori mentis vi superet difficultates nō modo non iuvari ab ipsa, sed etiam ingenij aciem, nisi sit acerrima, retundi. Donandus tamē sit quoque vir ille ingenij praestantis ingenio testimonio, nec merita honestissimi propositi laude fraudandus, qui cum pluribus studijs conferre cuperet, contulit certe quod potuit, quodque recte factis satis est. Si quid animo suo parum responderit, voluntatem quidem laudes, ignoscas ingenio.

Avaritia et ira sunt Contra largitatem et abstinentiam qm avaritia vigrantum est Contra largitatem materiam preparat hominibus avarisque sunt

Subiecta A S
Prædicata absoluta A.
Respectus T.
Quæstiones Regulæ. Q.
Mixtio figurarum.

[illegible]bat / carnes / et de sporio / facit [illegible]
[illegible] et de / [illegible] / [illegible]
[illegible] / [illegible] de lapidibus /
non [illegible] / dixit lupus / ad canem
[illegible] / ab ea / [illegible] / malum / [illegible] / di
[illegible] quia [illegible] dominum [illegible]
[illegible]

[illegible]